

JOANNIS ALSTORPHII

J. U. D.

DISSERTATIO PHILOLOGICA

De

LECTIS.

SUBJICITUR EJUSDEM

De

LECTICIS VETERUM

DIATRIBE.

AMSTELÆDAMI,

Apud JOANNEM WOLTERS, cIↃ IↃCCIV.

ILLUSTRISSIMO NOBILISSIMO

VIRO

MENSONI ALTINCK

Auguſtæ Civitatis Groningæ Conſuli gravisſimo, & cum maxime ſupremæ Hovetmannorum Cameræ Præſidi magnifico.

S. P. D.

JOANNES ALSTORPHIUS.

ELapſi ſunt anni duo, quod binas haſce Diſſertationes ſub præſidio, Viri Celeber-

rimi TH. J. ab Almeloveen, defendi atque edidi, tunc temporis illam de *Lecticis* Nomini Tuo, *Vir perillustris*, inscribere non sum veritus, cum perspectum satis exploratumque haberem, Te gravioribus & Rempublicam spectantibus curis fessum Philologicis solere recreare & exhilarare animum exercitationibus, iisque valde affici: Cum igitur nunc hanc cum illa quam de *Lecticis* postea scripsi, auctiores promam, ultro, *Vir Gravissime*, inclytum nomen tuum postulat libelli hujus qualiscunque frontispicium. Ad pedes ergo tuos depono juvenilis hujus laboris fœtum primum, fretus mira & incredibili tua adversus bonarum artium studia, eorum-

eorumque cultores, benevolentia. Quam ſevere enim ipſe illa colas ameſque, luculenter teſtatur, Aurea tua & utiliſſima non minus quam doctiſſime elaborata *Notitia Germaniæ inferioris*, in qua ne quidem Momus, quod carpat, inveniet, quam inter vexatiſſimas reipublicæ curas compoſuiſti, & in lucem emiſiſti. Plura ſuper egregio & incomparabili hoc opere hic dicerem, niſi Genium noſſem tuum adulationes averſantem & reſpuentem. Nihil hic addam de egregio tuo de Republica bene merendi ſtudio, quod longa annorum ſeries abunde teſtatur. Sileo de alta & profunda eruditione tua. Taceo quan-

topere propter admiranda tua de Republica merita à ſubditis colaris, & quod inſtitutum eſt meum, ſubmiſſe, Te, vir Ampliſſime, obſecro, ægre ne feras paucis hiſce plagulis præfulgere illuſtre nomen tuum, longe majoribus dignum, & literato orbi ſatis notum, exiguumque hoc opuſculum rutilantibus nominis tui radiis illuſtrari. Accipe iterum, ut antea, ſerena fronte, perpetuum obſequentiſſimi animi mei hoc ſymbolum,

Donec quid grandius ætas
Poſtera, ſorſque ferat melior.

Et ad exemplum Artaxerxis, Perſarum Regis, non tam parvum hoc donum, quam donantis

nantis

mantis considera animum, ut ita alia tentandi animus mihi addatur.

Quod superest, Deum T. O. M. supplex venerabor pro salute & incolumitate illustris personæ tuæ, & ex toto corde voveo, ut tam in Reipublicæ Groninganæ, quam literariæ emolumentum ac decus singulare, nobis adhuc lætissime, & quam diutissime sis superstes, Valeas, Vigeas ac floreas. Dabam Groningæ in musæo, quarto Iduum Junii cIↄ Iↄccɪv.

PRÆFATIO

AD

LECTOREM

MEmoriæ humanæ utpote valde labilis adjuvandæ causa jam ab antiquis temporibus varia remedia excogitata & inventa sunt, nullum autem magis commodum, nullum utilius, laudabili illo more conficiendi excerpta vel adversaria, in quæ referimus ea, quæ notatu digna, alias solita hominis oblivio texisset.

xiſſet. Hac enim via optimos ex antiquis ſcriptoribus floſculos excerpimus, iiſque nos recreamus, eorumque aliquando odore aliorum nares ſuaviter afficimus. Hoc pacto clare videmus quot nova non quotidie inveniantur, quæ tamen ſunt vetuſtiſſima, & temporum injuria tantum obliterata. Hoc modo ex antiquis lucem damus ſcriptoribus priſcis, imo & nova illuſtramus. Cum igitur & ego memoriæ meæ labilitatem agnoſcerem, veterem hanc conſuetudinem mihi profuturam credidi, & omnia quæ inter legendum elegantia mihi viſa fuere, annotavi, videns paulatim mire accreviſſe illa folia quæ Lectis & Lecticis Veterum *deſtinaram, de*

 utra-

utraque confeci Disputationem Philologicam, quarum unam A. D. XVII. *Kal. Julii*, CIↃ IↃCC. *alteram A. D.* XII. *Kal. Junii*, CIↃ IↃCCI, *sub præsidio Viri Celeberrimi, TH. Janssonii ab Almeloveen, Medicinæ, Historiarum, Eloquentiæ & Græcæ Linguæ, in illustri Ducatus Gelriæ & Comitatus Zutphaniæ, Academia, quæ Harderovici est, Professoris Ordinarii, Præceptoris mei summopere colendi, examini subjeci publico. Reservaveram tunc temporis varia super his materiis, quæ typis describi nolebam, ne nimium excrescerent hæ disputationes, quibus alia addenda, additaque cum reliquis per modum libelli edenda,*

con-

consuluit Clarissimus Almelovenius, suffragantibus itidem amicorum meorum votis: quod cum propter curtam librorum supellectilem, (quam ex bibliotheca mea in usum Academicum selegeram, juri sub auspiciis Celeberrimi Westenbergii, cognati mei plurimum honorandi, fautoris eximii, operam daturus) fieri posse negarem, statim obstaculum hoc removit Celeb. Almelovenius, concedens mihi libertatem toties adeundi instructissimam & copiosissimam suam bibliothecam, quoties voluissem, & necesse haberem, indeque mecum auferendi libros, quos opusculo huic expoliendo fore necessarios judicabam, cum igitur varia jam addidissem prioribus, Groningam re-

versus, proprium quoque excussi librorum penu, num quid adhuc de Lectis *vel* Lecticis Veterum *invenirem, nec spes fefellit: occurrebant enim adhuc quædam notatu dignissima, sparsim ab auctoribus observata, quibus & ego illa quæ antea collegeram exornavi, sicque tandem natus & à me genitus hicce libellus. Dico quidem, quod à me sit genitus, id tamen nolo capias, quasi omnia quæ heic collecta vides, è cerebro sint prognata meo, sed ex magna librorum copia quæsita, & in hunc ordinem redacta, interspersis tamen variis hactenus, quod sciam nondum, observatis.*

Exiguo igitur hoc opusculo contentus sis, enixe rogo, Benevole

Lector,

Lector, majus potuisset prodire, si, ut super aliis selectis ex antiquitate materiis, variæ super his extarent Doctorum disquisitiones, sed ignoro aliquem hactenus ex professo hæc argumenta tractasse, nisi Casaubonum, qui de Lectis & stragula veste *editurum se commentarium promisit ad Lampridii Heliogab. Cap. 19. ast certissime constat, publicam non vidisse lucem, quam illi auctor parabat, sed in tenebris mansisse: Ecce igitur nostrum de* Lectis *libellum, cum brevissima de* Lectisterniis *dissertatione, & uberiore disquisitione de* Lecticis. *Videbis in hisce dissertationbus, quod aliquando maxima sit inter* Lectum *&* Lecticam *differentia, interdum tamen*

men

men unum idemque denotet, ut adeo Lectus *pro* Lectica *sæpe recte ponatur. Promissis igitur nunc sto meis, exhibeoque binas illas dissertationes*, auctiores & emendatiores. Auctiores *esse cuilibet manifestum est, ut* & emendatiores. *Postquam enim eas de novo edere constitui, anxius inquisivi, numquid minus recte, numquid perperam posueram, clareque perspexi, verissimum esse, quod inquit Publius syrus:* Discipulus est prioris posterior dies. *Cum varia quæ tunc temporis verissima & certissima judicabam, falsissima deprehenderim, ideoque vel rerum circumstantias, vel integram etiam super quibusdam rebus sententiam meam mutavi. Licet nullus dubi-*

tem

tem errores quidem adhuc me commisisse, quos æquo animo ferre ut velis expeto, omnium enim habere memoriam, & in nullo penitus peccare, divinitatis magis est quam mortalitatis. *Interim Tu B. L. his qualibuscunque utere, fruere, & conatibus nostris fave. Vale Scripsi quarto Iduum Junii.* CIƆ IƆCCIV.

IN

INDEX
CAPITUM.

In Dissertatione de Lectis.

XII.

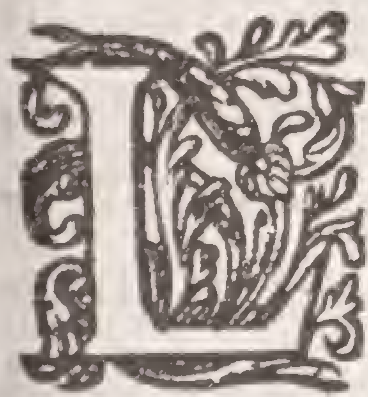
In Diatriba de Lecticis.

DIS-

DISSERTATIO PHILOLOGICA
DE
LECTIS VETERUM.

CAP. I.

De lectis cubicularibus, quomodo ſternebantur & differebant.

Ectus, dicitur *vel à collectis foliis ad cubandum: Vel quod fatigatos ad ſe alliciat; Vel à Græco λέκτρον.* Feſtus in voce *Lectus*. Mihi tamen, cum Dacerio ad hunc Feſti locum ultima derivatio maxime placet.

Lectus quid ſit, cum cuilibet conſtet, ulteriore non indiget indagine, aut prolixiore deſcriptione. Dividimus lectos, in *Cubiculares*, *Nuptiales*, *Infantum*, *Tricliniares*, *Penſiles*, *Igneos*, *& Funebres*, quos ſingulos in ſequentibus ſumus deſcripturi.

Lectus *Cubicularis* erat, in quo nocturno tempore somnum capturi veteres, membra diurnis laboribus delassata & quasi fracta reponebant quiescenda.

Erant hi duplices: alii *humiliores*, alii *altiores*. De humilibus elegans est locus apud Suet. in Augusto. c. 73. *Nec toro quidem cubuisse ajunt, nisi humili.* Ne autem quemquam offendat hic occurrens vocabulum, *Torus*, paulo accuratius demonstrabimus *Torum* apud antiquos significare ipsum *lectum*, idque ex eo satis arbitror cognosci, quod olim ex tortis herbis fieret, uti tradit Isidorus Orig. lib. 20. cap. 1. *Torus ab herbis tortis dictus est.* Servius ad Virgil. lib. 5. Æneid. vers. 388.

Proximus ut viridante toro consederat herba.

Sic & Apulejus Met. lib. 5. in pr. de Asino aureo. *Psyche teneris & herbosis locis [in ipso] toro roscidi graminis suave recubans, tanta mentis perturbatione sedata*

data dulce conquievit, jamque sufficienti recreata somno, placido resurgit animo. Idem Lib. 4. num. 35. *Qui mecum primis ab annis nutritus & adultus, individuo contubernio domusculæ, imo vero cubiculi, torique, sanctæ caritatis affectione, mutuo mihi pignoratus.*

Quod autem quidam (inter quos Faber, in Thes. Erud. Schol.) *torulum* interpretentur *parvum lectum*, non satisfacit, nec unquam hæc mihi vocis hujus significatio occurrit, illud tamen non ignoro, apud Amm: Marcellinum Lib. 29. in hisce: *Hac linteis quidam indumentis amictus, calceatusque itidem linteis soccis Torulo capite circumflexo, verbenas felicis arboris gestans, libato conceptis carminibus numine præscitionum auctore, cæremoniali scientia superstitit.* Et Alibi: *Chonodomarus, nefarius belli totius incensor, cujus vertici flameus Torulus aptabatur*, sumi pro *stroppo sacerdotali*, uti docuit me Amplissimus & Nobilissimus Cuperus in

Apoth. Homeri pag. 139. Quid autem per *Torulum* intelligendum ſit apud Plautum in prologo Amphitr. ubi ita ait:

Meo patri autem torulus inerit aureus
Sub petaſo.

Variæ ſunt eruditorum ſententiæ. Voſſius in Etymol. ut & Scaliger interpretantur *funiculum*, Calepinus *Lectum parvum*. Quæ ſententia meo ſaltem judicio non poteſt admitti, quomodo enim lectus ſub petaſo? quia igitur hoc ipſe forſan non poſſe procedere vidit, ad neſcio quem interpretem ac criticum confugit, qui *Trochylum* ſubſtituit. Lambinus melius aliquanto iſtis verbis: *Torulum videtur mihi Plautus pro parvula torque toruli ejus, qui eſt in arboribus ſpeciem præbente, poſuiſſe, aut pro funiculo aliquo retorto, aut parvo nodo.* Sed nec hoc mihi ſatisfacit, nam *torulus* non à *torque*, ſed à toro, & torques non ſub petaſo ſed in collo. Schefferus de *Torquibus cap.* 1. putat

ind. l. *torulum* nihil aliud esse, quam *cinnum parvulum intortum, qui vel referebat colore vel implexum habebat aurum, ritu veteri. Ita enim*, pergit, *consueverant Græci cumprimis Attici*, deinde hoc sibi fundamentum ponit, quod *fabula Amphitruonis a Plauto versa sit ex Græco.* Nec male signum hoc ab auctore ejus Jovi tributum existimat, *cum cinnis*, ait, *vetustissimi Græcorum uterentur, ac nobilissimi, atque adeo vetustatem & nobilitatem Jovis indicare posset.* Ego nullus dubito quin locus ille capiendus sit de stroppo, qui qualis fuerit docet Festus; *Stroppus*, ait, *quod Græce dicitur ϛρόφιον, pro insigni ponebatur in capitibus sacerdotum, alii id coronam esse dixerunt.* Maximeque nostram confirmat sententiam, quod Jovem cum stroppo conspiciamus in nummo quodam quem ex Patino nobis ostendit, Amplissimus Cuperus in Apotheosi Homeri pag. 138. Quemque & nos hic exhibemus.

De ſtroppo ſi plura vis, vide omnino docte, ut ſolet, diſſerentem, Celeb. Cuperum. d. l. ſed a *torulo* iterum ad *torum*.

Dixi ſupra *torum a tortis herbis eſſe dictum*, *torum* tamen & *tortum funem* ſignificare, lectoſque aliquando funibus tenſos, cum Scaligero in Conject. ad Var. de L. L. p. 61. Voſſio, Servioque crediderim, ut adeo ſine ratione putem Schefferum de Ant. Torq. Cap. 1. reprehendere ſuper hac re Scaligerum. Erratque clariſſime

rissime Schefferus, quando dicit funibus tendi lectos, *adeo insolens & inusitatum fuisse apud veteres, ut ingenti probro Alcibiadi sit versum.* Genuinum enim horum verborum sensum longe esse alium, erudite demonstrat Amplisf. Cuperus in Apoth. Homeri pag. 140. cujus hæc
„sunt verba: & denique Alcibia-
„dis factum longe aliter interpre-
„tandum est. Neque enim talem
„ob lectum absolute carpitur, sed
„vitio ipsi vertitur quod in triremi-
„bus, in quibus lectos asseribus in-
„jicere solebant, fasciis vel institis
„ad mollius cubandum uteretur,
„Ἐκτομάς τε καταστρωμάτων ἐν ταῖς Τριή-
„ρεσιν ὅπως μαλακότερον ἐγκαθεύδοι κει-
„ρίαις, ἀλλὰ μὴ σανίσι τῶν στρωμάτων
„ἐπιβαλλομένων, *incisuras constrati na-*
„*vis in triremibus, quo mollius cuba-*
„*ret, stragulis injectis fasciis vel resti-*
„*bus, non asseribus.*

Dixi modo quod *aliquando & lectos funibus vel loris tendebant*, idque firmo

ex Lucilio Lib. 6. Satyr. *Tres à Deucalione grabati restibus tenti.* Hinc & Horatius: *Tenta cubilia tectaque rumpit.* quod explicat Porphyr. *Lectus restibus sive fasciolis subtentus.* Glossæ Isidori ejusmodi restes vocant *Institas.* V. Ausonius Popma ad Catonem de Re Rust. p. 161. Et Meurs. ad eundem pag. 259.

Torum igitur ab herbis tortis dictum, & ego cum Isidoro *Orig. Lib.* 20. *Cap.* 1. Et Varrone *Lib.* 1. *de vita pop. Rom.* teneo, illud tamen oblitus ferme fueram monere, eundem Varronem *lib.* 4. *de Ling. lat. pag.* 40. sibi ipsi esse contrarium, ibi enim *torum* derivat *a torvo, quod is in promptu.* Ab herbis autem tortis torum dictum patet ex eo, quod frondibus torum sternere solitos veteres, indicare videatur Juvenal. sat. 6. versu 9. de sæculo aureo:

Silvestrem montana torum cum sterneret uxor

Fron-

Frondibus, & culmo, vicinarum-
que ferarum Pellibus.

Sic ſubſtraviſſe ſibi στιβάδας, i. e. *toros gramineos*, teſtis eſt Ariſtophanes in Plut: vel ut Poſidonius apud Athenæum *Lib.* 4. *Cap.* 13. refert χόρτον. i. e. gramen, unde ϛορέσαι λέχος, ϛρῶσαι κλίνην, & ſimpliciter ϛρῶσαι dicuntur. Unde & Lucretius.

Strata cubilia herbis & frondibus
aucta.

Propertius

Strato vidiſti Lydame lecto.

Ab illa συλλογῇ demum appellata eſt λεχαια, ſcilicet πόα, id eſt, *herba collecta*, ut inde lectus ſterneretur. Videmus hic idem quod Propertio eſt *lectus*, apud Juvenalem audire *torum*, apud Lucretium *cubile*, & tamen idem ſignificatur, & nomine adhuc alio etiam vocabatur *thalamus.* (de quo infra pluribus agam) Illud tamen notatu dignum puto, quod cubile pro lecto & hominum & ferarum uſurpari vi-

 deam,

deam, in priore significatione invenio apud Lucretium d. l. & Senecam *de Tranq. Animi lib.* 1. *cap.* 1. In posteriori, pro *cubili ferarum* apud Phædrum *lib.* 1. *Fab.* 19. *lib.* 2. *Fab.* 4. *lib:* 3. *Fab.* 2. *lib.* 4. *Fab.* 19. Sed nescire me fateor, quid sibi velit Calvinus in Lexico, voce *Lectulus: Cicero* ait, *distinguere videtur lectulum & cubile: Ut lectulus sit interior & charior quam cubile.*

Dixi modo *quod cubilia straverint ex herbis*, id tamen & de foliis intelligendum esse mox dicam, sic & mulieres Atticæ in Thesmophoriis è viticis foliis cubile sibi apparabant, ut est apud Dioscoridem Lib. 1. cap. 26. V. Feith. Antiq. Homer. Lib. 3. cap. 8. in fine.

Sed quoniam in ipso limine difficultates videntur quædam obstare, antequam pergam, enarrandum mihi erit, cum torum ab herbis tortis dictum monuerim, quid intelligam per herbas. Has voco juncos (unde

de Juncium Lectile. Isidor. in Glossario) vel folia, vel summitates arundinum, è quibus hodie toros suos aliquando nautæ faciunt, funium instar primum tortis, mox in latitudinem idoneam consertis. Deinde priscos nonnunquam stramentum adhibuisse, imo quosdam etiam nunc usurpare.

De priscis testatur Plin. lib. VIII. cap. 47. *Antiquis torus è stramento erat, qualiter etiam nunc in castris.* Sic & militum lecti erant ex stramento & alga, quibus colligatis, super iis tapetem ponebant villosum, ut docet Varro lib. 4. de Ling. Lat. Et Plin. D. L. 8. Qui lecti à Græcis dicebantur χαμεύναι & ςιβάδες. Unde adagium ςιβάδες Φορμίωνος, apud Suidam. Plutarchus de Camillo in castris cubante: ἀλλ᾽ ἀναθερῶν ἐκ τῆς ςιβάδος: Et ob hanc causam Synesius in Oratione de Regno, milites χαμευνοῦντας appellat. Hi militum lecti longi erant vulgo sex pedes, lati

 tres,

tres, juſta enim militaris ſtatura ſex vel utique quinque pedum & undecim unciarum habebatur. Teſte nobis R. H. Schelio in *Notis ad Hyginum pag. 2. Edit. in 4. In Theſ. Ant. Rom. Celeb. Grævii. Tom. 10. pag. 1027. lit. C.*

Stramentum autem diſponendi modum ſi requiras, putem hunc fuiſſe. Non reponebatur cumulatim in fulcris, ut hodie fit, nec ſacco è centonibus inſerebatur, ſed eo quo proxime dixi ordine contortum, aptabatur in uſum lectorum, & prorſus referebat ejus rei imaginem, quam & veteres olim, *mattam* (V. Ovid. 6. Faſt. ℣. 261. *In plauſtro ſcirpea matta fuit.*) & nos hodie, vernaculo vocabulo *Matten* appellamus.

Hoc modo modo confectos deponebant in terram, unde *humiles* fuiſſe recte colligitur, illud enim conveniens erat duræ antiquorum vitæ, iſque mos poſtea longo tempore in caſtris eſt ſervatus, ut docent ſupra

pra adducta Plinii verba. De humilibus hiſce lectis intelligendus Ovid. lib. 1. Amorum, ubi militiam amantum cum armata comparat. *Pervigilant ambo: terra requieſcit uterque.* Et Amm. Marcell. lib. 25. *Relictoque humi ſtrato cubili, adulta jam excitus nocte, &c.*

Ut in hos humiles ſcanſione ſimplici aſcendebant, Varro de L. L. 4. pag. 40. ſic quod Alii eſſent alti, in eos appoſitis ſubſelliis ſeu menſis: Alii altiores, in eos gradibus pluribus aſcendere cogebantur. Probat hoc Virgilii interpres Servius ad Æneid. 4. 685.

Gradus evaſerat altos.

Aut, inquit, *quia lecti antiquorum alti erant & gradibus aſcendebantur.*

CAP. II.

De scamnis quibus in lectos ascendebant.

HAc occasione paucis agam simul, de scamnis, & scabellis. Scamna Vossius in Etymologico dicit: *alta fuisse editaque, ut scandere opus esset.* Verum vix hoc credere possum, propriamque suam destruit sententiam, per ab ipso & à nobis modo adductum locum Varronis de L. L. qui ita se habet: *Quia simplici scansione scandebant in lectum non altum, scabellum, in altiorem, scamnum, duplicata scansio gradus dicitur.* Utique non dicit hic Varro, scamna fuisse alta editaque, ut scandere opus esset, verum in lectos altos editioresque ope scamni scandisse. Lectos ergo triplices facit d. auctor: alios scilicet *humiles*, alios *altiores*, alios *altissimos*, ut conscenderent in humiles, adhibuisse ait *scabella*, quæ sunt scamna minora & humi-

humiliora: Ut in altiores adhibuisse *scamna*: Ut in altissimas, usos fuisse *gradibus*. Simulque notat diversitatem scamni & gradus, quod nempe gradus duplicem haberent scansionem. Et dubio procul hinc gradus dicti sunt. Duplicem enim scansionem faciunt duo illi gradus, è quibus constabant qui ἁπλῶς gradus dicebantur: in quo differebant à scalis: *Scalæ* habebant gradus plures, i. e. tabellas, alteram alteri certis intervallis in altum impositas, quibus insistentes enituntur sursum, qualis Belgis vocantur *Ledders*; *Gradus* vero non habebant nisi duas. *Scamna* vero non nisi unam tabulam, ejusmodi Belg. *Scabellen*, *voetbanckjes*. Si igitur unum tantum istiusmodi habuerunt gradum, profecto non fuerunt alta, ut scandere opus fuisset, sed prosus humilia. Itaque & *subsellia* dicta. *L.* 2. *Lib.* 3. *Cod. Theodos. De Contr. Empt. Uti etiam si subsellia, vel ut vulgo ajunt, scamna*

mna vendantur. Subsellia illa non fuerunt alta, sed minora *Sellis*. Varro *Lib.* IV. *de L. L. p.* 32. *Ut subsipere, quod non plane sapit, sic quod non plane erat sella, subsellium dicebatur.* Fuit ergo minus sella. Idem ergo & de scamno judicandum. Ideoque & scamnis appositis in sellas ascendebant, i. e. subselliis. Isidor. *Lib.* 20. *c.* 11. *Scamna sunt quæ altioribus lectis apponuntur, dicta à scandendo, hinc & scabella, quæ lectis parvis vel sellis ad ascensum apponuntur.* Scabella dicit, sive scamna parva apponi sellis, & subsellia intelligit. Subsellia enim scamna & sæpe scamna parva, i. e. scabella; dicta scamna quia super iis ascendebant in lectum, subsellia vero, quia erant simul sellæ minutæ, humilesque, ac in iis etiam sedebant. Teste Suet. in Claud. c. 23. *Medium inter Consulum sellas, Tribunitio subsellio sedisse.* Hinc Hesychius ταπεινὰ δίφρια, ὑποπόδια, *humiles sellæ, scabella.*

Non possum hic silere inepte quos-

quosdam existimare, per *fulmenta* intelligi *gradus quibus in lectum scanditur*. Teste Vossio in Etym: voce *Fulcio*. V. & Scheff. de Re. Veh. 2. 4. & Chimentell. de Hon. Bis. cap. 21. (*In* Thes. Anti. Rom. Celeb. Grævii Tom. 7. pag. 2095.

C A P. III.

De sponda & pluteo.

A Lateribus binæ erant tabulæ, quarum anterior seu exterior vocabatur Sponda: Interior vero Pluteus. Unde apud Horat. Epod. Epigr. 3. *Extrema sponda cubare*, est, in extrema parte lecti. Spondam præterea Lecticam ipsam significare, quemadmodum & *Sandapilam* ac *Feretrum* memini. Hoc significatu. Martial. 10. Ep. 5. *Orcinianam spondam* dixit, i. e. thecam, vel capulum ex impolitis lignis seu viminibus contextam interprete Cælio Rhodigino. *Ant. Lect.* 10 18. quam po-

potius Feretrum ſeu ſandapilam, qua interfecti in arena gladiatores ſeu buſtiarii interempti non ad ſepulturam, ſed in *ſpoliarium* efferebantur, exponit Jacobus Nicolaus Loenſis. *Miſcell.* III. c. 3. De Sponda ita.

Artemidorus. *τῶν ἐνηλάτων τὸ μὲν ἔσω ἰδίως τὴν γυναῖκα, τὸ δε ἔξω τὸν ἄνδρα ἐνδέχεται. Sponda interior fœminam, exterior virum excipit. Martialis.*

Exciduntque ſenem ſpondæ qui parte jacebat,
Namque puer pluteo vindice tectus erat.

Pluteum vocat ſpondam interiorem. Ita & Dolabella vocavit Cæſarem *ſpondam interiorem regiae lecticae* : Suet. in Jul. cap. 49. v. Bulleng. de Conviv. cap. 14. Sponda etiam aliquando ſumitur pro *interiore lecto*, teſte Voſſio in Etymol : ſpondæ eburneæ, auro vel teſtudine tectæ mentionem facit Philo Judæus *de leg. ſpecial. pag.* 772. *Edit.* 1691. Spondam præterea & thalamum

lamum ſcilicet conjugalem, denotare quidam volunt, vocabulum *ſponda* à *ſpondendo* deducentes.

CAP. IV.

De Fulcris lectorum.

UT igitur nunc de fulcris lectorum accuratius agamus ordo poſtulat. Fulcrum varie accipi apud antiquos video. Iſidorus *lib.* 19. *cap.* 26. *fulcra à fulciendo ea lectorum ornamenta* vocat, *quibus fulcimur & ſuſtinemur, eaque in quibus tori ſuſtinentur.* Quæ Belgæ vocant *Onderlaegen.* Et ſane non eſt incredibile, ita quoque aliquando hoc vocabulum fuiſſe acceptum, ſed male, meo ſaltem judicio, vocat *fulcra lectorum ornamenta.* Ea enim tantum ab ipſo lecto ejuſque ſtragulis tegebantur, ac proinde non ſerviebant ad ornandum lectum ſed fulciendum, in quem finem minime ornatus erat neceſſarius.

Ipſos

Ipſos quoque lectorum pedes fulcra interdum fuiſſe appellatos non negaverim, motus in primis hiſce Pauli JCti in *l.* 26. §. 1. *de Acquir. rer. Dom. Proculus indicat, hoc jure nos uti, quod Servio & Labeoni placuiſſet: in quibus propria qualitas expectaretur, ſi quid additum erit toto cedit, ut ſtatuæ pes, aut manus, ſcypho fundus, aut anſa, lecto fulcrum, navi tabula, ædificio cæmentum, tota enim ejus ſunt, cujus ante fuerant.*

Et Ulpiani in *L.* 52 §. 9. *ff. de Leg.* 3. *Sunt tamen quædam quæ omnino legatum ſequuntur, ut lectum legatum contineat & fulcra, & armariis & loculis clauſtra & claves cedunt.* In qua lege ſimul notandum lectum neutro genere poſitum, obſervatore Doctiſſimo Briſſonio. Apparet expreſſe leges ferre JCtos *fulcra lecto legato ceſſura.* Quod non eſt præſumendum de fulcris quibus tori fulciebantur, ſed de pedibus lectorum intellexiſſe JCtos, fulcra enim illa erant parvi momen-

momenti, viliorisque pretii, ideoque non tam credibile est super eis has leges esse latas, quam super lectorum pedibus (scio tamen & super rebus vilissimis leges decidere, non obstante eo quod vulgo elicitur ex *L.* 4. *ff. de Restitut. in integ. Et L.* 9. *&* 10. *de Dolo Malo*) *Prætorem minima non curare.* Juvat hanc nostram quoad *d. l.* 26. §. 1. *& l.* 52. §. 9. conjecturam, antiquos fulcra hæc seu pedes confici jussisse aliquando ex ipso argento, ut docet Iavolenus in *L.* 100. §. 3. *ff. de supell. Leg. Cui testudinea legata essent, ei lectos testudineos pedibus inargentatos deberi, Labeo, Trebatius responderunt: quod verum est.* De quo autem lecto cubiculari an tricliniari hæc lex ut & modo adductæ duæ leges, capiendæ sint, dubium me esse fateor, quanquam propter fastum & ostentationem magis, verosimile videatur de tricliniaribus quæ de die quam cubicularibus qui de nocte usur-

ſurpabantur, propter mollitiem tamen & in omnem luxum efferveſcentes animos hominum iſtius temporis, de cubicularibus forſan etiam intelligi poſſunt.

Hos lectos laminis etiam teſtudineis inveſtiri interdum curarunt, quod invenit Carbilius Pollio, auctore Plinio *Hiſt. Nat.* 9. 11. Qui idem tradit ſub Nerone primum ligno ebur inſertum *Lib.* 16. *cap.* 43. illud ſimul huc pertinere putavi, quod Plinius *d. Lib.* 16. *c.* 43. portentoſa ingenia vocet, quæ materiam ad lectos in mari quæſivere, teſtudinemque in hoc ſecuere. Laminas illas teſtudineas ligni colore pingebant. Salmaſ. *Exerc. Plin. pag.* 296. Fulcrorum quoque Adamantinorum meminit Nicolaus Gerbeliusin elegantiſſima de Aranea & podagra Fabula, quam exhibet nobis Camerarius *in Narrat. Æſopic. p.* 215. Ubi omnino intelligo pedes, nimis enim prætioſi ſunt adamantes qui in obſcu-

obſcuro ſint in fulcris lectorum, ſed procul dubio ad majorem luxum ligno fuerunt inſerti, ut niterent, & paululum eminerent e ligno, quod ſi hoc fuiſſet in fulcris, Belg. de *onderlaegen*, ſane cubanti nimis durum foret prætioſum hoc fulcrum: fulcrorum quoque ſeu pedum ex onyche factorum meminit Plin. *Lib.* 37. *cap.* 7.

Notatu dignum puto, a ſuperſtitioſis fulcra lectorum cubicularium, in Mercurii imaginem fuiſſe efficta, quæ Hermines dicebantur, ad conciliandum ſomnum. Suidas in voce ἕρμις. Heſych. in Ἕρμινα, *πόδα κλίνης ἀπὸ τȣ̃ ἐνείρεσται τῷ ἐνηλάτω, ἢ ἀπὸ τȣ* Ερμᾶς *ἐγγεγλύφται.* Mercurium enim ſomni præſidem putabant, unde in conviviis ultimum poculum (Ἑρμῆς poculum dictum) bibere ſolitos veteres ex Polluce, Homero, & Athenæo, docet Stuck. Ant. Conv. pag. 628. Et Nicol. de Stat. Mercur. pag. 27. Vid. & Cl.

Alme-

Almelov. in Amoen. Theolog. Philolog. pag. 208.

Ut autem eo magis placerent præsidi somni imaginario, antequam ad lectum se recipiebant, ei libabant. Longus in pastoralibus de Daphne & Chloe Lib. 4. pag. 243. Et ad eum locum ex Heliodoro Lib. 3. Æthyopic. Athenæo Lib. 1. Cap. 14. in pr. Homero Odyss: η. versu 136. abunde probat Doctissimus Petrus Mol Notarum pag. 115. V. & Saubert. de Sacrif. Cap. 3. p. 48.

Sunt & qui *fulcrum* Synecdochice pro *ipso* lecto sumunt. Hinc Juvenalis *Sat*. 6. *versu* 22.

Sacri Genium contemnere fulcri.

hoc est, *violare sanctitatem fidei conjugalis*, ut adeo fulcrum hic torus sit, sive lectus genialis.

CAP. V.

De more dormiendi in pellibus.

UT autem eo major ratio haberetur commoditatis cubantium, (ut ante dixi) dormiebant primo ſuper herbas tortas, ſtramentum, pelleſque, quod poſtremum maxime notatu eſt dignum, inde enim vox *dormire* nata, quia δέρμα pellem ſignificat. Hinc Epicharmus apud Athenæum l. VI. 8. ἐπεὶ δ' ἧκον οἴκαδ' εἰς τὰς διφθέρας ἄτρωτος εὕδω. *poſtquam domum veni, ſuper ſtratas pelles illæſus dormio;* de pellibus ita & Virg. 7. Æneid.

Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petivit.

Poſtea inventis lectis, culcitis, & veſtibus, ſtragulis (de quibus mox dicam) pauperibus relictæ ſunt pelles. Unde fortaſſe natum illud adagium: *Intra tuam pelliculam te contine*, quod alii tamen aliter expli-

cant. De more dormiendi in pellibus vide docte quædam notata apud Feithium in Antiq. Homer. Lib. 3. Cap. 8. Ludovicum de Lacerdam ad Virgilii Æneid. Lib. 7. verſum 87. Et Magium in Miſcell. Lib. 3. cap. 7. §. 3. Pellium quoque uſus in ruſticorum fuit ſtratis teſte Homero Odyſſ. 14. Idem tamen & in lectis ditiorum agnoſcit Odyſſ. 1. & 19. Similiter Cato, corium unum requirit, quod injiceretur epidromo, ſive texto funeo, in quo ſervus cubabat. Auſonius Popma in Notis ad Catonem de Re ruſtica Cap. 13. pag. 163. In ſtipula quoque cubaſſe alibi me legiſſe memini

Nec pudor in ſtipula placidam cœpiſſe quietem
Et fœnum capiti ſuppoſuiſſe fuit.

Capiti enim & ceſpites aliquando ſubjiciebant, loco pulvini, (de quo mox.)

CAP.

CAP. VI.

De Culcita.

ILlud in quo quiescebant uno nomine *culcitra* vel *culcita* dicebatur, nomenque fert ab eo quod in ea sagum tomentum, quod propriè erat ex ciliciis pilis, aliudve quid (postea) inculcabant. Unde Festus in hac voce: *Culcita quod tomento inculcatur appellata.* Varro *de L. L. lib.* 4. *pag.* (*m*) 40. *Posteaquam transierunt ad culcitas, quod in ea sagum, aut tomentum, aliudve quid calcabant, ab inculcando culcita dicta.* Græcis similiter dicitur στιβὰς, à στείβω, sive στίβω, quod itidem notat calcare. Quanquam στιβὰς non tam *culcitra* esse videatur quam *segestria*, quæ Græcis στέγαστρον. Minus recte hic notare eos puto Vossium, & cum eo concordantem Torrentium ad Suet. in *Tib.* 56. qui *culcitra* scribunt, & modo *culcitra*, modo *culcita*

ſcripſiſſe antiquos oſtendam, poſterius firmant Feſtus & Varro dd. ll. Suetonius *d. Cap.* 56. Et Seneca Epiſt. 108. *Laudare ſolebat Attalus culcitam, quæ reſiſteret corpori.* Quoad prius ſolum Romanæ parentem Eloquentiæ adduxiſſe ſufficere puto. Qui *Lib. 3. Tuſc. Quæſt. Cap.* 19. inquit *Culcitra plumea.*

Culcitas olim etiam inſerciebant acere, & glumis ſpicarum. Teſte Scalig. *ad Varron. de L. L. pag.* 66. Sed non video tanta admiratione dignum hoc eſſe quam d. l. putat vir illuſtris, quod ſagis culcitæ aliquando pro tomento fuerint farti. Quando ita habet: *At ubinam gentium uſitatum fuit, pro tomento ſaga in culcitas inferri? Melius ſane tegendo corpori adhiberentur, quam centonibus farciendis, & inculcandis.* Verum eſt, tegendo corpori & adhiberi potuiſſet, forſan aliquando & ita fuit uſurpatum ſagum, ſed quid vetat quo minus & pro tomento uſum creda-

credamus, præſertim ob eam rationem quod veſtimentum ſit militare, inter milites autem in caſtris non omnia tam accurate ſe habere poſſunt, & quælibet res præciſe uſui ſuo proprio relinqui, accedit, quod ad replendam culcitam tomento, interdum varia debebant congeri, donec repleretur, & ei commode incubari poſſet, milites autem diurnis incommodis ſatis feſſos, breviorem quæſiviſſe aliquando viam, & ſago eum in finem uſos, minime eſt incredibile. Illud pene omiſiſſem per *culcitam* quoſdam intelligere *pulvinum*, ſed male meo quidem judicio.

Recordor modo me adduxiſſe Ciceronem Tuſc. *Quæſt. Lib.* 3. *Cap.* 19. Ubi mentio fiebat *culcitræ plumeæ*, quod mihi perſuadet, creſcente luxuria hominum & *plumas* culcitris inculcaſſe, quod de ditiorum lectis, abunde confirmare videtur Sidonius *Lib.* 4. *Epiſt.* 24. Maximum

deſcribens impacto nuper ſacerdotio continentem & frugi, deque vita lautiori ad ſeveram & moderatam traducto. *Coma brevis, barba prolixa, tripodes ſellæ, cilicum vela foribus appenſa, lectus nihil habens plumæ, menſa nil purpuræ, &c.* Ex quo exemplo diſce, ſacerdotii candidate, ut ſis humilis, ut te & omnes nos decet, quicunque eccleſiaſticis honoribus intumeſcis.

Plumis anſerinis utebantur delicatiores, unde ſingulari nomine χηνοπλεμάτον uti ex Chryſoſtomi Homilia in Herodiadem docet Meurſ. in Gloſſario Græcobarbaro. p. 624. Paleis ſeu ſtoreis utebantur plerumque Monachi, quod vocatur pſiatium auctore Lacerda in Adverſ. Sac. cap. 30. inculcabant etiam iis folia, quæ ſingillatim carpta volebant, ne quid duriuſculi offenderet.

Aliquando & ſimplici foeno contenti eſſe debebant. Seneca de Vita beata cap. 25. *Nihilo miſerior e-*

ro,

ro, si lassa cervix mea in manipulum foeni acquiescet, si super Circense tomentum per suturas veteris lintei effluens, incubabo. V. Feith. Antiq. Homer. Lib. 3. cap. 8. Ubi simul notandum quod in pr. dicti capitis refert, veteres cum in lectum se recipiebant vestes in cubiculo ex trabe suspendisse.

CAP. VII.

De Pulvino.

FAbricato igitur lecto, & culcita instructo, pulvinum ei ut imponamus ordo instituti nostri flagitat.

Pulvinum à pelluleis dictum monet Varro de *L. L. lib.* 4. *pag.* 40. Isidoro *Lib.* 20. *cap.* 11. *Pulvinar est lectus divitum, inde & pulvillus.* Ast dicat quis, loquitur de *pulvino* Varro, de *pulvinari* Isidorus, quæ diversa, quod & putasse video Vossium in Etymol. dicentem: *Pulvinum*

esse, quo in sedendo sunt usi veteres, pulvinar vero quod dormituri capiti supponebant, sed lubens fateor, me hactenus hanc differentiam apud autiquos accurate observatam non reperisse. Fuit autem proprie *pulvinus* id quod alio nomine *Cervical* dicitur. Uti apud Martial. *Lib.* 14. *Epigr.* 146.

Hi pulvini variis rebus, ut tomento, plumis, pilis, aliisve erant farti. Aliquando & arundinis lanugine, quæ σάμαξ & ἀνθήλη audit Græcis. Pollux. lib. 10. cap. 8. Beatiores vero lanam pulvinis injiciebant, quam Leuconicam vel Lingonicam dixere. Unde Marrial. d. l. *Epigr.* 159.

Oppressæ nimium vicina est fascia plumæ?
Vellera Leuconicis accipe rasa sagis.

De plumeis pulvinis testatur ita Apulejus. *Lib.* 10. *p.* 248. *Quatuor eunuchi pulvillis compluribus, ventose tumentibus pluma delicata, terrestre nobis*

nobis cubitum præsternunt. V. & Barth. ad Stat. *Sylv. p.* 57. de Sericis. Horat. *in Epod.* 8. *versu* 15. Et Martialis.

Jacet occupato galbanatus in lecto
Suffusus ostro, sericisque pulvillis.

Replebant & pulvinos rosis. Trebellius in Gallieno Cap. 16. *Veris tempore cubicula de rosis fecit.* (Ubi omnino notandum cubiculum quod alias ordinario notat conclave sumi pro *lecto.*) Add. Albinovanus pædo in *Obit. Mecæn.*

Victor odorata dormiat inque rosa.

Et Spartianus in Ælio Vero cap. 5. *Fertur etiam aliud genus voluptatis quod Verus invenerat, nam lectum eminentibus quatuor anaclinteriis fecerat, minuto reticulo undique inclusum, eumque foliis rosæ, quibus demptum esset album, replebat.* Quando dicit *Album quibus demptum* interiorem intellige rosæ partem cum apicibus luteis, quæ alio nomine *Flos.* Quod autem croco imbutum Isocratis pul-

vinum legimus apud Plutarchum *in decem Rhet.* Κρόκῳ Διάβροχον προσκεφάλαιον vocans, non de his de quibus nos agimus, ſed de pulvinis recitantium intelligendum eſt, recitantibus autem pulvinos quoque ſubditos, in quibus conſiderent, docet Arrianus *Epict. Lib.* 3. *Cap.* 23. ἀναβάντα ἐπὶ πούλβιον *aſcendentem in pulvinum*, hoc eſt *ſedem*, *aut cathedram ubi pulvinus.* Ut notat Voſſius de *Imit. Cap.* 7. §. 15. Quoniam autem Iſocrates habebat ejuſmodi pulvinum (ut dixi) croco imbutum mollis ac effoeminatus audiit rhetor. Sed revera precioſos pulvillos merebat vir laborioſiſſimus, qui vel uni texendo Athenienſium Panegyrico, integros quindecim annos aſſedit. Teſte Chiment. de *Hon. Biſ. Cap.* 28. Addendum hic puto ipſo *pulvinum* etiam ſumi pro ipſo *lecto* apud Horat. *Epod.* 8.

CAP.

CAP. VIII.

De Stragulis.

PUlvino itaque tomento repleto ut molliter ei incumbere possit cubans, stragula quoque lecto nostro insternemus.

Stragulum, *Stragula*, *Instratum*, & *Vestis Stragula* communi appellatione dictum quicquid ad injiciendi, insternendive usum adhibebatur. Paulo JCto *lib.* 3. *Sent. tit.* 7. qui est de legatis, *stratoriæ vestes* memorantur. Gr. *στρώματα*, *περιστρώματα*, *περιπετάσματα*. Varro lib. 5. de Ling. Lat. Græca sunt Peristromata, & Peripetasmata. Idemque *operimenta* & *pallia*, *opertula* dixerunt. *ἱμάτιον* enim Græcorum, quod Latinis *pallium* pro veste etiam stragula usurpatum. Sic Ovidius. Lib. 1. Amorum. El. 2.

Hæc tamen aspiciam, si qua bene pallia celant

Illa mihi cæci causa timoris erunt.

Et paulo infra

Sæpe mihi, dominæque meæ properata voluptas
Veste sub injecta dulce peregit opus.
Hoc tu non facies, sed ne fecisse puteris
Conscia de tergo pallia deme tuo.

Propertius *Lib. 4. Eleg. 3.*

At mihi cum noctes induxit vesper amaras,
Si qua relicta jacent, osculor arma tua.
Tum queror in toto non sidere pallia lecto,
Lucis & auctores non dare carmen aves.

Et Juvenalis *Sat. 6.*

——— *Tunc corpore sano*
Advocat Archigenem, onerosaque pallia jactat

Ubi vetus interpres. *Simulat ægritudinem socrus, ut habeat facultatem ad se filia veniendi, causa adulterii.* Item

Item Martialis *Lib.* 1. *de Catella Publii Ep.* 110.

Et desiderio coacta ventris
Gutta pallia non fefellit ulla:
Sed blando pede suscitat, toroque
Deponi rogat, & monet levari.

Si quis non tribuat fidem poëtis, genti utpote licentiosæ, assumat prorsi sermonis testimonium ex *L.* 45. *ff. de V. S. Neque enim dubium est, quin stragula vestis sit omne pallium* περίςρωμα. V. Cujacius *lib.* 10. *Observat.* 18. & præter Varronem loco supra dicto, Suetonius in Nerone *Cap.* 48. *Super lectum modicella culcita, vetere pallio strato instructum.*

Hæc lectorum stragula confecisse interdum ex palma ex Abb. Anhusano *Hist. Hortor. p.* 2. *c.* 30. refert Lipenius in *Stren. Hist. Cap.* 3. §. 17.

Velamenta hæc in duo genera divídit Plato *in politico.* In σκεπάσματα seu περιβολὴν, & περικαλύμματα, seu ὑποβολήν. *Hipobolen* vocat culci-

tam, & quicquid insternendi & incubandi causa paratur, tapetes, tegetes, storeas, erones. *Peribolen*, quod injiciendi causa paratur, ut pallium, lænam.

Cubabant etiam in tapetibus loco stragulorum, Varro. *Cubo in Sardinianis tapetibus.* Plato Comicus Κἂν Φοινικίσι σαρδινιακαῖσι κοιμησόμενοι κατάκεινται. Tapetes avibus intextis ϛρουθωτά ελίγματα, ζωωτὰ belluata, ἵνα κόσμον ἔχῃ ἡ ϛρῶσις καὶ εὐάφειαν. Ut lectus & eleganter insterneretur & molliter. ἐμπετάσματα πυργωτὰ, vel περιϛρώματα. Quæ turres pictura vel textura repræsentant, ζωωτὰ περιϛρώματα, belluata. Hæc omnia ornamento fuere lectis tricliniaribus & cubicularibus. Ut autem simul moneam quid per ϛρωματόδεσμος intelligendum sit, dico, *esse involucrum ipsum stragulæ vestis.* August. *lib.* 20. de Civ. Dei, vocat, *colligatum involucrum.* Vestem quoque stragulam pellibus involvisse,

&

& loris constrinxisse ex pandect. tit. *de supplect. Leg.* probat Bulleng. de *Conviv. Cap.* 35.

Stragulis hisce aurum quoque aliquando intexebant, quod primus invenit in Asia Attalus Rex. Colores autem diversæ picturæ vestibus intexere, maxime Babilon celebravit, & nomen imposuit. V. Budæus in *Reliquis ad ff. Annotat. pag.* 130.

Sunt aliqui qui stragulas hasce vestes uno nomine *toralia* dicunt. Turnebus, Lambinus, & Lævinus Torrentius *toral* interpretantur, *stramentum lecto injectum.* Varro *Lib.* 4. *de L. L. p.* 40. ut & Casaubonus intelligere videntur *cortinas.* Dicit enim Varro *Torale quod ante torum.* Casaubonus ad Lamprid. in Heliogabalo. *Stragula autem quibus tori sternebantur, & toralia quæ circumjiciebantur, pretiosissima fuerunt.* Ego autem illorum potius castra sequor, qui *toralia* accipiunt pro *stragulis.*

gulis. Dicit enim alio loco Lampridius: *Texit toros toralibus*. Quo facit etiam Varronis illud, apud Nonium *L.* I. *de vita P. R. Quod fronte lecticas ſtruebant, ex ea herba torta torus appellatus eſt: hoc quod injicitur etiamnum Toral dicitur.* Stramentum ergo intelligi nequit, nec multo minus *Cortinæ*, illis enim lecti circumtegebantur, vel obducebantur, non vero ſimpliciter tegebantur inſternebanturve. Non ſilebo, pro ſtragulis etiam uſos veteres pellibus. Teſte Valerio Maximo, qui Catonem hoedinis pellibus uſum pro ſtragulis aſſerit. V. Scalig. in Conject. ad Varr. de L. L. p. 66.

C A P. I X.

De Toralibus, ſive Cortinis.

LEcto igitur culcita, pulvino, & ſtragulis inſtructo, *cortinas* uti recentioribus dicuntur vel *toralia* Varroni & Caſaubono, (ut modo

do dixi) eum circumtegimus, Belgis audiunt *Behangsels*, *gordynen*. Apertos habuisse, i. e. sine cortinis lectos, colligere licet ex duplici lecti figura, quam ex Epiphanio Physiologo *Cap.* 23. curiosus poterit petere: Clausos etiam aliquando pro temporis ratione omnino credo; Unde in animum inducere non possum, qui Vir Cl. J. C. Bullengerus in Tractatu de Conviviis lib. 1. cap. 29. sibi ipsi aliquo modo, eodem in capite videatur adversari. Postquam enim in principio capitis dixerat: *Veterum lecti non erant pannis oppansis clausi*, circa finem habet: *per hyemem eum* (sc. Ael. Verum) *putem pannis oppansis inclusisse, si per æstatem reticulo inclusit.* At tolli difficultatem ita posse existimo, si, distinguendo inter tempora, dicam, æstate pannis oppansis non fuisse clausos, hyeme tamen ita se rem habuisse, quod & ratio naturalis exigere videtur, hocque Celeberrimum

rimum Auctorem innuere voluisse credo, cum posteriora illa inchoatur his verbis: *Per hyemem*, quamvis prior locutio aliquo modo nimis sit generalis.

CAP. X.

De Lectorum Ornatu.

Lecti erant vel *magni*, vel *parvi*. Aliique iterum *magnificentiores* & *splendidiores*: Alii *viliores* ac *sordidiores*, pro copia & inopia possessorum qui in iis cubabant.

Magnos lectos ad ostentationem fuisse comparatos docet Juvenalis sat. 2.

Dives erit, magno quæ dormit tertia lecto.

Erant & lecti *aurei* vel *argentei*, quod non cape, quasi ubi eorum fit mentio semper intelligendi sint lecti *ex solido auro vel argento*, quali tamen usum video Heliogabalum ex Lampridio in ejus vita, cum ait: *Solido*

Solido argento factos habuit lectos tri-liniares & cubiculares, sed auro ar-gentoque obducti, & hinc inde ornati ut dicam in Diss. de Lecticis) au-reos argenteosque habuit lectos A-hasuerus Esther cap. 1. versu 6. Aureo etiam lecto usus Julius Cæ-sar, teste in ejus vita Suet. cap. 49. Ubi simul nota, quoad stragula, u-sum eum *purpureis*. Lectorum quo-que inargentatorum, inauratorum, & gemmatorum mentio fit in *L. 3. §. 3. ff. de supell. leg. & L. 9. §. 1. ff. eod.* Ecce verba L. 3. *Et lectos inar-gentatos vel inauratos, atque gemmatos in supellectili esse non dubitatur.* Et L. 9. *Nam & argenteos lectos, item argentea candelabra supellectili cedere posterior ætas recipit: cum & Ulyxem ex auro & argento lectum viventis ar-boris truncis ædificatum ornasse, quem Penelopa recognoscendi viri signum acce-pit, ut voluit Homerus.* lib. Scilicet. 23. Odyss. Meminit & *lectorum ebo-ratorum* Varro. *Cum in eborato le-cto*,

cto, ac purpurei operis toro cubare videas ægrotum. Dum ſermo eſt de lectis aureis & argenteis addi meretur, primum aureos lectos inveniſſe Carbilium Pollionem, equitem Romanum. Ut auctor eſt Plinius. XXXIII. II.

Verum quoniam in adductis locis mentio fit lectorum inauratorum & argentatorum, non extra chorum ſaltare mihi videbor, ſi rationem inaurandi & inargentandi, quam accuratiſſimus proponit Barthius *Adverſ. lib.* XLVII. *cap.* 7. adſcribam: duplex enim, ait, ratio „inaurandi & inargentandi vete„rum, ut ex multis ſcriptorum lo„cis conſtat, quanquam vilioris ex „his non tenue fuerit pretium: ſu„perſunt enim vetuſtiſſimorum „nonnulla, adeo craſſe oblita & in„ducta, ut inductio ipſa ſpiſſitudi„nem aurei hodierni nummi, quem „ducatum vocant, facile æquet, „uti ipſimet vidimus, tum in aliis „ſignis,

„ſignis, tum in ſimulachro Vene-
„ris & Cupidinis, quod Antiquita-
„tum periti in Cypro olim adora-
„tum cenſebant. De lectis illis
„inargentatis elegans eſt textus *in l. 3. pr. ff.* de ſupell. leg *ſupellectile legata hæc continentur, menſæ, trapezophora, delficæ, ſubſellia, ſcamna, lecti etiam inargentati, culcitræ, toralia, imperia, vaſa aquaria, pelves, aquiminalia, candelabra, lucernæ, trullæ.* ſuper qua lege cum diverſæ ſint eruditorum ſententiæ, paucis de ea diſputare fas erit. Occurrit in hac lege, verbum *Imperia*, quod multa ingenia torſit, cum prorſus abſurde *imperia* referantur inter ſupellectilem.

Videamus ergo obiter doctorum virorum medelas huic vulneri adhibitas. Barthius Adverſ. lib. XLVII. c. 7. pro *Imperia* legendum cenſet *I-*
„*gnifera*, cum inquit, *Imperia* quæ
„in adſcriptis Pauli viſuntur ver-
„bis, haud dubito quin ex voce
„obvia

„obvia ſint corrupta, nec adſen-
„ſum omnino eidem Scaligero da-
„re poſſumus, *Imparia* vaſa capien-
„ti, remotiora ab uſu & recondi-
„tiora, nec vana ſuſpicio forte *Igni-*
„*fera*, quibus ignis aut prunæ citra
„& ultra in domo perlata præci-
„pue cum alterum mox elemen-
„tum ſubdat.

Summus JCtus Cujacius Obſ. V. cap. 11. pro *Imperia* emendandum putat *Impelia*, vel *Impilia*, quæ cum veſtimenta exponat, neque illa ex lege 1. *ſupellectili annumerari poſſint*, non ita facile admittenda videtur tanti viri conjectura, uti nec illuſtris Scaligeri ad Varron. pag. 194. *Imparia* ſcilicet vaſa legentis. Verum, cum, ut ita dicam, generalia enumerentur, & ipſa *vaſa aquaria* aperte nominentur, haud ſpernenda quoque videtur conjectura viri docti, qui *Vinaria* pro *Imperia* ſubſtituit: quam facile enim ex veteri ſcriptura, *ui* in *im*, *n* in *p*, *a* in *e*, muta-

mutari ab imperito librario possit, unicuique constat.

Si tamen aliqua harum sententiarum amplectenda foret, pedibus irem in illam Magni Cujacii, legentis, *Impilia*, quæ fuerunt *tegumenta pedum è coacta lana*. V. Panciroll. 2. Varr. 99. motus in primis *L.* 25. §. 4. *ff. de A. & A. leg.* Ubi idem vocabulum eodem sensu occurrit, & auctoritate Plinii *Lib.* 19. *Hist. Nat. Cap.* 2. (id tamen fateor in nonnullis editionibus hoc vocabulum non haberi) *Theophrastus*, inquit, *auctor est, esse bulbi genus, circa ripas amnium nascens, cujus inter summum corticem, eamque partem qua vescuntur esse laneam naturam, ex qua Impilia, vestesque quædam conficiantur.* Ast si ita legamus, vehementer nobis adversatur modo adducta *L.* 1. *ff. de suppell. leg.* quæ ita habet: *supellex est domesticum patris familias instrumentum, quod neque argento, aurove facto, vel vesti adnumeretur.* Ubi

Ubi notandum vestes inter suppellectilem non esse numerandas, hac autem lectione concessa, vestes collocamus inter supellectilem. Verum enimvero videamus an non difficultas hæc tolli possit, dicendo: distinguendum esse inter vestes, vestes enim in D. l. 1. intelligendæ sunt quibus vestiuntur homines, quales supellectili non posse annumerari lubentes concedimus, modo dicta L. 1. Noster autem sermo est de veste qua teguntur homines, stragula nempe vel tapete, quem inter supellectilem omnino collocari posse, evincere videtur. L. 5. in pr. dicti tituli.

Hæc super hac lege impræsentiarum sufficiant, ideoque lecto meo iterum totum me dedo, notatuque dignum existimo, id quod Spartianus in Ælio Vero cap. 5. memorat, nempe, quod *Verus fecerat lectum eminentibus quatuor anaclinteriis, minuto reticulo undique inclusum.* Ut

autem

autem ſimul ſciatur quid per anaclinterium hic ſit intelligendum; Dico, Latine reddi: *Reclinatorium.* Iſidorus Lib. 19. cap. 26. *Fulcra ſunt ornamenta lectorum, dicta, quod in iis fulcimur, id eſt, ſuſtinemur, vel quod toros fulciant, ſive caput, quæ reclinatoria vulgus appellat.* Eam vocem apud vulgus invaluiſſe monet Iſidorus, cum alioquin fulcrum diceretur. Ambroſius de Virgin. Lib. 3. *Adclinatorium*, vocat; Eſt autem proprie anaclinterium, pars illa ſive pluteus eminens, ubi pulvinus aptabatur ad caput reclinandum. Antiqui enim lecti duos habebant ejuſmodi pluteos aut fulcra; quo pacto nonnulli etiam hodie, præſertim inopum. Pluteus ad caput lecti (ſic Gr. κεφαλὴ τῆς κλίνης) altior: qui vero ad pedes depreſſior. Inde hoc genus lecti ἀμφικέφαλος. Etymolog. & Heſychio, quaſi utrinque capitatus ſuperne & inferne. Sed magis placet ἀμφικνέφαλος; eſt

 enim

enim κνέφαλος, cervical, vel pulvinus: qui quod ad utrumque pluteum componeretur, ἀμφικνέφαλος ille lectus vocitatus. Ideoque memoratur ut insolens atque enormi magnitudine ad luxum lectus ille Ælii Veri, *quatuor eminentibus anaclinteriis.* Quod autem *reticulo inclusum* scribit Spartianus d. cap. 5. intellige *textum reticulati operis*, olimque in usu Græcis ἀμφίβληστρα. Dictum supra de lectis aureis, argenteis, gemmatis, & eboratis, verbo hic addam habuisse & testudineos, auctore Javoleno JCto in *L.* 100. §. 4. *ff. de Leg.* 3.

Rapior autem in admirationem videns Deuteron. cap. 3. vers. 11. Oggium Regem Basanitarum habuisse lectum è ferro confectum, cujus ratio non usque adeo aperta: Joan. Drusius egregius vir ingenio, bonisque omnibus disciplinis ornatus, in elaboratissimis ad hunc locum Deuteron. III. 11. annotamentis, putat

rat molem corporis id exegisse: Clarissimus Clericus, ne molestis ac noxiis insectis infestaretur, quæ si vera causa, oportet ut omnium incolarum fuerint è ferro. V. Huet. Demonst. Euang. propos. 4.

De Rusticis quoque verbo hic notabo, habuisse lectos ligneos. Vid. ἀνθολογία variorum epigrammatum Lib. 4. cap. 28. Epigr. 16. pag. 783. & 784. De rustico agens:

Utinam felix laboriose rustice, tibi vita semper
Maneret, & fossionis labores paupertatis
Tenuia vero tibi & convivia, & in ligneis lectis dormis.

Quæ verba hic do ex versione Lubini. Latius de his lectis actum videbis à viro reverendo, verbi divini interprete facundissimo, domino, Siccone Abbring, in opere quod molitur, de *Re Rustica Hebræorum*. Faciebant quoque veteros lectos ex palma. Theophrastus in Hist. Plant. Lib. 2. c. 8.

V. Illustrissimus Ezechiel Spanhemius, in eruditissimo opere de præst. & Usu Numism. Diss. 4. p. 301.

Habebant Hebræi lectos quoque quos vocabant *Galilæos*, qui per partes complicari, & ab uno loco in alterum deferri solebant; Imo antiquitus lectum splendidum singuli in ædibus suis stratum habebant, quod nulli serviebat, nisi *Principi* vel *Angelo* Domus, sive *Laribus*. Hic lectus Hebræis audit *lectus bonæ fortunæ*. V. Ottho in Lexico Rabbinico Philolog. in voce *Lecti*. Et novissime Nicolai de *Substrat. Vest. Cap.* 2. §. 3.

CAP. XI.

De Lectorum usu extraordinario.

VIdeamus & alios lectorum usus extraordinarios; Et quidem, *primo*, in lectis non tantum cubasse veteres sed & sedisse, docet Petron. *Sedensque super lectum meum*

meum diu flevit, & *fletu confusa altera parte lectuli sedet.* Idemque *me stupente in lectulo sedet.* Et Boethius de Consolat. lib. 1. *Tum illa propius accedens in extrema lectuli mei parte consedit.*

Secundo, veteres Christianos sedisse cum orarent, indicat Tertull. lib. de *Oratione* ex Herma Apostolici ævi scriptore, sed damnat id ac reprehendit, *ut curiosi potius, quam rationalis officii* &c. *& alioquin*, ait, *nusquam erit adorandum, nisi ubi fuerit lectus.* Similis ethnicos olim religio ligabat, quo spectabat Adagium, *Adoraturi sedeant.* Juvat Festus: *Adsidelæ mensæ vocantur, ad quas sedentes flamines sacra faciebant.* De lecto ad sessionem, idem Hermas Lib. 3. cap. 10. *Consedit super lectum, & adstitit in dextra ejus pastor.* Quem sedendi usum promiscue, & lectorum cubicularium & tricliniarium fuisse credo, cum alias inter se diversi fuerint hi lecti, V. potest.

Chiment. de *Hon. Bis. Cap.* 27. *Terti* notanda, religiosenum quos gravioris morbi vim præsentientes Lunæ lectum, & cubiculi tegumenta vovisse, auctor est Isidorus Scholast. *Cap.* 3. *Epigr.* 1. adductus à Doctissimo Tomasino, de *Donariis Vet. Cap.* 35. *Quarto*, Quod in lectis auguria olim quoque ceperint. Festu in *cubans*. *Cubans auspicatur qui in lecto quærit augurium.* Hinc Plautu in Curcul. Act. 1. sc. 1.

Nihil est mirandum melius si nihi sit tibi
Namque incubare satius te fuera Jovi
Tibi qui auxilium in jurejurando tulit.

Incubare quid hic sit eleganter notat Servius ad Virgil. Æneid. Lib. 7. ẏsu 85. *Incubare*, inquit, *proprie dicuntur hi, qui dormiunt ad accipienda responsa. Unde est, ille incubat Jovi, id est, dormit in capitolio, ut responsa posset accipere.*

Illud

Illud etiam hic notandum quod illi qui in Deorum templis atque sepulchris, dormiebant, acciperent responsa super somniis rebusque futuris, incubarint pellibus, ad quem morem alludit Virgilius. d. l.

Hinc Italæ gentes, omnisque Oenotria tellus
In dubiis responsa petunt: huc dona sacerdos
Cum tulit, & Cæsarum ovium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit.

Et iterum mox ỷsu 92.

Hinc & tum pater ipse petens responsa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes
Atque harum effultus, tergo stratisque jacebat
Velleribus: subito ex alto vox reddita hæc est.

Calabri quoque Podalyrium, Æsculapii filium consulturi ad ejus se-

pulchrum agninis instratum pellibus ipsi quoque cooperti decumbebant. Daunii quoque vel Calabri pellibus incubabant quas Melotas dicebant, hoc est, ovillas, in Podalyrii sepulchro. Lacedæmonii in fano Pasitheæ somniandi causa excubabant, & quoniam Æsculapium una videre somnia credebant, ejus templum frequens Græcia adiit & coluit, ægri quippe incubabant in æde Æsculapii, putantes inter dormiendum sibi remedium præscribi. Unde Petronius: *medicinam somno petii*. De quo more Vid. quæ dixi in diss. mea de Lecticis veterum. Ethnicos quoque sacerdotes in mactati arietis pellibus dormivisse, ad captandas somniorum significationes, doctissime monet Celeberrimus Braunius, in eruditissimo opere de Vestitu Sacerd. Hebræor. Lib. 1. cap. 4. V. & Cælius Rhodiginus, Ant. Lect. Lib. 27. cap. 14. Et novissime Clarissimus Nicolai, de Sub-
strat.

ſtrat. Veſt. cap. 6. §. 3. & 4.

Quinto, notandum: Ex lectis quoque recitaſſe veteres, ut docuit me Plinius Lib. 8. Ep. 21. tunc autem ante vel circum lectos ponebantur *cathedræ*: Audiamus ipſum Plinium, *Poſitis ante lectos cathedris amicos collocavi.* Idem. 2: 17. *Lectum & duas cathedras capit.* De quodam cubiculo loquens.

Sexto, quod habuerint quoque lectos quibus utebantur in meridiando, qui æque ad cubandum, quam ad ſedendum erant apti, quæ proprie fuere lecticæ, qualis lectus Latinis vocabatur *Lectiſella* & *Lecticathedra*, Græcis κλινοκαθέδριον. Teſte Chimentell. de Hon. Biſell. cap. 27.

Nunc de Lectorum uſu ſive ordinario ſive extraordinario nihil amplius addam, niſi id quod modo inter legendum mihi occurrit, in Feithii Antiq. Homer. Lib. 3. cap. 11. In atrio hoſpitibus ſternere le-

ctos solitos fuisse veteres, ut clare probat ex Homero. Iliad. 24.

CAP. XII.

De Cubiculariis.

HActenus de Lectis cubicularibus, quibus pauca de cubiculariis addere fas esse duximus: Erant & servi, à cubili Cubicularii dicti: Hi cubiculum domini, dominæve (ut monet Apulejus Lib. 10. De Asino aureo. *Confestim cubiculariis mulieris attractis, ut tormentorum veritatem eruit*) observabant, dominumque tuebantur, unde Alfenus in L. 203. de V. S. Cubicularios numerat, *inter eos, qui ad patrisfamilias corpus tuendum præpositi destinatique essent.* Mentio quoque fit cubiculariorum in inscriptione antiqua apud Sponium: in Miscell. Erud. Ant. pag. 222.

C. OCTAVIUS C. L. PACCIUS
AUG. SER. AB HORTUL.
C. OCTAVIUS C. L. PROSPER
AUGUST. CUBICULARIUS
OCTAVIUS C. L. PACORUS
AUG. A VESTE IMP. PRIVATA.

Et Marcianum in L.65. de Leg. 3. *Cubicularios autem, vel obsonatores, vel eos qui piscatoribus præpositi sunt, non videri negotiationis appellatione contineri.* Cicero 5. in Verrem. *Hunc vestri janitores, hunc cubicularii diligunt.* Suetonius in Domit. Cap. 17. *Et Saturius decurio Cubiculariorum.* Cicero Lib. 6. ad Att. Ep. 2. *Jam cætera jurisdictio, nec imperita & clemens, cum admirabili facilitate, aditus autem ad me minimum provinciales, nihil per cubicularium, ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus.* Quintilianus Declam. 328. *An vero parum justas sæviendi causas habebam adversus cubicularium? Dominum suum non defenderat, non servaverat, nesciebat quis dominum suum occidisset.* Inde

Tacitus *Lib.* 6: 14. *excubias* vocat: *ſane conſilium occuluit, telum inter ignaros paravit, num excubias tranſiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, omnibus neſciis.* Nullaque alia Cæſari fuit ratio, cum in prædones incidiſſet, ut cæteris comitum ſervorumque dimiſſis, detineret Medicum & Cubicularios, ſcilicet illis carere poterat, his non poterat. Cubiculario huic collega erat *Janitor*, ut colligo ex Ovidio *Lib.* 2. de Arte Amandi.

Fac plebem (mihi crede) tuam: ſit ſemper in illa
Janitor, & thalami qui jacet ante fores.

A qua conſuetudine narrat Dionyſius Halicarnaſſeus Lib. 4. Tarquinium clam Janitoribus, qui ad cubiculi januam dormiebant, ſtricto gladio cubiculum Lucretiæ ingreſſum fuiſſe. Hique *cuſtodes* erant *Cubiculares.* De quibus Juvenal. Sat. 5. verſ. 346.

Pone

Pone ſeram, cohibe: ſed quis cuſtodiet ipſos
Cuſtodes?

Et Apulejus Lib. 9. Met. *Barbarus iſte, cum neceſſariam profectionem pararet, pudicitiamque caro conjugio conſervare ſumma diligentia cuperet, ſervulum ſuum Myrmecen, fidelitate præcipua cognitum, ſecretum commonet, ſuæque dominæ cuſtodiam omnem permittit.*

Erant & Cubicularii, qui perſonam principis curabant, & ipſi inſerviebant. *Tot. tit. C. de Præpoſ. ſacr. Cub.* quod perhoneſtum erat munus; ut de Helicone præfecto cubiculo Caji Cæſaris teſtatur Philo *de legatione.* Erant autem non unus aut alter qui apud Cæſarem vel Principem hoc munere fungebantur, ſed plures, erant enim inter eos *Decani*, à numero dubio procul denario. Unde Auguſtinus Lib. 1. *de moribus eccleſiæ Catholicæ cap.* 31. *Decanos enim*, ait, *vocant, eo quod*

ſint denis præpoſiti, quos *miniſtros thori* Marcellinus appellat. Lib. 14. ſic & varios fuiſſe colligi poteſt ex Capitolino in pertinace: *Reliqui autem cubicularii Palatini (nam ſuos ſtatim ut Imperator factus eſt, filiis emancipatis dederat) diffugerunt*. Idem confirmat antiquum epigramma apud Pign. de ſervis pag. 480.

M. LIVIUS. AUGUSTÆ
L. AMARANTHUS
SUPRA. CUBICULARIOS.

Hi cubicularii principem veſtibus induebant, & cubicula, & lectos parabant, quorum præfectus *Primicerius* dicebatur, iidem portas cubiculorum Principis cuſtodiebant.

Dixi de *Decanis*, ſciendum quoque eſt olim & *Decuriones*, fuiſſe appellatos: Suetonius enim Domit. Cap. 17. ſcribit, *Domitianum à Saturio Decurione cubiculariorum trucidatum*.

Gratioſi ſi apud dominum eſſent cubicularii, maximis aliquando muneribus præficiebantur. Ita Maximus

ximus Almachii præfecti urbi cubicularius, Valeriani & Tiburtii supplicium exigit. Hinc & Tyrii & Sydonii, quibus infensus erat Herodes *Act. Apost. Cap.* 12. ℣s. 20. Blasto, qui erat super cubiculum regis, deprecatore usi sunt. Notat & Lampridius, Commodum omnia ex nutu cubiculariorum fecisse. Aliquando armigerorum opera impleverunt, quin & copiarum fuere ductores. Unde Anastasius: *eodem tempore misit Imperator Justinianus Narsetem eunuchum, & cubicularium suum in Italiam* &c. Ut adeo minime sit mirandum, apud Reges, cubicularios, quos *Camerarios* dicebant, æs regium adservasse. V. Ealredus in *vita S. Eduardi*, *apud Surium Tom.* 1. Apud Francos quoque cubiculariis regiis maximum honorem delatum scribit *Massonius in Ludovico Balbo.* V. Pignorius *de Servis. d. l.* Popma *de Oper. Serv. pag.* 33. Et Panciroll. *in Notitia Dign.*

Dign. Imp. Orient. Cap. 65. (In *Thes. Ant. Rom. Celeberrimi Grævii. Tom.* 7. *pag.* 1492.)

CAP. XIII.

De Lectis Nuptialibus.

N*Uptialis lectus* triplici ſub nomine nobis venit apud veteres ſcriptores. Aliquando enim vocabatur *Nuptialis*: procul dubio, quia in nuptiis erat uſitatus. Aliquando *Genialis*: atque ita appellabatur; vel quia Genio & Junoni ſacer, vel ominis cauſa, à generando. Hinc Serv. ad Virg. Æneid. 6. verſ. 603. ait Geniales eos proprie fuiſſe lectos, qui puellis nubentibus ſternebantur, itaque dictos à generandis liberis. Genius enim Deus naturæ, & præpoſitus eſſe ac vim habere omnium rerum gignendarum credebatur. Wonna de *Geniis Cap.* 4. Hinc Feſtus in *Genialis. Genialis lectus eſt, qui nuptiis ſternitur*

tur in honorem Genii, unde & appellatur. Aliquando vocabatur *Adversus*: de quo infra. Is novæ nuptæ lectus magnifico sternebatur apparatu, quem Catullus descripsit, & Lucanus lib. II. 356.

Gradibusque acclinis eburnis
Stat thorus, & picto vestes discriminat auro.

Apparatum plenius cognoscimus ex Apulejo. lib. 10. Met. *Lectus Indica testudine perlucidus, plumea congerie tumidus, veste serica floridus.* Quæ verba indicant, homines divites lectos hosce testudine investiri aliquando curasse, plumis fuisse fartos plurimis, adeo ut quasi tumescerent, & vestibus sericis, id est, stragulis instruxisse ac ornasse: quin interdum togis stratos auctor est *Ferrar. de Re Vest.* I. 25. Neque transierim, quod maritorum genios advocare consueverint antiqui teste Arnob. *lib.* 3. *Adversus Gent. Cum in matrimonium convenitis, toga sternitis lectu-*

lectulos, & maritorum genios advocatis. Et hinc fortasse *sacri genium lecti* Juv. Sat. 6. dixit.

Mentionem ejusmodi lecti genialis facit Apulejus lib. 10. *Et mulierem quam dixit propter multiforme scelus bestiis esse damnatam, meisque præclaris nuptiis destinatam, & torus nuptialis noster futurus accuratissime disternebatur.* Idem lib. 9. *Quæ suo pudore postposito, tori genialis calcato foedere, larem mariti lupanari maculasset infamia.* Juven. 10: 334.

Tyriusque palam Genialis in hortis Sternitur. videri quoque potest Sigonius de *Ant. Jur. Civ. Rom. Lib.* 1. *Cap.* 9. Brisson. *de Ritu Nupt.* (In Thes. Ant. Rom. Cl. Grævii tom. 8. pag. 1048.) Et Laurentius de Sponsal. & Nupt. Cap. 1. (In Thes. Ant. Græc, Celeb. Gronovii Tom. 8. pag. 1337.)

Ejusmodi lectus genialis aliquando etiam vocabatur *pluvinar geniale.* Catull. in Nupt. Pelei.

Pul-

Pulvinar vel divæ geniale locatur
Ædibus in mediis.

Lectus *adversus* omnino idem erat qui *Nuptialis*: Ast rapiet forsan aliquem in admirationem, quo modo lectus hic dicatur *Adversus*, ratio hæc est: post nuptias demum nomen hoc adipiscebatur, & quidem propterea, quod hunc lectulum religiose servari mos fuerit; veluti patet ex Lampridii Alexandro, qui inter omina imperii ponit, *quod Tabula Trajani Imperatoris, qui Geniali lecto patris imminebat, dum mater eum in templo pareret, in lectum decidit.* Ecce diu post conjugium ista: & tamen mentio lecti genialis. Nec alius est intelligendus quam hic adversus qui in atrio, ubi item imagines magnorum virorum ponebantur, solebat collocari januæ adversus sc. in conjugii monumentum, & quasi pignus. Hinc Horat. lib. 1. Epist. 1. ℣s. 87.

Lectus

Lectus genialis in aula est?
Nil ait esse prius, melius nil cælibe vita.

Quem locum egregie illustrat Torrentius. Ast, videor mihi audire aliquem dicentem; ubi hic fit mentio atrii, nihil omnino de eo in omnibus hisce verbis. ℞. omnino atrii hic mentionem fieri, sub voce sc. *Aula*, quæ hic atrium denotat. Sic Glossæ priscæ, αὐλὴ *atrium*. Præterea ad intelligentiam loci hujus alias obscuri illud minime est prætereundum, quod conjugii proprium sit signum lectus adversus. Et ideo Poëta signum pro re usurpans; *Age, inquit, maritus est quispiam? lectum genialem in atrio aspicit? malit cælebs esse, & tædium fatetur ejus vitæ.* V. Sagittar. de Jan. Vet. cap. 20. Scalig. ad Fest. & Catull. Carm. 68. Et ab illa positione, *lectus adversus*. Huc spectat Ascon. ad Cic. pro Milone. c. 5. *Deinde omni vi, janua expugnata & imagines majorum*

jorum dejecerunt, & lectulum adversum uxoris ejus Corneliæ, cujus castitas pro exemplo habita est, fregerunt: itemque telas quæ ex veteri more in atrio texebantur, diruerunt. Et Laberius apud Agell. Noct. Att. 16. 9.

Nunc lentus es tu, nunc tu susque deque fers,
Materfamilias tua in lecto adverso sedet,
Servos sexcentis verbis nefariis utitur.

Super hoc loco notare licebit varios modos, quibus viri eruditi ultimum hunc versum corrigere moliti sint. Joseph. Scalig. ad Festum ita legit:

Servis sex tantis, vernulis nefariis.

Et τὸ *utitur* refert ad sequentia. *Utitur M. Varro*, uti etiam quidam libri habent. Lipsf. Elect. 1. 17. Pro *servos* legit *servus*. Scriverius in suo codice legendum notavit:

Servus sex ante vernulus nefarios
Fututor.

Alii

Alii legunt: *Servus exhaustis nervis nefarius utitur.* Verum cum vetustissimi libri constanter habeant:

Servos sextantis verbis nefariis utitur.

Et ego ita legendum esse omnino existimo, secutus Doctissimum Oiselium in *Not. ad Gell.* 16.9. putans Laberium per *servum sextantis* intelligere servum *duorum assium*, hoc est, *nequissimum*, & *hominem nihili.* Quasi dicat, servus improbus nequissimus, in præsentia uxoris tuæ verbis nefariis, id est, obscoenis & castis auribus indignis utitur, tuque istud nihil moraris.

Cuique matronæ suus hic erat lectus, & in novo conjugio novus. Cic. pro A. Cluentio cap. 5. *Lectum illum genialem, quem biennio ante filiæ suæ nubenti straverat, in eadem domo sibi ornari ac sterni, expulsa atque exturbata filia jubet.* Unde & Propertius lib. 4. Eleg. ult.

Seu

Seu tamen adversum mutarit janua lectum,
Sederit, & nostro cauta noverca toro.

Lectus ille nuptialis non tam erat ad usum promiscuum conjugum, sed matronarum tantum, uti satis constat. Verum ut una opera occurramus objectioni, quæ formari potest ex supra adducto loco, ex Lampridii Alexandro, *genialem lectum patris* indicante. R. cum Lips. Elect. 1. 17. legendum potius esse, *lecto matris.*

In hoc lecto gravidæ ac prægnantes etiam cubabant matronæ dicis causa, quod etiam Laberius in versu supra dicto apud Agell. 16. 9. vult indicare, utpote quorum sensus sit, Uxor tua fœta de more in adverso lecto sedet, adstantibus improbissimis servulis, neque suspicaris de stupro. *v. Oiselius ad. d. l.*

Solitæ atiam fuere in iis lectis sedere, atque lanificia exercere, a-

liasve

liasve operas edere. Quapropter scite Propertius.

Sederit & nostro cauta noverca toro.

& Laberius.

Materfamilias tua in lecto adverso sedet.

Erat etiam lectus quidam nuptialis, παράβυστος κλίνη appellatus. Suidas, Ἐκαλεῖτο δέ τις ἐν τοῖς νυμφικοῖς δωματίοις καὶ κλίνη παράβυστος. *Vocabatur vero aliquis in nuptialibus conclavibus etiam lectus parabystus.* Quæ accepit ille ab Harpocratione, qui totidem verbis prior hæc scripserat. Hesychius. Παράβυστον, λάθρα γινόμενον, ἀπόκρυφον, ἀποκεκρυμμένον. ἢ μικρὸν κλινίδιον παρατιθεμένον τῷ μεγάλῳ. *Barabystum clam factum, occultum, absconditum, aut parvus lectulus majori appositus.* In domo scilicet nuptiali duo lecti sternebantur apud Athenienses; major unus, alter minor. Ut vides in verbis Hesychii citatis. Ex his ille κλινὴ γαμικὴ; iste κλίνη παράβυστος dicebatur. Ut docet nos Pollux *lib. 3 cap. 3*

cap. 3. Sect. 4. Καὶ κλίνη τὶς ἐκαλεῖτο γαμικὴ, καὶ ἑτέρα παράβυςος, ἣ καὶ αὐτὴ ςρωννυταὶ ἐν τῷ δωματίῳ, ὅπερ τοῦ τὴν παῖδα μὴ ἀθυμῆσαι. *Et lectus quidam vocabatur nuptialis, & alius parabystus, qui & ipse sternebatur in conclavi, ut ne puella deficeret animo.* Ubi habes etiam causam τῆς παραβύςȣ κλίνης. V. Meurs. Attic. Lect. Lib. 2. cap. 9. (In Thes. Ant. Græc. Celeb. Gronovii Tom. 5. pag. 1812. & 1813.

Vidimus hactenus usum lecti nuptialis paucis nunc quoque addemus, à quo fuerit stratus, quod fecisse matres filiarum nubentium prodit Barthius *Advers. Lib. 35. cap.* 8.

Lectus nuptialis & conjugalis speciali quoque nomine dicebatur *thalamus*, quod originem debet suam Græco vocabulo Θάλλω, sive quia viridem ætatem deceant nuptiæ, ut vult Etymologus, sive quia illic conjuges vireant & efflorescant, &

germina profundant, ſive quod olim floribus ac ramis virentibus, roſis, &c. (ut & hodie ſæpe adhuc fit) thalamos ſolebant ornare. V. Paſchal: de Coronis Lib. 3. cap. 6. p. 152. Et Lib. 2. cap. 16. in fine. Si vis locum ubi thalamus in ſenſu modo dicto ſumitur, en Virgilium 4. Æneid. ℣ſ. 550.

Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere more feræ.

Alias enim aliquando & thalamus ſumitur pro loco in quo commorantur Eumenides, ut apud Eundem 6. Æneid. ℣ſ. 280. cum inquit.

Ferreique Eumenidum thalami.

Nunquam enim nupſerunt Furiæ, ut notat ad hunc locum Servius.

Illud autem etiam negare non auſim, & thalamum ſæpe ſimpliciter ſumi pro lecto. Dicitur quoque lectus nuptialis ſeu conjugalis, *torus*, ſic, *torus conjugalis*, *genialis*. Virgil. 6. Æneid. ℣ſ. 603. *Conſors tori*, Ovid. Met.

Met. Lib. 1. ℣ſ. 319. id eſt, *conjux.* Torum tamen & pro lecto ordinario uſurpari, ante jam dixi.

Apud Græcos quænam differentia inter *thalamum* & *torum* fuerit, docet Theocritus Eidyll. 2. cui titulus eſt Pharmaceutria.

—— Καὶ πάρθενον, ait, ἐκ θαλάμοιο
Καὶ νύμφαν ἐφυβής ἔτι δέμνια θερμὰ
λιποῖσαν.

—— *Virginem ex thalamo*
Sponſam expulit ex thoro, tepido adhuc relicto.

Scribit & Iſidorus Hiſpal. Lib. 15. Orig. Cap. 3. quod, cum raptis à Romanis Sabinis, ex iiſdem una ante alias ſpecie nobilis, cum magna omnium admiratione raperetur, Thalamoni duci eam Oraculo reſponſum fuerit dari. Et quia hæ nuptiæ feliciter ceſſerant, inſtitutum fuiſſe, ut in omnibus nuptiis Thalami nomen iteraretur. Addit, Ægyptios quoque lingua ſua, loca in quibus nubentes ſuccedunt & in-

 cubant,

cubant, *thalamum* nominare. In ædibus Priami quinquaginta erant thalami ex lapide polito junctim structi, ubi filii ejus cum uxoribus cubabant, & alii ex adverso, ubi cum filiabus generi. V. Homerus Iliad. 6. Plura si quis de thalamo videre avet, inspiciat Pheiff. *de Cura Virg. apud Vet. Diss.* 1. §. 7. Et Feith. *Ant. Homer. Lib.* 3. *cap.* 11. Antequam hic abeam, breviter quoque agam de lecto Pilumni & Picumni, qui sternebatur postquam natus erat modo infans, tunc enim recens in lucem editus, ab obstetrice in terram statuebatur, sicque illa auspicabatur an rectus ac vitalis foret, & sternebatur lectus Pilumno & Picumno. Varro de Vita Pop. Rom. Lib. 2. *Natus si erat sublatus, ab obstetrice statuebatur in terra, ut auspicaretur vitalis ac rectus esse, diis conjugalibus, Pilumno & Picumno in ædibus lectus sternebatur.* Ritum hunc *domesticam religionem* vocat Sueto-

Suetonius in Claud. Cap. 12. *Natalemque geniti nepotis ſilentio, ac tantum domeſtica religione, tranſegit.* De Junone quoque lego, lectum illi poſitum in domus atrio, in nobilium puerorum ortu, ſicut Herculi menſam. Servius in Virgil. Eclog. 3. Nobilibus pueris editis, in atrio domus, JUNONI LECTUS, Herculi menſa ponebatur. Novarinus *Sched. Lib.* 11. *cap.* 25.

Uti nutrices cuſtodiebant cubicula infantum, ita etiam certi erant homines, quibus olim thalami erat cura & cuſtodia, quos Eunuchos fuiſſe ſatis conſtat, rectiſſimeque ita dicuntur, quia τὴν ἔυνην, id eſt lectum virginum cuſtodiunt; vel quod bonæ ſint mentis, ἔυνȣς, & à venereis ſemotæ. V. Alciatus in tit. de Verb. Sign. Imo toros non tantum cuſtodiebant, ſed & ſternebant, dominæque dorminenti ventulum flabello faciebant. Quod ſi auctoritatibus confirmatum videre

desideres, adi Koblierzijck: *De Luxu Rom. Lib. 2. cap. 3.* Ubi varia notat eunuchorum officia.

CAP. XIV.

De Cunis, sive Lectulis infantum.

HActenus de Lecto nuptiali, cujus occasione plerumque cum conjuges lectulis quoque infantum indigere soleant, de iis paucula hic disseremus: Hi Lectuli speciali nomine dicebantur *Cunæ*, singulari tamen *Cuna* etiam usum video Prudentium, sive illum, quisquis sit, qui auctor est Dipthychi num. 28. *præsepe jacenti cuna erat.* Ordinario autem in plurali audiunt *Cunæ.* Ut apud Ciceron. de Senect. sub fin. *Repuerascere & in cunis vagire.* Et Pers. Sat. 2. versu 35.

Ecce avia aut metuens divum matertera Cunis
Exemit puerum, frontemque atque uda labella

Infami

Infami digito, & lustralibus ante salivis
Expiat, urentes oculos inhibere perita.
Tunc manibus quatit, & spem macram supplice voto
Nunc Licini in campos nunc Crassi mittit in ædes,
Hunc optent generum, Rex & Regina; puellæ
Hunc rapiant; quicquid calcaverit hic rosa fiat.
Ast ego nutrici non mando vota.

Quem locum integrum hic exhibeo, quia varios nobis in liberorum educatione olim usitatos mores suppeditat & ob oculos ponit, præsertim in fine, ubi omnino notandum, avias & nutrices pro infantulis, lustrico eorum die (qui octavus in puellis, nonus in pueris post partum erat) vota fecisse. Ut elegantissime ad h. l. monuit Casaubonus. Aliquando etiam usurpatur Dimin. *Cunula* Ut apud Prudent. Cathem. 7.

 versu

versu 164. *Parvulorum cunulæ.* Add. Cathem. 11. versu 98. Cunæ hæ sive Cunulæ, alio nomine etiam audiunt *Cunabula.* Servius ad Virgil. Eclog. 4. vers. 23.

Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.

Cunabula. *Lectuli in quibus infantes jacere consueverunt: vel loca in quibus nascuntur, quasi cynabula. Nam κύειν est Græce eniti.* Ex quibus Servii verbis, quæ & apud Isidorum habes Lib. 20. cap. 11. discimus, cunas dictas videri quasi cynas, ἀπὸ τοῦ κύειν, hoc est parere, quia in iis κύος, sive κύημα, id est, partus, sive foetus, reponi soleat. Quemadmodum & ab eodem κύειν, vel κύος, belgas forsan puerum vocare *Kindt*, sive *Kyndt*, sane haud sine ratione existimat Vossius in Etymolog. voce *Cunæ.*

Nescio autem quid sibi velit Servius ad Virg. Æneid. 3. vs. 105.

Mons

Mons Idæus ubi, & gentis cunabula nostræ.

Cunabula exponens, *nutrimenta*, *nam ubi jacent*, inquit, *infantes*, *cunæ vocantur.* Per Cunabula enim hic *natalem* intelligi *terram*, ut principium hujus gentis, nullus dubito. Sic & pro primordio urbis sumitur apud Apulej. Lib. 3. Milesſ. *Solennis diel à primis cunabulis hujus urbis conditæ craſtinus dies advenit.* Vidimus ergo Cunabula ſumi, & pro *cunis*, & pro *terra natali*, ſeu *gentis origine principiove.* Alii tamen & aliam adhuc huic vocabulo tribuunt ſignificationem, voluntque & *Cunabula* intelligi poſſe de *faſciis quibus ligantur infantes.* Quæ tamen rectius *incunabula* dici exiſtimo. Clare enim hanc in rem, Plautus in Trucul. 5. 1.

Faſciis opus eſt, pulvinis, cunis, incunabulis.

Ipſa autem *Incunabulorum* vox ſatis indicat, ea non *cunas* ſignificari, ſed

aliquid quod cunis ineſt, ſive ut quidam volunt, ſit *lectulus*, ſive *faſciæ lineæ laneaque, quibus involvuntur infantes*, quæ Græcis dicuntur σπάργανα, ſic Gloſſæ Labbæi σπάργανα *Cunabula*. Malo tamen cum Bartholino de puerp. vet. p. 100. per incunabula intelligere *id per quod infans cunis alligabatur, ne motu exturbaretur*. De eoque capio Plaut. in Amphitruone.

Nemo eum colligare quivit incunabulis.

Ipſa tamen *cunabula* aliquando & pro *incunabulis* accipi conſueviſſe haud male animadvertit Voſſius in voce *cunæ*. Incunabula enim, æque ac de cunabulis dixi, de rerum uſurpantur principiis. Sic Cic. Lib. 1. de Orat. Cap. 6. *Ab incunabulis noſtræ veteris puerilisque doctrinæ.* Quintil. Procem. Lib. 1. *Ab ipſis diſcendi velut incunabulis.* Cunabula autem credo & pro *lectulis* ſumi & pro *faſciis infantium*.

Cuna-

Cunabula Græcis dicuntur βαβαλιςήριον, κοιτὶς, λίκνον, & σκάφη, ex quibus ultimis vocibus elicitur forma cunarum, λίκνον enim notat Suidæ, *vannum*, *cribrum*, & σκάφη *scapha*. Quidam etiam ipsos vannos vel cribra & scaphas loco cunarum à veteribus usurpatas volunt, in quibus deponebant infantes ominis causa, in spem divitiarum omnium & præcipue frugum terræ, ut docet Scholiast. Callimach. ad Hymn. 1. vers. 48. Et ibi Spanhemius. Pari modo & in clypeis pueruli collocabantur, in fortitudinis & virtutis bellicæ præsagium; ita apud Theocritum, ab Alcmena Hercules clypeo imponitur, ut notavit ad Callimachum loco dicto, Doctissima Daceria. Et post eam Claudius in *Diatrib. de Nutric. & Pædag. Cap.* 4. De Clypeo quoque agit fragmentum Ennii apud Nonium:

Nam ubi introducta est, puerumque
ut laverant locant

In Clypeo. —— ——

Et apud Theocritum locus quoque eſt inſignis Idyll. 24.

Utrumque ablutum, & jam plenum lactis, alieno
Depoſuit clypeo.

Ex quibus duobus locis luce meridiana clarius apparet, ablui ſolitos veteres pueros veſperi, antequam dormituros in cunas reponerent.

Loco cunarum utebantur & vannis. Sic apud Callimachum Hymn. in Jovem:

—— *Nemeſis ſopivit in aureo*
Te Vanno.

Et auctorem Etymologici: *Veteres in vannis liberos ſuos dormire faciebant.*

Deponebant & infantes in ventilabris, in auſpicium futurarum divitiarum, ut docet iterum dictus Scholiaſtes vetus Callimachi. *In ventilabris olim infantes dormituros collocabant, in futurarum divitiarum & affluentiæ ſignum.* V. Meurſius de

Puer-

Pag: 95.

puerperio Cap. 5. (In Thes. Ant. Græc. Celeb. Gronovii Tom. 8. pag. 1425.) Aliquando versatilibus fulcris huc illuc movebantur infantes, medicorum vero etiam sursum deorsumque duci potuerunt. Ad puerilium hoc cunarum genus, quæ ad latera duci poterant, refero elegantem tabulam quam ex Bartholino de Puerper. Vet. pag. 150. hic exhibeo.

Ubi præter varia ad Gynæcea veterum, rem vestiariam & lanificium spectantia, observatu dignissimæ Cunæ infantiles rursum versum trahi aptæ, in quibus jacentem puerum nutriali arte sopire ac crepundiis vel aliis adhibitis crepitaculis delinire gestit Cunaria, eodem plane modo quo hæc describit. Arnobius Lib. 4. adversus gentes. *Suxit fluenta mammarum, vagitum edidit, repsit? atque ut fletum poneret ineptissime tractum crepitaculis obtinuit auditis: Et ad somnos inductus est in*

 molli-

mollissimis cunis jacens & vocibus delinitus infractis. Quod docte ad patris opusculum notavit filius Caspar Bartholinus.

A cunis hisce Vossius in Etymol. voce *Cunæ*, format verbum *cunire*, quod proprie dici monet, de *infantibus fascias in cunis stercore fœdantibus*. Ast nullum adducit auctorem eo vocabulo usum, & sane, ut verum fatear, nunquam adhuc mihi occurrit. Diximus quod *cunæ movebantur*, idque erat officium nutricum, vel servorum Cunariorum, & ancillæ Cunariæ. De Cunario intelligo Martialem Lib. 11. Epigr. 40.

Cunarum fueras motor Charideme
mearum.

Alludit & huc Hieronymus ad Sabinianum Diaconum, *Jam tibi & scalæ, per quas deponeres miseram, parabantur: Jam iter dispositum, decreta navigia, condicta dies, fuga pertractata, & ecce angelus ille Cubiculi*

Mariæ

Mariæ janitor, Cunarum Domini cuſtos, & infantis Chriſti gerulus, coram quo tanta faciebas, ipſe te prodidit.

Cunariæ autem mentio fit apud Gruterum in Inſcript. CCCXI.

D. M.
TEIÆ. THREPTE. SO
ROR. PIISSIMÆ. CUNA
RIÆ. RUFINÆ. V̄. V̄.
GLYPTUS. FRATER. QUI
ET. FELIX. VIVOS. VIVÆ
POSUIT.

Præerat his cunis & pueris ipſis intra cunas, Dea *Cunina* (quæ & *Cunaria* fuit dicta, teſte Struvio in *Synt. Ant. Rom. pag.* 155.) Meminit hujus Deæ Auguſt. de Civ. Dei Lib. 1. cap. 20. *Et Cunina* [colitur] *quæ infantes in cunis tuetur ac faſcinum ſummovet.* De eadem eſt Inſcriptio apud Gruterum. pag. 96.

CUNINÆ. FELICI
SACR.
CLAUDIA. HELPIS
D. D.

V. &

V. & Joh. Baptista Pius, in Face Artium Gruteri tom. 1. pag. 366.

Ut autem bene in cunis jacentes custodirentur infantes, in vestibulo cubiculi alumnarum cubare nutrices solebant, unde Custodes Liminis dictæ. Ovid. Met. 10. ꝟsu 383.

Murmura verborum, fidas nutricis ad aures
Pervenisse ferunt, limen servantis alumnæ;
Surgit anus, reseratque fores —

Idem Epist. Heroid. 21. vers. 19.

Huc timor accedit, ne quis nisi conscia nutrix
Colloquii nobis sentiat esse vices.
Ante fores sedet hæc: quid agamque rogantibus intus:
Ut possim tuto scribere, dormit, ait.

V. Claud. in *Diatr. de Nutric. & Pædag. Cap. 5. cap. 14.*

CAP.

CAP. XV.

De Lectis Triclinaribus.

LEctus Tricliniaris unde appelletur notius est quam ut multis exponam, dicti enim sunt *tricliniares*, à *triclinio*, in quo sternebantur. Veteribus enim cibum capturis, in cœnaculo collocabatur mensa, primis temporibus quadrata, postea rotunda, humilis, inferiorum quidem hominum tripes, & ex simplici ligno, lautiorum, citrea, aut acerna, aut lamina argentea intexta: quam pes eburneus fabrefactus puta in modum pardi aut leonis, sustinebat. Tripodem sibi optat Figellius apud Horat. I. Sat. III. 13.

Modo sit mihi mensa tripes: Eburnei meminit Juvenal. XI. 128. Circa eam mensam tres utplurimum lecti erant, ex quo triclinii nomen: quo etiam utitur Paulus in *l.* 19 *ff.* *de*

de S.P.V. Et Ulpian. in *l.* 5. §. 14. *ff. Commodati.* Coraſ. Miſc. Jur. Civ. lib. 6. cap. 10. Salmuth, in Notis ad Pancir. Rer. Mem. pag. 509. Varro. *Nam ut qui triclinium conſtrarunt, ſi quem lectum de tribus unum imparem poſuerunt, aut de paribus nimium, aut parum produxerunt, una corrigimus, & ad conſuetudinem communem, & ad aliorum tricliniorum analogias.* Ubi ſimul notabis morem triclinia conſternendi. Juv. Sat. 5. verſ. 17.

Tertia ne vacuo ceſſaret culcita lecto.

Vel duo etiam: Unde Plautus *Biclinium* vocavit, in Bacchid.

Biclinium Stratur &c.

—— *Jam facite,*

In biclinio cum amica ſua uterque accubitum eatis.

Quamvis videri poſſit, *biclinium* in d. l. non pro cœnaculo, in quo eſſent lecti ſtrati, ſed pro lecto poſitum eſſe, in quo bini diſcumberent, quod mihi magis placet, in vete-

veteribus enim marmoribus Romæ multi hujusmodi lecti reperiuntur, in quibus duo tantum discumbunt, mensa apposita tripode, quorum figuras apud Sponium in Miscell. Erud. Antiq. & Mercurialem de Arte Gymnastica curiosus videre potest.

Thomas Bellus in Roma Restit. *Lib.* 3. *cap.* 31. Posteriorem ætatem Biclinium à Vespasianorum imperio *sigma* vocare cœpisse, duobusque tantum constitisse Lectis, contendit. Erat autem proprie sigma, lectus sive torus ad mensas rotundas accommodatus, quem *semirotundum suggestum* vocat Apulejus Lib. 5. cum ait: *Visoque statim proximo semirotundo suggestu propter instrumentum cœnatorium, rata refectui suo commodum, libens accumbit.* Quod autem esset in forma hemicycli, aut lunatæ testudinis exstructum, vocari placuit nomine literæ Græcæ, quia ut ex marmoribus constat antiquis,

cta generat? quæ sponte fundit? quos odores saporesve? quos succos? quos tactus? quos colores? quam bona fide creditum reddit opus? quæ nostri causa alit? Hæc ille de terræ laudibus; quas nos merito Cœli terræque Conditori, Deo Optimo Maximo adscribere debemus. Et hæc in transitu: redeo ad propositum, & silentio prætereundum non esse puto, quot convivas sigma capiebat.

Ursinus in Append. ad Ciacc. de Triclinio Pag. 256. septem cepisse monet, vultque, licet Martialis in loco supra adducto dicat *Octo capit*, verius tamen alio in loco dicere.

Septem sigma capit, sex sumus, adde Lupum.

Notatu dignus videtur hic locus Lampridii in Eliogabalo: *Habuit hanc consuetudinem, ut octo calvos rogaret ad cœnam, item octo luscos, & item octo podagrosos* (qui forsan fertorio de quo, in diss. de Lecticis, illuc lati) *octo surdos, octo nigros,*

octo

octo longos, & octo pingues, cum capi non possent omnes uno sigmate, ut de his omnibus risus citaret. Sigmatis figuram videre si aveas, ecce tibi & illam ex Ursino ad Ciaccon. de Triclinio pag. 257.

Et hæc impresentiarum de sigmate sufficiant, plura de his qui scire avet, consulat Stuck. A. C. pag. 257. Et Ciacc. d. l. Ego interim lectum sternam tricliniarem.

Lecti illi omnes erant pares, humiles, paulo inferiores ipsa mensa. Ut autem commodius cibum capere possent, mensam plerumque cingebant, ita ut paululum assurgerent accumbentes, & in cubitum niterentur: unde Menelaus apud Petron. 27. *cubitum ponere*, pro cœnare, dixit. Quod Horat. lib. 1. Ode 27. *Cubitum premere.* Ut res fiat clarior, en tibi veterem accumbendi modum.

Triclinares lecti sub cœnæ horam insternebantur, *auleis, purpura, aut alia*

alia veste stragula, pro copia aut inopia convivatorum. Deque his stragulis intelligendus JCtus in *L.* 20 *ff. de Opt. Leg. Vestimenta quæ vole tricliniaria sumito, tibique habeto.* Ut præterea eo magis commoditati consulerent, in iis habebant pulvillos, & cervicalia. Primis temporibus strati hi lecti (pari modo ut de Cubicularibus dixi) frondibus & culmo vicinarumque ferarum pellibus; Indicat pristinam hanc continentiam Maro describens benevolentiam Evandri, qua Æneam hospitem accepit.

Hæc ubi dicta, dapes jubet & sublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili:
Præcipuumque toro, & villosi pelle leonis
Accipit Æneam.

Ubi duo animadvertenda, primo veteres non accubuisse, sed sedisse ad mensam, deinde pellibus fera-

ferarum in ſellis uſos. Hœdinis quoque pellibus uſum Catonem tradit Val. Max. *Lib.* 4. *cap.* 3. Loquitur ibi de Catone : *Age ſi quis hoc ſæculo vir illuſtris pellibus hædinis pro ſtragulis utatur.* Quid ſi Cato redivivus, illud inquam Romanæ urbis oraculum, non aliorum tantum Romanorum, ſed vel ſolius Heliogabali ſpectaſſet luxum, qui non accubuit in accubitis, niſi quæ pilum leporinum haberent, aut plumas perdicum, ſubalares ſæpe culcitas mutans, agmen ducens eorum qui toros aureis texere ſtragulis, ut auctor eſt in ejus vita Lampridius, ex eoque nobis exhibet Celeberrimus Almeloveen in *Rer. Invent. Onomaſt. Pag.* 77. Non ſilebo aliud Heliogabali luxuriæ exemplum, quæ eo uſque proceſſit, ut ridicula prorſus accubitoria convivis ſuis ſubſterneret, etenim in folles pro lectis apponebat, eoſque reflabat prandentibus, ita ut plerumque ſu-

bito ſub menſis invenirentur. Quod & à Vario Antonino Aug. factum, qui propterea & in amicorum conviviis Heliogabalus vocatus. Talia complura fecit hic Imperator, qui velut quodam faſtidio divitiarum, pleraque luxuriæ ſpecimina commentus eſt. V. Kobierzyck. de *Luxu Rom. Lib. 2. cap. 10.*

Poſterioribus temporibus ſtragula quoque habuere purpurea. Hinc Horatius ſat. 6.

Ergo ubi purpurea porrectum in veſte locavit.

Et Paulo ſuperius Idem.

In locuplete Domo veſtigia, rubro ubi cocco
Tincta ſuper Lectos canderet veſtis eburnos.

Statius Thebaid. 1.

—— *Pars oſtro tenues auroque ſonantes*
Emuniere toros, altoſque inferre tapetas

Et Martialis.

Cubi-

Cubitiſque trudit hinc & inde convivas
Effultus oſtro, ſericiſque pulvillis.

Catullus de pel. & Thet. Nupt.

Purpureave tuum conſternens veſte cubile.

Imo aliquando & *purpura auro intexta* ſtragularum vice uſurpabatur, Philo in libro de Vita Contemplativa: *Triclinia lectos habent eburneos aut teſtudineos, aut pretioſiores materiæ gemmatos, pleroſque ſtratos auro intexta purpura vel aliis floridis coloribus variis oculos allicientibus.*

Erant & è *conchylio* & *dibapha.* Cicero in 2. Philipp. *Conchyliatis Cn. Pompeji periſtromatis, ſervorum lectos in cellis ſtratos videres.* Et Lucanus Lib. 10.

Strata micant Tyrio, quorum pars maxima ſucco
Cocta diu, virus non uno duxit aheno.

Ut & *majori ex parte textili opere ſeu acu picta, opere Babilonio in varias effi-*

giata imagines. Virgilius Æneid. 1.

—— Mediisque parant convivia tectis
Arte laboratæ vestes, ostroque superbo.

Hinc idem *toros pictos* dixit:

Nec non & Tyrii per limina læta frequentes
Convenere, toris jussi discumbere pictis.

Cicero Tusc. 5. *Collocari jussit hominem in aureo lecto strato pulcherrime textili stragulo, magnificis operibus picto.* Lucanus Lib. 10.

—— Pars ignea cocco,
Ut mos est Phariis miscendi licia telis.

Huc spectat Martialis in Apophoreto Cœnaturio:

Nec fora sint nobis, nec sunt vadimonia nota:
Hoc opus est pictis accubuisse toris.

Catullus de pel. & Thet. Nupt.

Hæc vestis priscis hominum variata figuris.

Heroum

Heroum mira virtutes indicat arte.

Usque adeo tandem excrevit intoleranda veterum luxuria, ut lectos eburneos ſtraverint veſtibus coccinis, teſte Horatio Lib. 1. Sat. 6.

— — — ponit uterque
In locuplete domo veſtigia: rubro ubi cocco.
Tincta ſuper lectos canderet veſtis eburnos.

Dixi quomodo primis temporibus fuerint ſtragula, & quam longe poſtea luxus modum exceſſerit, nunc breviter in genere addam quæ nomina ſtragulis veſtibus dederint Græci, δαπίδες ſcilicet, ταπητες, ϛρωματα, & περιϛρωματα, (uti etiam monui de lectis cubicularibus) Latini vocant, *ſtragulas veſtes*, ſive *ſtragula.* Nunc autem ſciendum quid ſint *veſtes ſtragulæ.* Obſervaſſe video Clariſſimum Nicolai in tr. *de Subſt. & Pign. veſt. C. 9. §. 4.* Laurentium Vallam *Eleg. Lib. 6. cap. 46.* carpere id quod Ulpianus dicit in

L. 45. ff. de V. S. Instratum omne vestimentum contineri, quod injicitur (sed legit hic ut ex Vallæ d. l. deprehendo, *quo amicimur*, unde ejus error) *Labeo ait. Neque enim dubium est, quin stragula vestis sit omne pallium περιςρωμα. In victum ergo vestem accipiemus, non stragulas, in stratu omnem stragulam vestem* Sed Respondit jam ad accusationem Ulpiani Gothofredus in Notis ad d. l. cum ita ait: *Cæterum cum hæc vox περιςρωμα deesset in codice Laurentii Vallæ, temere JCtum reprehendit, quasi simpliciter dixisset, stragulam esse omne pallium: ac non potius omne pallium περιςρώμα.* Addit tamen Celeb. Nicolai & *L. 5. §. 1. ff. de Injuriis.* Super qua lege eandem ob causam corripisse ait Vallam Ulpianum, quod miror, ego saltem in mea, quam possideo, editione Vallæ, quæ est Cantabrigiæ impressa apud Eduardum Hall, Anno M. DC. LXXXVIII. non video adduxisse d. l. 5. cum ejus ibidem non

on faciat mentionem, quod etiam non opus erat, minime enim huc facit d. l. quod ut rectius percipiatur, en ejus verba, in d. §. 1. *Inter pulsationem & verberationem hoc interest, ut Ofilius scribit: verberare est cum dolore cædere: pulsare sine dolore.* In sequenti vero capite recte super hac lege ait Valla, sed illud huc non pertinet. Si itaque nunc diceret JCtus *Instratum omne vestimentum contineri quo amicimur*, ut putat Valla, justas eum carpendi haberet rationes cum autem dicat, *quod injicitur*, corrunt illæ.

Pergit Dn. Nicolai, Ulpianum „& Labeonem Alexander ab Ale„xandro tutatus est Gen. Dier. „Lib. 3. cap. 19. & primum aucto„ritate Tranquilli in Nerone cap. „50. Funeratus est, inquit Nero „impensa ducentum millium stra„gulis albis auro intextis, quibus „usus Kalendis Januariis fuerat: „Addit auctoritatem Pompeji Festi

„Scribentis *Veſtis generaliter dicitur* „*ut ſtragula, ut pallium, tunica, vel penula.* Male autem hic Feſti adducuntur verba ab Alexandro, ita enim habet: *Veſtis generaliter dicitur, ut ſtragula, forenſis, muliebris. Veſtimentum pars aliqua ut pallium, tunica, pallium.* Ait igitur veſtem dici omne id quo quis veſtitur, veſtimentum partem aliquam veſtis, ut tunicam, pallium, ſed diſcrimen illud non obſervatur. V. Scaliger. in Not. ad h. l. Primo quod Feſto imputat ibidem Scaligereum dicere, *veſtem dici omne quo quis veſtitur*, ex Feſto non video, contrarium vero innuere videtur, dicit enim *Veſtis generaliter dicitur, ut ſtragula*, ergo & ſub veſtium nomine comprehendit ſtragula quibus tegebantur homines, vel quæ hominibus cubantibus vel accumbentibus ſubſternebantur, æque ac veſtes quibus ſe induebant, in quo priori ſignificatu nos ſtragulas veſtes lectis triclinaribus adhibitas intelligimus,

gimus, recte vero putamus Scaligerum in Not. d. l. dicere differentiam illam inter vestes & vestimenta, ut vestimenta sint pars vestis, non observari.

Inceperam antea dicere in Lectis tricliniaribus habuisse & *pulvinos*, quod firmo ex Varrone Lib. 8. de Ling. Lat. *quis facit mappas tricliniares non similes inter se? quis pulvinos?* Et Martiale Lib. 3.

Cubitis trudit hinc inde convivas
Effultus ostro sericisque pulvinis.

Rem luce meridiana clariorem reddit hæc mensa ubi accubantes cubito pulvinis innixi conspiciuntur, quam ex Ciacconio promo.

Aliquando & aggeratis, ut inquit Apulejus, in cumulum stragulis, utebantur pro pulvinis. Sic enim ait Lib. 2. De Asino. *Ac sic aggeratis in cumulum stragulis, effultusque in cubitum, suberectusque in torum.* Sciendum autem est, quomodo his pulvinis fuerint usi: Proni cœnæ

 initio

initio in ventrem decumbebant pulvinis pectoribus appositis, quo utraque manus ad vescendum esset liberior, procedente autem tempore in cubitum se reponebant, aut si loqui nollent, supini jacebant. Hinc Plutarchus Lib. 5. Symposiac. Quæst. 6. Quærit, cur cœnæ initio anguste, & postmodum laxius discumberent? eamque reddit rationem, quod principio in ventrem, postmodum vero laxius discumberent, quia supini. Unde Horatius Lib. 2. Sat. 4.

Languidus in cubitum jam se conviva reponens.

Inter Lectos & triclinii parietes relinquebatur tantum spatii, quantum satis esset servis, ad ministrandum, qui dicebantur *Ad pedes* stare. Martial. 3. Ep. 82.

At ipse retro flexus ad pedum turbam.

& VII. ep. 19.

Misto lagenam replet ad pedes vino.

Senec.

Senec. lib. 3. de Benef. *Servus qui cœnanti ad pedes steterat.* Suet. in Caliḡ. cap. 36. *Quas plerumque cum maritis ad cœnam vocatas, præterque pedes suos transeuntes diligenter ac lente mercantium more considerabat.* Sic Luc. 7: 38. *Ad pedes Christi discumbentis mulier peccatrix stetit, quasi ministrans.* V. Laurentius de Conviv. Vet. Cap. 1. (in Thes. Ant. Græc. Celeberrimi Gronovii tom. 9. pag. 167.) Et Bulleng. de Imper. Rom. Lib. 2. cap. 34.

Ad mensam priscis temporibus sedebant, quod confirmari videtur testimonio *Homeri Odyss.* 10.

Sedebamus sumentes multas carnes,
& vinum suave.

Et Athenæi lib 8. Deipnosoph. ita scribentis: *Neque mos erat antiquorum, ut reclinato corpore recumberent, sed ut sedentes comederent.*

Et Serv. ad illum Virgilii locum.

—... hic ariete cæso
Perpetuis soliti patres considere mensis.

Majores enim noſtri, ait, ſedentes epulabantur: quem morem habuerunt à Laconibus & Cretenſibus ut Varro docet *Lib. de Pop. Rom.* Serv. *ad Virg. Æneid.* 7. 176 *Et.* 1. 712. Sed ad hanc morum diſſenſionem, inter priſca illa tempora quibus ſedebant, & ſequentia quibus accumbebant (ut mox demonſtrabo) conciliandam; duæ erunt majorum ætates conſtituendæ: Et in priore dicemus, ſummam fuiſſe continentiam vitæ, ſummam duritiem & ſeveritatem, quæ qualibet ſeſſione facile contenta erat ad parce duriterque vivendum: In altera vero maximam luxuriam, mollitiem, & ingentes delitias, ubi quæſita eſt hæc mollis accubatio poſt balnea ad delicatius molliuſque epulandum. *Gualtherius ad Horat. lib.* 1. *Sat.* 4. Vid. *Salmuth. in Not. ad Panciroll. Rer. Mem. pag.* 510. *& ſeqq. Th. Bellus in Roma Reſtit. lib.* 3. *cap.* 31.

Poſte-

Poſterioribus temporibus non ſedebant, ſed cubabant, unde accubuiſſe menſæ Hebræos, Græcos, Romanos, paſſim legimus. Servator quoque noſter Jeſus Chriſtus, in ultima cœna cum diſcipulis ſuis accubuit, ubi Joannes XIII. 23. dicitur ἀνακεῖσαί ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ, h. e. *in Chriſti ſinu incubuiſſe*: & paulo poſt ἐπιπεσὼν ἐπὶ στῆθος ἀυτȣ, id eſt, *pectori Jeſu incubuiſſe*: ſcilicet juxta iſtius temporis conviviorum morem, cum in ſumendo cibo protenſi recumberent humi, ſeu in pavimento lectis inſtrato, ita ut quaſi circulum quendam facerent, capitibus quidem ſemper introrſum ad epulas, pedibus vero extrorſus porrectis, quare ſemper ſequens in prioris ſinu recumbere videbatur, dum caput ejus quaſi incumbebat pectori ſuperius accumbentis, ſic ergo tunc accubuit Joannes, ut caput haberet in ſuo lectulo verſus Jeſu caput, itaque facile attingere

 ſinum

ſinum ejus potuit, hic igitur illud notandum eſſet: illam Joannis recubationem in ſinu Jeſu, argumentum fuiſſe puri, ſanctique illius amoris erga diſcipulum illum ſuum chariſſimum. Sed ardua hic oritur quæſtio, quomodo Chriſtus dicatur cum diſcipulis ſuis accubuiſſe, ſive recubuiſſe, cum tamen moris fuerit agnum Paſchalem ſtantes ut aſſumerent. Theophilactus, Beza, & Camerarius volunt, *Chriſtum primo ſtantem comediſſe Paſcha, deinde diſcumbentem tradidiſſe proprium myſterium*, πρῶτον μὲν γὰρ τὸ τυπικὸν τελέσαι, εἶτα ἀναπεσῶν τὸ ἀληθινὸν ἐπετέλεσε. Tremellius, vir doctiſſimus, de hoc Chriſti diſcubitu ſic diſſerit: *Chriſtum diſcubuiſſe memorant Euangeliſtæ in cœna, qua Paſcha comedit, quod primo intuitu cum divino inſtituto videtur pugnare, præcipitur enim Exodi cap.* 12. *vſ.* 3. *ut edentes Paſcha lumbos accinctos, pedes calceatos habeant, & baculum teneant mani-*

manibus, & ut ita comedant, quæ fieri nequeunt a discumbentibus. Sed sciendum est, ibi præcipi, qua ratione exituri ex Ægypto, prima illa vice comedant Pascha, paulo antequam exeant ex Ægypto, & iter ingrediantur, quia ita exigebat temporis illius necessitas: In lege vero, ubi præcipitur, ut cæremonia illa Agni Paschalis quotannis renovetur, ea non adduntur. Nihil ergo in cœna Domini factum est contra legem. V. Antonius Bynæus de Morte Jesu Christi Lib 1. cap. 6. §. 23. Figura Christi cum discipulis accumbentis, quo res fiat clarior, videri potest apud *Tomass. de Tesser. Hosp. c.* 19. *p.* 143. *& Goeree, Voorbereids. tot de Bybelsche Wijsheid V. Boek* 2. *capit. pag.* 589. Ciaccon. de Triclin. p. 99. ex quibus illam simul hic quoque exhibeo. Et quidem hæc super hac cœna Christi, de qua infra plura daturi sumus.

Tricliniariorum lectorum materiam si spectes, pro temporum ratione varia reperitur. Primis temporibus

poribus fuerunt ex herbis (quod & antea de cubicularibus monuimus) five cæſpitibus, atque graminibus, aut paluſtri ulva, unde & *lectos, toros*, *ſtibadas*, ſive *ſtibadia* & *ſtrata* antiquitus appellarunt. Sequentibus temporibus, ex lignis, & præſertim ex acerina materia, aut fraxino confecti ſunt, quem morem ab Arcadibus & Bœeticis Romanos ſumpſiſſe contendit Lazius *Lib.* 5. *de Rep. Rom.* Qui lecti *Archaici* videntur dicti ab Horatio *Lib.* 1. *Epiſt. ad Torquatum.*

Si potes Archaicis conviva recumbere lectis.

Turnebus in ſuis Adverſ. 1. cap. 8. Archaicos vult dictos ab Archia artifice, ideoque legit *Archiacis.* At Lambinus, ut & Nannius Miſc. 4:18. Archaicos Græco vocabulo, priſcos ſive antiquos eſſe intelligendos, antiquo more fabricatos, quaſi antiquæ luxuriæ conſuetudinis, non recentis luxuriæ, & ſic eodem ſenſu Dioni-

Dionisius Halicarnassæus τραπέζας ξύλινας αρχαικὰς, dixit.

In materia præcipue veterum apparuit luxus, qui in tantum excrevit, ut splendidioris fortunæ homines lectos habuerinr *citreos*, *æratos*, *argento & auro opertos*, *eburneos*. Citreos quidem habuisse lectos credo, quod autem quidam id probant ex hisce Persii Sat. 1.

Non quicquid denique lectis scribitur in citreis.

Mihi non arridet, potiusque locum illum intelligendum puto de *Lecticis*, in quibus commodius quis scribere potuit quam in *Lectis*, & præterea lectis tricliniaribus usi sunt antiqui ad accumbendum non vero ad scribendum, in lecticis vero hoc quidem fecerunt. Quoad *æratos*: *Cn. Manlium primum, cum Romani Asiam subjecissent, triclinia* (sic lectos vocat) *ærata Romam advexisse* testatur Plinius *Lib*. 33. *cap*. 11. Lectorum eburneorum ac testudineorum crebra

crebra apud ſcriptores mentio. Sic Varro Lib. 8. *Lectos alios ex ebore, alios ex teſtudine apud Romanos fuiſſe,* dicit. Et Martialis 12. ad Amœnum.

Gemmantes prima fulgent teſtudine lecti.

Laminarum argentearum in toro diſcubitorio meminit Suet. in Calig. cap. 32. *Romæ*, inquit, *in publico epulo ob detractam lectis argenteam laminam confeſtim carnifici tradidit; Ut manibus abſciſſis, atque* ante pectus *è collo pendentibus, præcedente titulo quæ cauſam pœnæ indicaret, per cœtus epulantium circumduceretur.* Notabilis quoad hanc ſervorum furacitatem eſt locus Juvenalis 13: 150.

Hæc ibi ſi non ſunt, minor exſtat ſacrilegus, qui
Radat inaurati femur Herculis, & faciem ipſam
Neptuni, qui bracteolam de Caſtore ducat.

Et Martialis.

An

An magis astuti derasa est ungue ministri
Bractea, de fulcro quod reor esse tuo.

Solebant enim servi furaces ex tricliniis detrahere aurum, & argentum, unguibus cultrisve.

Tricliniarium lectorum sæpies fit quoque mentio in sacris literis. Sic Esther. Cap. 7. Com. 8. *Aman in cœnaculo, quod domus convivii vocatur, dicitur cecidisse super lecto in quo erat Esthera.* 2 Reg 4. Comm. 10. *Faciamus quæso cœnaculum parietis parvum, & ponamus ei ibi lectum, & mensam, & sellam, & candelabrum.* Ezech. 23. Comm. 40. & 41. Israelitarum idololatriam, atque superstitionis studium depingit, allegoria ducta à scortationibus, & quæ cum illis conjuncta sunt, compotationibus & commessationibus inhonestis: *Propter quos*, inquit Deus, *te lavisti, & stibio fucasti oculos tuos, & ornasti te ornamento* (alludit ad morem meretricum, qui ante epulas sese

ſeſe lavare, comere & ornare ſolebant, quo magis amatoribus ſuis placerent. *Et ſediſti ſuper lectum honorabilem, menſaque præparata eſt ante ipſum, & thymiama meum & unguentum meum poſuiſti ſuper eum.* Mentionem hic nota menſæ, ſuffitus, unguentorum quæ omnia in conviviis fuerunt uſitatiſſima.

Deſcriptis hactenus ſtrictim lectis tricliniaribus, modum quoque in iis accumbendi apud veteres uſitatum paucis quoniam id res exigere videtur ſubjungemus. Accumbebant reclinata ſupera parte corporis in cubitum ſiniſtrum, infera in longum porrecta, capite leviter erecto. Huc pertinet illud Plauti in Mil. Glor. 3. ſc. 1. ỷſ. 164.

Sed procumbunt, & ſe percellunt
dimidiati.
Dum appetunt.

Et Horatii. 2. Sat. 4.

Languidus in cubitum ſeſe conviva
reponit.

Idem

Idem Lib. 1. Ode 27.

Et cubito remanete presso.

Sed quando nunc accumbebant in lectis, acriter disceptatur inter eruditos, quisnam locus fuerit dignissimum? Quidam putant, eum qui primus & ad caput lecti decumbebat, *summum* fuisse dictum: Qui ad pedes *Imum*: Qui inter istos *Medium*. Alii aliter rem concipiunt, & quidem Cl. Lipsius *Ant. Lect. Lib.* 3. *cap.* 1. aliique, quorum & ego sententiæ subscribo, existimant, non *summum* sed *medium* locum fuisse dignissimum & honorificentissimum habitum. Quod confirmat Cicero. 9. 26. ad Pætum. *Accubueram hora nona dices ubi? apud Volumn. Eutrapelium: Et quidem supra me Atticus, infra Verrius; familiaris tui.* Ecce, summus Atticus fuit, medius Cicero, quid autem clarius esse potest quam Ciceronem consularem senem, dignissimo loco accubuisse. Sic & Virgilius Æneid. 1.

ẏsu.

Ṽſu. 701. *Mediamque Locavit.* Ubi Servius. *Ipſe enim apud majores Domini fuerat locus.* Ut aperte & docet Salluſt. Lib. 3. Hiſt. Fragm. *Igitur diſcubuere, Sertorius inferior in medio, ſuper eum Tuſcus Fabirus Hiſpanienſis, ſenator ex proſcriptis, in ſummo Antonius, & infra, ſcriba ſertorii Verſius: & alter ſcriba. Mæcenas in imo, medius inter Tarquitium, & Dominum Perpernam.* Ad quem locum vide quæ fuſe notavit Salmaſius.

Scythis eandem fuiſſe conſuetudinem refert Pomponius mela. Quem Romanorum morem ſervaſſe veroſimile eſt Chriſtum Servatorem noſtrum, non minus ac reliquos ejus gentis ritus, cui tunc parebant Syria & Paleſtina. Unde pictores concinne ipſum in medio triclinii, extrema inter Apoſtolos cœna, locant. V. Tomaſinus de Teſſ. Hoſp. Cap. 19.

Alii tamen volunt Chriſtum ſigmari

gmati accubuisse ac proinde dextro in cornu, non in medio. V. Sirmond. ad Sidonium Apoll. Pag. 23.

Viso ordinario accumbendi modo progrediamur ad accubitum sigmatis seu stibadii, quem hisce describit Sirmondus ad Sidonium Apoll. 1. Ep. 2. pag. 22.

„Sigmatis porro duo erant ex-„trema velut cornua. Cum igitur „in dextro stibadii cornu collocet „Majoranum, in sinistro Consulem „severinum, dubium non est, „quin primus ille locus habitus sit, „quem occupat Imperator, proxi-„mus quem Consul. Neque in „his opinor est quod miremur. Hi „duo etiam apud nos primi & exi-„mii accubitus, summa cornua Ju-„venco Lib. III.

„*Si vos quisque vocat cœnæ convi-*
„*via ponens.*
„*Cornibus in summis devitat ponere*
„*membra*
„*Quisque sapit.*

„Id

„Id novum potius videri queat, & „ab uſu noſtro remotius, quod „tertius, quartus, ac reliqui dein- „ceps illum ordinem ſubſequantur „qui primus eſt in cornu ſiniſtro. „Nam poſt Severinum conſulem „ſequitur Magnus ex conſule, tum „Camillus, Pæonius, Athenius, „Gratianenſis, ultimuſque Sidonius „ad dextrum cornu vergens, in „quo jacebat Majorianus. Itaque „in pleno ſtibadio ultimus primo „proximus erat, à primo eodem „remotiſſimus, exadverſo ſecundus. „Nec alius ordo fuit in Maximi „convivio, cui interfuit S. Marti- „nus apud Sulpitium Severum, & „alios. In dextro enim cornu Ma- „imus Aug. in ſiniſtro conſul Evo- „dius, dein Comites Maximi fra- „ter ac patruus, & reliqui ordine „proceres deſcribuntur, & inter „hoc medius præsbiter Martini. „Extra ſtibadium vero, in ſella „Martinus ad dextram Maximi.

„Pau-

„Paulinus Lib. III. de vita Martini, cum proceres commemoraſſet.

„*Hos inter medius, qua ſigma flectitur orbe,*
„*Præsbiter accubuit: dextra lævaque potentum*
„*Ordo ducum, membris ſuper aurea fulcra locatis*
„*Preſſit ſubjectum pretioſi velleris oſtrum.*
„*Ad dextram regis ſancto venerabilis ore*
„*Conſedit Senior.*

„Qui profecto ad dextram Maximi ſedere non poterat, niſi Maximus in dextro cornu accumberet. Honoratiſſimus ergo ſtibadii locus cornu dextrum, ut diximus, proximus ſiniſtrum. Quare apud Gregorium Turon. I. Mirac. xxc. Arrianus ille, qui dextræ partis cornu occupat, & Catholicum Sacerdotem hoſpitem ſuum in ſiniſtro ſtatuit, ludibrio illum hac

 „etiam

„etiam in re ut in cæteris habet.

Et quidem hæc de ſigmate ſufficiant, redeo ad propoſitum de lectis, notandumque puto, non ſingulos convivas ſingulares habuiſſe lectos, aſt aut ternos aut plerumque quaternos, unum occupaſſe lectum. Hinc Horatius 1. Sat. 4.

Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos.

Tribus tamen & plures in lecto accubitorio jacuiſſe Martialis notat. 9. *Ep.* 60. Si plures, ſordidum id & minime lautum habebatur. Unde Cicero in Piſonem. *Nihil apud hunc lautum, nihil elegans &c. Græci quini ſtipati in lectulis, ſæpe plures.* Hinc fiebat, ut ex una communi menſa vix ultra duodecim veſcerentur: A quo numero illa Auguſti cœna famoſa apud Suet. Cap. 70. δωδεκάθεος dicta, ſcilicet à duodecim illis Diis majoribus, quos in verſus duos Ennius coarctavit:

Juno,

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

In Lectis antequam adhuc accumberent, togas mutabant vestibus, quas à re *cœnatoria* dixerunt. Petronius *Cœnatoria repetimus, & in proximam cellam ducti sumus, in qua tres lecti strati erant.*

Mundities quoque veterum simul hic animadverti potest ex eo, quod soleas pedibus demebant, ne lectum in quo cubabant, conspurcarent. Et ita intelligendus Plautus in Truculento. 2. 4.

Jam rediit animus, demé soleas, cedo vinum.

Martialis.

Deposui soleas, adfertur protinus ingens
Inter lactucas Oxygarumque liber.

Terentius. *Heautontim.* 1. 1.

Adsido: accurrunt servi: soccos detrahunt,

Video alios festinare, lectos sternere,
Cœnam apparare.

Sed de hac solearum depositione, & more lavandi pedes veteribus usitato, cummaxime nihil amplius dico, sed curioso plura de hisce petenti commendo, ut videat Barthium Adverſ. *Lib.* 6. *cap.* 11. Turneb. Adverſ. *Lib.* 30. *cap.* 38. Taubman. ad Plauti *Trucul.* 2. 4. *&* 5. Torrent. ad Horat. *Lib.* 2. *Sat.* 8. Geierum dissertatione Philologico Historica de Veterum Ebræorum ratione cœnandi. Scaliger. de Emendat. Temp. Fol. 534. Laurentium Ramirez de prado pentecontarchi Cap. 12. Et ad Martialem Comment. Ciacconium de Triclinio & ad eum Fulvium Ursinum in Notis. Stuck. Antiq. Conv. Lib. 2. cap. 27. Th. Bell. in Roma Rest. Lib. 3. cap. 31. Lipſ. Antiq. Lect. 3: 1. Balduinum de Calceo Antiquo Cap. 11: 21. & 26. Mercurial. de Arte Gymn. Lib. 1. cap. 11. Stegerum de Lotioni-

tionibus veterum Cap. 7. Sagittarium de *Nudiped. Vet. Cap.* 1. §. 24. Carolum in Ant. Oeconom. p. 107. Utrumque hunc ritum modo adductum & obſervatum, Chriſtus quoque in ultima cœna cum diſcipulis accubiturus obſervavit, quod jam notavit Caſalius de *Rit. Sac. & Prof. Cap.* 25. Cujus verba huc transferam. „Romani accubituri „veſtem mutabant, & Chriſti di„ſcipulos veſtem mutaſſe apparet, „quod adoleſcens (quem Joannem „fuiſſe Ambroſius teſtatur) à cœna „in hortum cum Chriſto ſecedens, „*Amictus ſindone ſuper nudo*, oſten„dit ex Marc. 14. quaſi veſte Cœ„natoria adhuc indutus, quod ſi „ſolitum illi, & quotidianum fuiſ„ſet, non utique ab Euangeliſta „memoriæ traderetur: Et in mar„moribus antiquis videmus, ac„cumbentes una tantum veſte ſu„per nudo: pariter & ille, qui „non indutus veſte nuptiali in con-

 „vivium

„vivium irrepſit, in tenebras exte-
„riores projici jubetur. Matth. 22.
„Et hanc eandem cœnatoriam ve-
„ſtem habuiſſe Chriſtum in ultima
„cœna tradit Baronius in annum
„XXXIV. Ubi Spondanus. n. 12.
„Soleas illi deponebant accubituri,
„nudiſque pedibus cœnabant: Et
„Chriſtus nudos Diſcipulorum pe-
„des abluit, & Maria ipſius Domi-
„ni nudos pedes lacrymis rigat;
„cum calceatum inceſſiſſe Chri-
„ſtum innuat Joannes Baptiſta,
„Matth. 3. & Marc. 6. legatur,
„miſiſſe Chriſtum Diſcipulos, ut
„Euangelium prædicarent, non ha-
„bentes æs in zonis, ſed tantum
„calceatos Sandaliis. Alios ſi vis
ritus, quos Chriſtus cum Romanis
habuit coſdem, ecce; Romani tri-
bus lectis in cœnaculo ſtratis appa-
rabant convivia, idem fecere Chri-
ſti diſcipuli cœnam illam apparaturi
quæ fuit extrema ante paſſionem.
V. Lucæ cap. 22. Comm. 11: 12.
Tribus

Tribus autem lectis eos cœnasse indicio est, quod cum tredecim essent, in eandem omnes patinam porrigebant manus: quod si mensæ perpetuæ fuissent, fieri haudquaquam posset. Unde Christus Matth. 26. Comm. 23. *Qui intingit manum in paropside is me tradet.* Neminem ex illis hac voce designans cum omnes id ex æquo facerent. Romani aliquando quini in lectis discumbebant, & Christi discipulos verosimile est, quinos duobus in lectis discubuisse, in reliquo tres tantum, ipsum Dominum, & Joannem, & fortasse Petrum. Ut breviter de hac Christi cœna dicam, notandum puto, Dominum & Redemptorem nostrum, in iis conviviis quæ dum inter homines esset, inivit, omnia more Romano voluisse administrari, quoniam Hebræi jam inde à Pompejo in ditionem potestatemque redacti, ad Victoris Dominantisque populi instituta se victusque sui rationem

tionem accommodaverant. Et hæc sunt quæ quoad hanc cœnam præterire non potui. Convenientias omnes inter cœnam Christi & Romanorum si quis scire aveat, adeat Ciacc. de *Triclin. pag.* 97. *& seqq.* & easdem carptim collectas à Casalio de *Rit. Sac. & Prof. Part.* 1. *Cap.* 25.

Diximus ante quod Lecti tricliniares fuerint *humiles*, potentiorum tamen & opibus excellentiorum, præcipue posterioribus temporibus, fuisse *altiores* quidam existimant, dicentes, tricliniares etiam istos lectos in quibus Christus cœnabat, altiores fuisse, idque probant ex eo, quod mulier illa peccatrix, non incurvata non genu nixa, dum Christus accumberet, sed *stans* pedes ejus osculata unguento superfuderit (secundum morem iis temporibus receptum, quo non solum caput & pedes inungebant, verum unicui corporis parti idonea unguenta assigna-

gnabant.) Quod refert Lucas VII. verſ. 38.

Ego propter altitudinem pretioſiores fuiſſe lectos non putaverim, ſed lectos pro altitudine menſæ alios aliis tantum credo fuiſſe altiores, debebant enim paulo eſſe (ut dixi) inferiores menſa, ac proinde obſervari debebat proportio inter menſam & lectos: quod Tricliniares Chriſti lectos altiores fuiſſe probare moliantur exemplo iſtius mulieris mihi non ſatisfacit, dicitur quidem in d. Lucæ loco, quod *Stans* opus hoc peregerit, procul dubio tamen ſeſe inclinavit, quæ minime ſibi ſunt contraria; Qui enim ſe inclinat, tamen poteſt ſtare, præterea ſi mulier (ut quidam putant) genu fuiſſet nixa, annotarat hoc forſan Lucas, qui tam accurate hanc hiſtoriam refert, ut non omittat etiam locum ipſum ubi ſteterit, *retro* ſcilicet, *pedes Chriſti*, qui tanta enim diligentia obſervaverat omnes cir-

cumſtantias, genuflexionem omiſiſſe minime ſuſpicor, eoque facilius ſtans hoc fecit, quia mulierum crines ordinario virorum ſunt longiores, imo longiſſimæ, ut adeo inde non poſſe concludi exiſtimem, lectum hunc Chriſti ordinario fuiſſe altiorem.

Redeo ad lectos tricliniares ordinarios, de quibus proprie eſt ſermo noſter. Super quid ſternebantur lecti, non tam accurate eſt proditum, conjicere tamen licet, lectos hoſce ſupra tabulata fuiſſe extenſos, quæ nonnunquam etiam apud Hebræos ex argento, aurove conflata fuiſſe colligere poſſumus, ex primo Capite Heſther, in illius magnifici convivii deſcriptione, quod pariter à Romanis factum teſtatur præ cæteris Plinius Lib. 33. cap. 11. Primis tamen temporibus cum non tam late adhuc excreviſſet veterum mollities, lignea tantum ſimplicia ejuſmodi habuiſſe tabulata, probo ex eo, quod ex Seneca

notat

notat Agellius Lib. 12. cap. 2. nempe Sotericum lignarium fabrum extitisse, qui lectos tricliniares ligneos faciebat, unde venit proverbium, ut cum vellent rem exigui pretii nec multi artificii significare, Sotericis lectis assimilarent.

Habebant etiam sua (quod & de cubicularibus dixi) hi tricliniares lecti, fulcra, ad quæ sedentes vescebantur liberi, Teste Suet. in Claud. Cap. 32. *Adhibebat*, ait, (Claudius nempe) *omni cœnæ & liberos suos cum pueris, puellisque nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerentur.* Assidebant igitur pueri, dum patres ac domini discumberent. Hinc patet nullam non adhibuisse parentes curam in filios filiasque, ita quidem ut ne per convivii tempus ex oculis dimiserint. V. Pheiff. de Cura Virg. Diss. 2. §. 12. De fulcris hisce Suet. in Aug. Cap. 64. *Neque cœnavit una, nisi ut in imo lecto assiderent.* Ubi

per *imum lectum* omnino hæc *fulcra* intelligo. Idem confirmat Tac. Lib. 13. Ann. Cap. 16. *Mos habebatur, principum liberos cum cæteris idem ætatis nobilibus ſedentes veſci in adſpectu propinquorum, propria & parciore menſa.* Nota quod hic dicatur *propria & parciore menſa*, unde forſan quis concludet, ergo non ad *fulcra lectorum*, ut modo dictum, ſed nego conſequentiam, poſſunt enim ſediſſe ad fulcrum lecti, vel ut clarius dicam, apud fulcra lectorum parentis & tamen ſpecialem habere menſam, ut vult Tacitus. Rationem ſi quæris, quare *ſederint*, hanc do; quod accubitum puerorum, quaſi luxuriæ ritum, illi ætati non decorum, ſpernebant antiqui. Addam & hoc, ipſas quoque fœminas cubantibus viris ſedentes cœnaſſe. Ut prodit Val. Max. Lib. 2. cap. 2. *Fœminæ*, inquit, *cubantibus viris ſedentes cœnitabant.* Unde *ſedentes in gremio mariti* dicuntur à Colvio ad

Apulej.

Η ΔΥϹ ΒΙΟϹ ΤΟ ΖΗΝ ΓΑΥΚΥ ΤΟ ΘΑ N ЄΙΝ ΥΠΟΦΙΑ.

Apulej. Pag. 20. Exceptionem tamen admittit in maritis & amantibus Corradus ad Virg. 1: 702. cum ita loquitur : *mulieres non accumbebant in eodem lecto cum viris, nisi forent mariti vel amantes.* Eum tamen, de quo modo dixi, morem priſcum, poſterioribus temporibus ſublatum autumo. Ut id quod dixi firmem, lapideum hic ſiſto monumentum in cippo aut pilo veteri, ubi ſuper ſcamnis aut fulcris pueri cœnitant, dum in toro diſcumbit Dominus, uti hoc nobis exhibet Boiſſardus Parte 4. pag. 145. Simulque hic notandum dico, Citharistriam quoque illic ſedere procul à menſa, non in ſcamno ſed in ſella altiori, acroama dantem convivis.

Sedebant etiam aliquando ad imum lectum in ſcamno aut ſuppedaneo ſervi, ut vult Chimentell. de Hon. Biſ. Cap. 29. Eoque reſpexiſſe putat Sagarinum & Stichum

bina mancipia apud Plautum in Sticho Act. 5. Sc. 4.

——— ——— *potius in subsellio*
Cynice accipiemur, quam in Lecto.

Gratiores tamen qui erant hero servuli, illinc è mensa summulam cibi accipiebant. Unde Martialis Lib. 3. Ep. 23.

Omnia cum retro pueris obsonia tradas
Cur non mensa tibi ponitur à pedibus?

Lectorum dubio procul intelligit pedes, ubi pueri sessitabant. Ludit hic ingeniosus Poëta, quia isti pueri aut servi dicebantur *à pedibus*, quod antea pluribus ostendi, *Ad pedes*, & *Circum Pedes*, ut vult d. l. Chimentellius.

Sedisse ad pedes lectorum servos aliquando, luce meridiana clarius apparet ex Petron. Fragm. pag. 51. *Camellam, inquit, grandem jussit misceri, potiones dividi omnibus servis, qui ad pedes sedebant.* Dico *aliquando*,

do, quibuſdam enim occaſionibus, ſi forte homines eſſent ditiores, ſtantes miniſtraſſe non dubito: interdum & in cellis vel alia in ædium parte cibum capiebant ſervi. Longitudinem & latitudinem lectorum cubicularium quoniam ſupra dixi, nec tricliniarium tranſibo. Longitudo eorum erat pedum ſex & paulo plus, latitudo vero trium pedum, ut ſcribit Ariſtoteles in Mechanicis Sect. 25. Plura qui de his lectis tricliniaribus videre avet, eum remitto ad Ciaccon. de *Triclinio*, Urſin. in *Append.* Bullenger. de Conviviis *Cap.* 30. *& ſeqq.* Roſin. *Antiq. Rom. Lib.* 5. *cap.* 28. ibique Dempſter. in *Notis.* Caſal. de *Rit. Sac. & Prof. p.* 1. *Cap.* 25. Lipſ. *Ant. Lect. Lib.* 3. *Cap.* 1. Stuck. *Antiq. Conviv. Lib.* 2 *cap.* 24. Caſalium de Conviv. Cap. 1. Baccium de Conviv. Lib. 1. c. 8 & ſeqq. Ex quibus ea quæ de his lectis tricliniaribus hic protuli, potiſſimum me hauſiſſe lubens agnoſco.

CAP.

CAP. XVI.

De Lectisterniatoribus

LEctis verbo subjungam *Lectisterniatores.* Servus qui sternendis lectis præerat, quique ob id *lectisterniator* à *Plauto in Pseudolo A.* 1. *sc.* 2. ℣s. 29. dicitur, curabat per mediastinos, ut opinor, scopis mundari triclinium, priusquam lecti sternerentur, ut indicat Plaut. in Pseud. d. l.

Hæc cum ego à foro revertor, facite ut offendam parata,
Vorsa, præsterga, strata, lautaque, coctaque omnia uti sint;
Nam mihi hodie natalis dies est: Decet eum omnes vos concelebrare.

Idem in pseud.

Tibi hoc præcipio, ut niteant ædes, habes quod facias
Propera intro abi: Tu esto Lectisterniator.

Juvenalis Sat. 14. versu 59.

Hospite

Hoſpite venturo ceſſabit nemo tuorum
Verre pavimentum, nitidas oſtende columnas,
Arida cum tota deſcendat aranea tela:
Hic lavet argentum, vaſa aſpera tergeat alter.

Plautus in Aſinaria.

Juſſin Sceleſte ab janua hoc ſtercus auferri
Juſſine columnis dejicier operas aranearum?
Juſſine in ſplendorem dari bullas has foribus noſtris.

Ejuſdem lectiſterniatoris, ſive mediaſtini munus erat aulæis & velis triclinum inſternere, quæ pulverem exciperent, ne dapes inquinaret, & ſic edentium palato redderet ingratas. Horat. lib. I I. Sat. 8.

Interea ſuſpenſa graves aulæa ruinas
In patinam fecere, trahentia pulveris atri
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.

V. Laurent. de Conviviis Cap. I.

Errant

Errant igitur hic ii, qui à ſternendo lecto *ſtructorem* ſervum eundem eſſe putant cum Lectiſterniatore, longe enim aliud ejus erat officium; non tamen nego, ſed facile concedo, fuiſſe eum inter miniſtros tricliniares, erat enim illi *cura penum inſtruendi*, ut cum Virgilio loquar. Ejuſdem ſtructoris ſervi munus indicat Seneca Lib. 6, Ep. 47. ad Lucilium, cum ita loquitur. *Alius pretioſas aves ſcindit, & per pectus & clunes certis ductibus circumferens cruditam manum, & in fruſta excutit.* Et Idem Lib. de Brev. Vitæ. *Quanta arte ſcindantur aves in fruſta non enormia.* Plenius ſtructoris officium narrat Juvenalis, Sat. 5.

Structorem interea (ne qua indignatio deſit)
Saltantem ſpectas, & Chironomunta volanti
Cultello, donec peragat dictata magiſtri
Omnia: nec minime ſane diſcrimine refert

Quo

Quo geſtu lepores & quo gallina ſecetur.

Carptim dicam, antequam hoc abſolvam, ſtructoris officium fuiſſe, componere & ſervare fercula. Ut plenius oſtendunt Pignorius & Popma in ſuis de ſervis & eorum operis libris ſpecialibus.

CAP. XVII.

De Lectis penſilibus.

HAbuerunt & priſci *lectos penſiles*, dictos ex eo *quod pependerint*: Pendebant autem procul dubio ideo, ut eo commodius ii qui illis veherentur, cubarent. Excogitavit eos Aſclepiades, Pruſa oriundus, & celebris tempore Pompeji Magni Medicus. V. Plin Lib. 26. ℣ſ. 3. ob duas rationes, tum ut blando eorum jactatu ſomnum alliceret, tum etiam ut morbos extenuaret: Quem deinde ſecuti multi alii, ſic Antyllus, Ætius, atque Cælius,

Cælius, etiamsi nihil aliud deficeret, pro multis affectionibus debellandis, lectis pensilibus infirmos exerceri voluerunt, quin imo, hanc gestationem tam ante cibum quam à cibo conducere, dixit Antyllus. Non dissimilis à lectulis pensilibus erat olim & alia lecto facta gestationis species, quam invenisse Celsum volunt Medici, ut nempe, quando deficiunt cætera gestationi propria instrumenta, uni pedi lecti funiculum subjicerent, atque ita lectum manu huc & illuc impellerent. Quod etiam innuere voluisse videtur Amigdenus Ætius, scribens: *duas esse lecti gestationes, aut pensilis, aut fulcra mobilia juxta angulares pedes habentis.* Estque forsan idem gestationis genus, quod ab Avicenna *Lib.* 1. *Fen.* 3. *Doct.* 2. *l.* 2. sub cunarum revolutione descriptum est. Si itaque talis gestatio modice & suaviter fieret, præter somni jucunditatem quam affert, flatus quoque dissol-

dissolvit, reliquiis, morborum capitis, veluti stupori & oblivioni prorsus extinguendis, conducit, appetitum movet, & naturam sopitam exsuscitat, ut tradunt Medici prædicti.

Mercurialis de Arte Gymn. 3. 12. hos lectos describit fuisse parvos, modo ex lignis, modo ex ære, modo ex argento constructos, qui quatuor angulis, funibus ad cubilium laquearia alligabantur, ita ut à terra sublati aliquantulum, quasi in aëre pendere viderentur. Loquitur itaque Mercurialis quidem de lecto pensili, laquearibus tamen cubilis alligato, ut adeo deprehendam duas species lectorum pensilium, unam *pensilem*, sed ut dixi, *fixam*, alteram *pensilem & qua gestabantur homines, non vero simpliciter movebantur*. De priori agit d. l. Mercurialis. De posteriori Herodotus, qui dicit *gestationem in illo (lecto) tamdiu faciendam esse, quamdiu quispiam*

piam in sella gestatus quadraginta stadiorum iter conficiebat. Determinat igitur spatium gestationi necessarium, hoc autem non potuisse definiri, ob varias ac diversas ægrotantium affectiones, quibus non eadem convenire posse, dictat naturalis ratio, & volunt plerique Medici. Meminit expresse lecti quoque pensilis sive pendentis Cælius Aurelianus Lib. 5. *Adhibenda gestatio primo ex lectulo pendenti, tum etiam sertoria sella.* Et Inscriptio quædam quam exhibet Mercurialis d. l. & Tomas. de Donar. IX.

D. M.
L. ÆMILI. VICTORI. QUI. PRIDIE. NATALEM. SUUM.
VICESIMUM. ET. SECUNDUM. PRUNA. IN. PENSILI.
POSITA. URGENTE. FATO. SANUM. IPSE. NECAVIT.
SE. L. ÆMILIUS. VICTOR. PRINCIPALIS. ET AELIA. VENERIA. FILIO PIENTISSIMO.
ET. SIBI.

Quia

Quia autem (ut dixi) movebantur hi lecti aliquando & *mobiles* dictos credo. Sic apud Sidonium Ep. 2. verſ. 12. *Miſiſti lectum mobilem &c.* Quoniam modo aliquid cepi dicere, de lectis ægrotantium, addere fas duxi, aliquando ſolitos fuiſſe in tectis temperato calore recreari, & jucunda mollique aura refici ægrotos, nam in locis calidis, quia noctu mitis Zephyrus ſuaviter flat, lectos ſub dio ad auram captandam conſtituebant. V. Dietericus in Antiq. Bibl. pag. 280.

CAP. XVIII.

De Lectis Igneis.

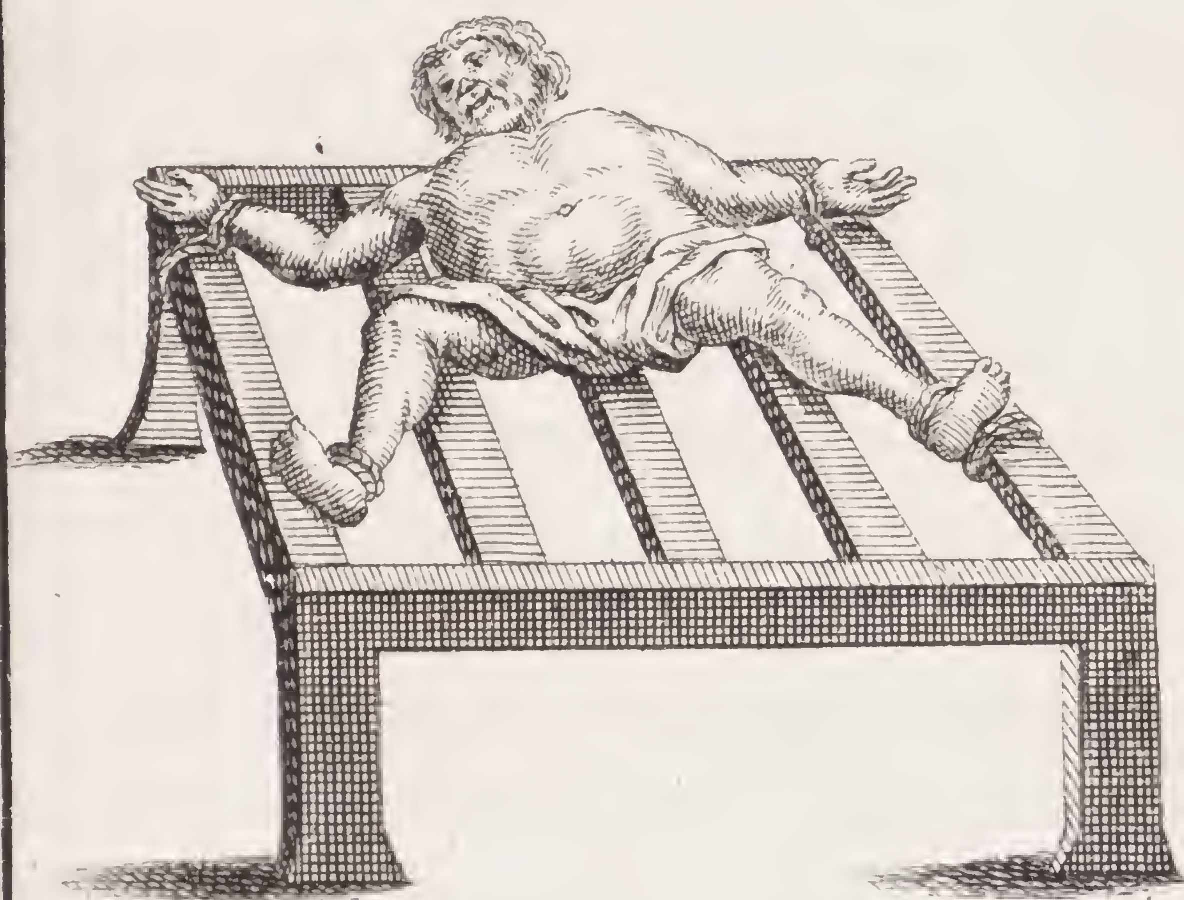
ERat & *Lectus Igneus*, qui ſecundum Doctiſſimum Hofmannum tormenti fuit genus à Decio excogitatum, in quo dentes vel aculei ſerrati, & ſal ſubſtratum fuit, deſuper arvina fluxit. V. Prudent. περι Στεφ. Hymn. IV. ℣ſ. 98.

98. Dicebatur & *grabbatus*. Sic Idem in Martyrio Vincentii Hymn. 2. ỳſ. 205.

Tum deinde cunctatus diu
Decernit extrema omnium
Igni, grabato, & laminis
Exerceatur quæſtio.

Alibi Iterum *Cataſtam* Idem vocat, ut in Martyrio Laurentii Hymn. 3. verſ. 399. Iſidorus in Gloſſ. *Cataſta, aculeum, genus pœnæ.* Dicit Hofmannus, *tormenti fuiſſe genus*, concedo, quod autem de dentibus dicit, nego uſque dum hoc invenero, ſane eorum mentionem non facit, qui alias ex profeſſo de Cruciatibus Martyrum ſcripſit Gallonius, neque ſal ſubſtratum fuiſſe indicat, neque arvinam deſuper fluxiſſe. Saltem contrarium ejus quod dicit Hofmannus de dentibus aperte evincit Figura hujus lecti apud Gallonium de Cruciat. Mart. p. 334. quam ex dicto opuſculo Gallonii hic exhibeo. In illa enim non conſpiciuntur dentes.

Habuit

Habuit Lectus ille *Igneus* sive mavis ferreus, quia (ut mox dicam,) è ferro erat confectus, veri strati instar, fuitque longus, & paululum elevatus è terra, ad subdendum ignem, erantque nonnulla ferri frusta sive laminæ per obliquum ductæ, tabularum loco, paululum inter se distantes, super quibus positi & manibus pedibusque catenati assabantur cremabanturque Martyres, quam miserabilem, meminisci horret; subiere mortem, Eleutherius, Clemens Ancyranus, Plato, Zenobii fratres, aliique, quorum nomina videbis apud Gallonium de Cruciatibus Martyrum Pag. 324.

De Lecto ferreo nihil amplius addidissem, nisi viderem propter aliquam, quæ est inter *lectum igneum* & *crateram* similitudinem, *crateram* interdum sumi pro *lecto ferreo*, quæ tamen inter se sunt diversa, quod ut clarius pateat, cratera qualis fuerit, breviter dicam, ut collata de-

ſcriptione crateræ cum illa quam d
lecto ferreo dedi, diverſitas conſp
ci poſſit, dicoque crateram fuiſ
fabricatam tali modo: Aliquæ fe
reæ coſtæ, per longum ad palmu
inter ſe diſtabant, quæ habebar
craſſitudinem unius digiti, latitud
nem duorum, & longitutidinei
congruentem, ſeptem vel plu
fruſta ferrea per obliquum erant po
ſita, & à ſe ipſis palmi medietai
disjuncta, quorum aliqua rotunda e
rant, aliqua quadrata, illa nemp
duo, quæ coſtis per longum ductis
ad craticulam conſtruendam firmar
damque conjungebantur. Plura d
cratera ſcire qui cupit, inſpicia
Gallonium in dicto tractatu Pag
317. Qui figuram ejus etiam exh
bet. Differentiam lecti ferrei &
craticulæ verbo quoque tangit Jo
ſephus Laurentius de Torment
Cap. 7. In Theſ. Ant. Græc. Ce
leberrimi Gronovii, Tom. 6. Pag
3200.

CAP. XIX.

De Lectis funebribus.

QUemadmodum *mors ultima linea rerum* dicitur Horatio, ſic merito de lecto funebri agimus ultimo quoque loco: is præterquam quod à funere ita dicatur, audit Barthio Adv. XXIII. 17. *Lectus Libitinæ*, quod probat verbis ex Aſconii Pædiani prolegomenis in Milonianam prolatis. Verum Petronio. cap. 38. in fine *Extremus torus*, *fultuſque*, ait, *cervicalibus multis extendit ſe ſupra torum extremum: & fingite, inquit, me mortuum eſſe.* Quo eodem auctore docemur *vitalem lectum* aliquando efferendis funeribus adhibitum. Dicitur autem ille *lectus vitalis*, quo in vita fuerant uſi, tamen bene elatus eſt, (ſunt verba Petronii) vitali lecto ſtragulis bonis: Ita Lucret. 1. 205.

 Mul-

Multaque vivendo, vitalia vivere
ſecla.

Ubi ſeclum vitale eſt, quo quis vivit: Ut autem conſtet lectis ejuſmodi vitalibus elatos veteres, apponam veterem inſcriptionem, à Briſſonio de Form. VII. pag. 672. prolatam.

MORTUUM. ME. QUOQUE. FUNERARI. JUSSI. REBUS. LUGUBRIS. QUIBUS. VIVOS. PARAVI. LECTO. STRAGULIS. FORENSIS. PÆNULA. INTEGRIS. OMNIBUS. &c.

Niſi quis interpretari maluerit, lectum illum à vivo elationi ſolummodo paratum, deſtinatumque.

Dixi quod lectus funebris dicebatur *lectus Libitinæ*, aliquando tamen uno nomine & *Libitinam* appellatum vult Meurſius de Fun. Cap. 20. idque probat ex hiſce Horatii Lib. 3. Ode 3.

Non omnis moriar, multaque pars
mei

Vitabit Libitinam.

Ad quæ ita Acron. *Libitina lectus est in quo mortui efferebantur.* Martialis Lib. 8. Epig. 43.

Victores committe venus, quos iste manebit.
Exitus, una duos ut libitina ferat.

Quintiliani declam. 6. *Inanis Domi libitina plangitur.* Errare autem hic Acronem vult Meursius, mavultque intelligi ibi debere feretrum, cui impositus lectus. Ast quantum ad me attinet, ego cum Barthio d. l. malo dicere *Lectus Libitinæ.* Uti optime, meo judicio, ex Cicerone d. l. probat.

Hi erant aliquando *eburnei.* Propert. lib. II. Eleg. X. Aliquando *aurati*; quod. L. L. XII. vetuerunt. Sed velamen aureum feretro obtenbatur. D. Hieron. Epist. XXVIII. ad Paulam. V. *Guth. de Jur. Man. lib.* I. *cap.* 23. Habebant etiam interdum *pedes* eburneos. Propert. Lib. 2. Eleg. 13.

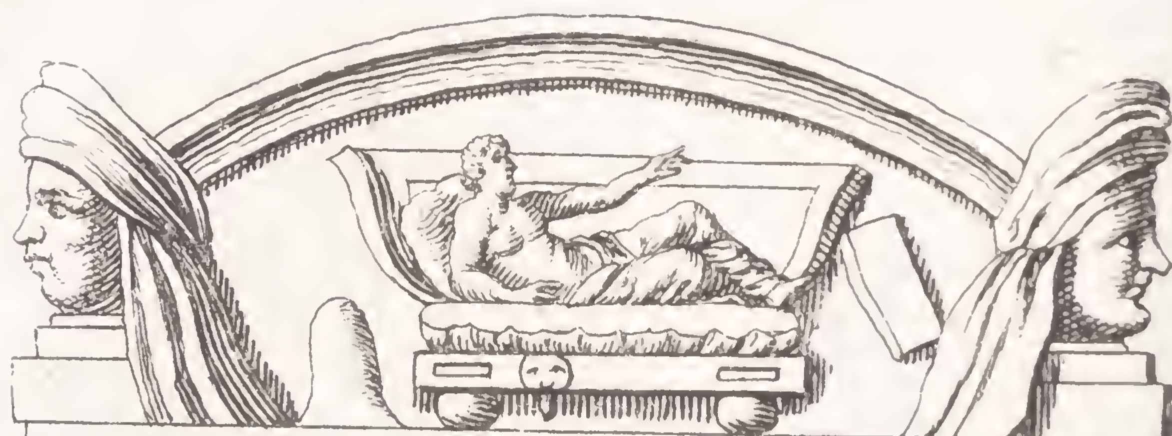
Nec mihi tunc fulcro ſternatur lectu[s]
eburno.
Nec ſit in Attalico mors mea nixa
toro.

V. Bulleng. de Conv. Cap. 30. Erant & lecti gemmei aureive. Sic de Herodis ſepeliendi lecto, inquit Joſephus Lib. 1. de B. J. in fine. *Lectus quidem totus erat gemmis auroque diſtinctus, torus autem* (ſive veſtis ſtragula aut culcitra, qua lectus ſolet inſterni) *purpura variatus* &c.

Cum autem ad rogos deferebant mortuorum lectos, ſolebant eos contegere linteis bene longis. Hinc Sulpitius Severus in vita Martini Cap. 9. *Accidit autem inſequenti tempore, dum iter ageret, ut gentilis cujuſdam corpus, quod ad ſepulchrum cum ſuperſtitioſo funere deferebatur, obviam haberet, conſpicatuſque eminus venientium turbam, quidnam id eſſet ignarus, paululum ſtetit: nam fere quingentorum paſſuum intervallum erat, ut difficile fuerit dignoſcere quid vide-*

D M

CLAVD· VICTORI

EQ· SING· DN· VIX·

ANN· XXVII· MIL· AN

VII· M· AVR· VRSINVS·

CA· HERES· AMICO·

B· M· P·

videret. Tamen quia rusticam manum cerneret, & agente vento linteamina corpori superjecta volitare, profanos sacrificiorum ritus agi credidit. V. Barthius *Advers. Lib.* 2. *cap.* 2.

Lectus funebris, in quo comburendum compositum erat cadaver, ut facilius flammam conciperet, combustibili plane fartus erat materia, qualis est papyrus, scirpus, eique similis. *Salmas. Exerc. Plin. pag.* 848. Notandum quoque est eodem lecto, quo efferebantur, concremata olim cadavera. Ramir. ad *Martial.* III. *Ep.* 93. Formam lecti funebris si quis videre aveat, ecce eam ex lapide veteri apud Spon. in Misc. Erud. Ant. Sect. 1. pag. 7. Licetum de reconditis antiquorum lucernis pag. 600. Et Augustinum in Gemmis & Sculpturis antiquis Tom. 2. pag. 51.

Lectus hic funebris, quemadmodum & corpus defuncti, & bustum & tumulus, aspergebatur suaveo-

lentibus floribus & corollis, herbisque odoratis, unguentis aliisque donis: forsan eam ob rationem, vel ut in memoriam sibi revocarent ævi hujus brevitatem, & *quæ spectatissime floreant celerrime marcescere*, (ut Pliniana verba mea faciam) lib. 21. cap. 1. sive ut defunctis animabus honorem habitum irent. Nam has ἄνθεων βολὰς receptas in eos, quos honore volebant affectos, quosque benevolentia prosequebantur, maximus *Lipsius ad* 16. *Ann. Taciti* jam olim annôtavit ex Livio, Capitolino, Herodiano & Virgilio, quibus & hoc non inconcinne additur, quod in funere Scipionis factum tradit Plin. Lib. 21. Cap. 3. *Asses ergo contulit populus, ac funus locavit, quaque præferebantur, flores è prospectu omni sparsit.* Huc spectat Plin. lib. 10. cap. 43. *Funus innumeris aliti celebratum exsequiis constratum lectum super Æthiopum duorum humeros præcedente tibicine, & coronis omnium gene-*

generum, ad rogum usque, qui constructus dextra viæ Appiæ ad secundum lapidem, in campo Rediculi appellato, fuit. Et Dionis. Halic. lib. XI. de funere filiæ Virginii. Ἐξεπήδων γὰρ ἐκ τῶν οἰκιῶν γυναῖκές τε καὶ πάρθενοι τὸ πάθος ἀποδυρόμεναι, αἱ μὲν ἄνθη καὶ στεφάνους βάλλουσαι κατὰ τῆς κλίνης αἱ δὲ τελαμῶνας ἢ μίτρας, αἱ δὲ ἀθύρματα κόμης παρθενικὰ, καὶ που τινὲς δὲ πλοκάμων ἀποκειράμεναι βοστρύχους; ἄνδρές τε συχνοὶ λαμβάνοντες ἐκ τῶν πλησίον ἐργαστηρίων, τὰ μὲν ὠνῇ, τὰ δὲ χαρίτι, συνεπεκόσμουν τοῖς προσφόροις δώρημασι τὴν ἐκκομιδήν. Hoc est, *Quare ædibus exiliebant & mulieres & virgines, casum illum lugentes, atque aliæ flores & coronas in lectum jaciebant, aliæ fascias aut zonas, aliæ vittas virginalis comæ, nonnullæ etiam detonsos crinium tortorum concinnos: & multi viri ex proximis officinis capientes alia pretio persoluto, alia gratis funus, quod efferebatur, donis convenientibus simul ornabant.* Vid. Kirchmann. de *Fun. Rom.* I.

 cap.

cap. XI. Quenstedt. *de sepult. Vet. pag.* 89. Morestell. *de pompa Ferali: lib.* 2. *Cap.* VI. Saubertus *de Sacrificiis Cap.* 24. *pag.* (*m*) 546. & Dn. Nicolai *in Phylobolia. Cap.* 15.

In Principum funeribus non tantum gentilitiæ sed & aliorum magnorum & virtute præstantium virorum imagines, prælatæ, ad majorem ostentationem, & augendum lectorum numerum; singula enim imago proprio gaudebat lecto; quin imo non tantum illæ imagines, sed & coronæ, aliaque magistratus insignia, quæ pompæ amplitudinem commendarent, lectulis hisce ferebantur teste *Guther. de Jur. Man.* 1. 23. Imagines funeribus nobilium adhibitas testis est Porphyrio ad illud Horatii: *Funus atque imagines ducunt Triumphales.* Ubi ita ait: interpres. *In funere nobilissimis quibusque solebant præferri imagines majorum, quod observari videmus in funeribus principum.* Crebra hujus ritus

mentio

mentio eſt apud auctores. Cicero 2. Orat. *Brute quid ſedes? quid illam anum patri nunciare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides? quid majoribus tuis?* Val. Max. Lib. 8. cap. 15. *Africanus imaginem in cella Jovis Opt. Max. poſitam habet, quæ quotieſcunque funus aliquod Corneliæ genti celebrandum eſt, inde petitur.* Deteſtatur hanc pompam Propertius.

Nec mea tunc longa ſpatietur imagine pompa.

Ne quem autem lateat quid per *imagines* h. l. ſit intelligendum, addo, imagines has nihil aliud fuiſſe, quam expreſſas corporum effigies, humerorum tenus è cera, conſolationis ergo aſſervatas, quas in atriis cuſtodire ſoliti erant nobiles Romani, ut demortuorum aliquando memoriam venerarentur, quam rationem elegantiſſime tradit Lactantius de Falſa Relig. Cap. 2. *Omnium fingendarum ſimilitudinem ratio idcirco*

ab omnibus inventa est, ut possit eorum memoria teneri, qui vel morte substracti, vel absentia fuerunt separati.

In atriis illis ordine in ligneis quibusdam thecis vel armariis, unde exsequiarum tempore depromebantur, collocabantur, ut constat ex Plin. Lib. 35. cap. 2. *Ex cera vultus singulis disponebant armariis, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera: semperque defuncto aliquo totus aderat familiæ, qui unquam fuerat populus.*

Quod si tamen quis turpi & immani crimine damnatus esset, ejus imaginem damnari & frangi solitam, nec in exsequiis ferri docet notabile exemplum Cassii & Bruti, quod extat apud Tacit. lib. 3. Ann. 76. *Viginti clarissimarum familiarum imagines antelatæ sunt, Manlii, Quintii, aliaque ejus nobilitatis nominia: sed præfulgebant Cassius & Brutus hoc ipso, quod effigies eorum non visebantur.* Huc spectat & illud Juvenalis Sat. 8.

Fran-

Frangenda miseram funestat imagine gentem.

Licet in eo conveniant docti, impositas lectis imagines, contraria tamen ductus opinione Guthardus putavit potius affixas. Nobis videtur ex hoc originem sumere morem hodiernum, quo in nobilium funeribus, insignia stemmatis vel appendi solent vel præferri. Annectuntur ea panno nigro, quem antiqui album & longum atque prolixum consueverant adhibere. *Barth. Adv.* 11. 2.

Restat denique ut de forma & modo elationis despiciamus, de quo maxime notandum est, præter ipsum lectum, quo mortuus portabatur, plurimos sæpe alios lectos simul esse elatos, & quidem antelatos lecto funebri, pluribusque ejusmodi lectis efferri gloriosum erat, teste Servio. V. Morest. in Pomp. Fer. 2. 7. Rosin. Ant Rom. 8. 6. Sic auctore eodem Servio *in*

funere Marcelli Augustus sexcentos lectos præferri jussit. Tacitus quoque lib. 3. Ann. 76. tradit *lectum Juniæ viginti clarissimarum familiarum imagines antelatas.* Et *Sylla sex millia habuit.* Restringitur hæc copia apud Tac. lib. A. 16. 31. *Largitur in servos quantum aderat pecuniæ, & si qui asportari possent, sibi quemque deducere, tres modo lectulos ad suprema retineri jubet.* Inde in Lege 12. tabularum cautum erat: *Ne plures lecti efferrentur.* Vel uti plenius extat apud Ciceronem de Legibus 2. PLUSA FONERA UNEI NEI FACITO NEIVE PLUSSIS LECTOS ENDOFERTO, ad minuendos scilicet sumptus & mortuis & vivis inutiles. Sed quæret fortasse quispiam, cui usui hi lecti vacui? ut paternæ maternæque gentis imagines (quas omni studio asservare religio veteribus erat) in iis collocarentur. Quanquam interdum non in hujusmodi

modi lectis, ſed in oblongis perticis vel haſtis fuiſſe latas non inepte quis exiſtimaverit, auctore nobis Silio Italico, qui lib. 10. de Funere Pauli, ſic ait:

Non conjux native aderant, non juncta propinquo
Sanguine turba virum: aut celſis de more feretris
Præcedens priſca exſequias decorabat imago.

Si tamen feretum generaliter ſumamus, æque lectos aliave fercula intelligere poſſumus. Vid. Kirchm. de *Fun. Rom.* 2. 7. Quenſtedt. *de ſepult. Vet. pag.* 120. Caſal: *de Rit. Sac. & Prof. parte* 1. *cap.* 26. *pag.* mihi 146.

Dictum ſupra *buſta aliquando etiam coronis fuiſſe exornata*, id tamen poſtea reſtrictum videtur prohibitumque LL. 12. Tabb. UTINE SUMPTUOSA RESPERSIO FIERET, NEVE MURRATA POTIO MORTUO INDERE.

DERETUR : NEVE LONGÆ CORONÆ, NEVE ACERRÆ ADHIBERENTUR. Ubi per *longas coronas* Rævardus recte intelligit eas, quibus busta, sepulchra, sellæ Curules, theatra, & currus Triumphales exornari consueverant. Ut autem simul sciatur, quid per *Murratam potionem* hic intelligere oporteat, notandum, solennem veterum fuisse morem, ut cadaver quod jacebat in lecto, & rogum, preciosis superfunderent liquoribus, & inter hos vino etiam murrato. Murratum igitur vinum tanquam sumptuosum decemviri prohibent: Cætero vino adspersionem fieri non vetant. Unde Virgilius.

Postquam collapsi cineres & flamma quievit,
Relliquias vino, & bibulam lavere favillam.

Per *Acerram* in d. L. 12. Tabb. verbis quid intelligatur explicat Festus, qui

qui Acerram definit *aram, quæ ante mortuum poni ſolebat, in qua odores incendebantur*, ut ita vetet lex, aras quæ proxime ſepulchra fierent cum thure incenſiſque odoribus obiri, cum autem acerra hæc incenderetur, defuncti cognatæ lugentes domi riciniis amictæ circumſtabant lectum mortui, cujus funus erant ſecuti. Quod pluribus deductum vide apud Guther. *de Jur. Mar. Lib.* 1. *cap.* 16.

Præcedebant lectum Domini, ſervi ab eo manumiſſi, illi præcipue, qui inſignes à domino cogniti erant, qui quanto plures erant tanto plus nominis laudiſque dedere defuncto, quod familiam totam decedens dominus tantis muneribus cumulaſſet: præcedebant etiam Orcini liberti, id eſt, qui teſtamento manumiſſi & libertate donati, & quidem *pileati*, aut alba lana capitibus velatis, ut obſervat Alex ab Alex. *Gen. dier. Lib.* 3. *cap.* 7.

Lectu-

Lectuli hi funebres lentissime procedebant (uti hodie adhuc duci funera videmus) ad ostendendum quantopere animi eorum qui funus sequuntur deliquescant, & corpora sint labefactata. De tardo hoc in funeribus gradu agit Propertius Lib. 4.

Si piguit portas ultra procedere, at illud
Jussisses, lectum lentius ire meum.

Sunt qui putant in lecto funebri in quo funus erat, stetisse servos, qui cadaver Domini ventilabant, idque firmant ex *L. Unic. §. sed & qui* 5. *C. de Lat. Lib. Toll. Sed & qui Domini funus pileati antecedunt, vel in ipso lectulo stantes cadaver ventilare videntur: si hoc ex voluntate fiat, vel testatoris, vel hæredis: fiant illico cives Romani.*

Nihilominus quamvis expresse id ibidem dicatur, ego potius crediderim ad lectum stantes id peregisse, viventem enim in eodem stetisse lecto,

cto, in quo cadaver jacebat minus verosimile mihi videtur. Sic & ad hominum potentiorum qui è vita excesserant, cereas effigies, servi adstabant cum flabellis pavoninis, qui velut somnum capientibus ventulum faciebant. Quod ut clarius ostendam, produco auctoritatem Xiphilini, qui hæc de Pertinacis exsequiis, à Severo Imperatore exstructis è Dione annotavit: *Instructum erat in foro Romano tribunal ligneum, pone tribunal lapideum, supra fuit ædificium, quod columnæ undique sustinebant, eratque ebore vario ornatum & auro, eo allatus fuerat lectus consimilis, cui stragulis purpureis atque auro intextis ornato, erant circum capita belluarum terræ marisque, in eoque posita erat statua Pertinacis cerea, ornatu triumphali, à qua puer egregia forma, ita ut si dormiret Pertinax, pavoninis pennis muscas abigebat.*

Præcedebant lectum funebrem primo *Siticines*, sic dicti, quod apud

pud *Sitos*, hoc eſt Sepulchro conditos (vel potius condendos) canerent, ut annotavit A. Gellius Noctium Atticarum erudititiſſimus & puriſſimus Scriptor Lib 20. cap. 11. *Cum cantu enim mortuos ad Sepulturam proſequi oportere, plurimarum gentium vel regionum inſtituta ſanxerunt.* Ut eſt apud Macrobium Lib. 2. Somn. Scipion. Cap. 3. Secundo adhibebantur *Præficæ:* Hæ alta voce, illi (ſiticines) inſtrumentis canebant, puta tubis, tibiiſque, quarum frequens fuit in Græcorum Romanorumque funeribus uſus, quod late probat Kirchmannus in tractatu de funeribus politiſſimo. Tibias autem ad puerorum & puellarum aut minoris ætatis funera reſtringere videntur præter Servium in 5. Æneid. Lactantius, Placidius in Lib. 6. Statii: *Jubet*, inquit, *religio, ut Majoribus mortuis tubæ, minoribus tibia caneretur.* Et Statius ipſe Lib. 6. Thebaidos.

Tibia,

Tibia, cui teneras ſuetum deducere manes.

Quibus ex recentioribus ſubſcribunt Cornelius à Lapide ad Matth. Cap. 9. & J. Druſius *Præteritorum Lib.* 1. *in Loc. præced.* ſubjicit hic cauſam: *Nam* inquit, *inſtrumentum eſt tibia, exilis, & anguſtæ vocis.* Verum id non placere video Kirchmanno de Funer. Lib. 2. cap. 5. aſſerenti: Tubas quidem funeribus duntaxat indictivis adhibitas fuiſſe: Tibias vero funeribus quibuſcunque, puta puerorum, ſenum, divitum, pauperculorum, plebejorum. Cujus *Sententiæ noſtræ*, addit, *fundus eſt, quod næniæ ad tibiam canebantur: communes autem omnibus funeribus næniæ.* Sic quoque Hier. Magius *Miſcell. Lib.* 1. *cap.* 13. tibicines quibuſcunque funeribus adhibitos olim fuiſſe cenſet promiſcue, idque probat aliquot auctoribus, quos brevitatis ergo hic omitto. V. Quenſtedt de *Sepult. Vet. Cap.* 6. De tibiis & tubis

bis ita Gutherius *de Jure Man.* 1. 2. 4. Propter lectos hos Tibicinæ incedebant cum præfica: At tubæ remotiores, quæ suis clangoribus Næniæ plangorem sepelissent. Quicquid sit & tibias & tubas adfuisse exsequiis exploratissimum est. Vid. & Meurs. de Funere. Cap. 18.

Dixi lectum quid præcesserit, dicendum quoque quid eum sequebatur. Post lectum ferebantur in lancibus thura, aliaque aromata, comburenda cum mortuo: Unde propertius Lib. 2.

Nec mihi tum fulcro sternatur lectus eburno,
Nec sit in Attalico mors mea nixa thoro,
Desit odoriferis ordo mihi lancibus: adsint
Plebeji parvæ funeris exequiæ.

Quæ lances magno erant numero. Inde illa Statii Sylv. Lib. 5. de Priscillæ funere.

—— —— quis carmine Digno

Exe-

Exequias & dona malæ feralia pompæ
Perlegat? omne illic ſtipatum examine longo
Ver Arabum, Cilicumque fluit, floreſque Sabæi,
Indorumque arſura ſeges, præreptaque templis
Thura.

V. Meurſ. de Fun. Cap. 21.

Atque ita hac pompa cadaver in lecto ferebatur in forum ad roſtra, ut ibi oratio haberetur in laudem defuncti, quod firmant innumera auctorum loca, quæ, ut ad finem properem, prætereo: Dum vero hæc laudatio peragebatur, lectos deponebant ſub ædiculis, quas ligneas fuiſſe docet nos Polybius Lib. 6. & ex eo Meurſ. d. Cap. 22.

Atque hæc de lectis hac vice ſufficiant, quibus cum admodum ſit affinis materia de *Lectiſterniis*, de iis paucula quædam coronidis loco hic addere viſum fuit.

CAP.

CAP. XX.

De Lectisterniis.

DIctum est Lectisternium à *sternendis lectis*, quod tamen nolo capias de *quibuscunque*, sed *illis tantum in quibus colerentur Dii.* Non tamen eo inficias lectisternium aliquando & pro *quocunque lecto strato* fuisse acceptum. Sic Sidonius Apollinaris Epist. 4. 15. *Epulum multiplex, & capacissima lectisternia para.* Lectisternium erat, cum sacrorum faciundorum gratia, vel in dedicationibus (*V. Seldenus de Syn. Heb.* 3. 14.) lecti in templis aut ante statuas Deorum sternebantur, ad discumbendum in epulo publico.

Ansam lectisternia primum usurpandi, si vis, quid dederit; notandum erit, quod veteres decumbentes in Lectis epulari & comedere consueverint, quare cum diis epulas instruere vellent (credebant enim cæci

cœci mortales, ſuos Deos etiam conviviis delectari) eorum ſimulacra in lectis collocabant, ut ad menſas ipſi ſolebant accumbere.

Lectiſterniorum duo erant genera: *Publica*, & *Privata*. De Publicis agit ita Livius. 5. 13. *Triſtem hyemem, ſive ex intemperie coeli raptim mutatione in contrarium facta, ſive alia qua de cauſa, gravis peſtilenſque omnibus animalibus æſtas excepit, cujus inſanabili pernicie, quando nec cauſa nec finis inveniebatur, libri Sybillini ex Senatusconſulto aditi ſunt. Duumviri ſacris faciundis, Lectiſternio tunc primum in urbe Romana facto, per dies octo Apollinem, Latonamque, & Dianam, Herculem, Mercurium, atque Neptunum, quibus, quam ampliſſime parari poterat, ſtratis lectis placavere.* Et Auguſtinus de Civ. Dei Cap. 27. *Ubi erant (nempe Dii) quando peſtilentia exorta eſt? Diis inutilibus, ſine remedio populus diu multumque fatigatus, nova lectiſternia,*

quod nunquam ante fecerat, exhibend[illegible] arbitratus est.

Erant & lectisternia, *Stativa* sive *legitima*, singulis annis centum in ludis secularibus, vel *Indicta* aut *Imperativa*. Stativum erat illud Poplicolæ apud Valerium Maximum Lib. 2. cap. 4. *Cujus*, (scilicet Valesii) *exemplum Valerius Poplicola qui primus consul fuit, studio succurrendi civibus, secutus, apud eandem aram publice nuncupatis votis, cæsisque atris bubus, Diti maribus, fœminis Proserpinæ, lectisternioque, ac ludis trinoctio factis, aram terra, ut ante fuerat, obruit.* Ex quo loco luce meridiana clarius apparet, errasse Ludovicum d'Orleans ad Tacit. Lib. 15. dicentem: *celebrasse ea Poplicolam in domo privata,* De *Indictis* seu *Imperativis* agunt. dd. ll. Livius & Augustinus, indicta enim sunt *ad pestem sedandam*, ut ex eorum verbis apparet. Sic & propter alias causas lectisternia imperata legimus, ut apud

apud eundem Livium Lib. 7. *pestilentiæ sedandæ & Pacis Deûm exposcendæ* indictum refert. Et *Prodigiorum procurandorum causa.* Idem Lib. 22.

Primam Lectisterniorum originem quod attinet, A Livio 1. 13. atque Augustino de C. D. 3. 27. eam annotari, multi existimant, inter quos novissimus fere est Celeberrimus p. m. Lomeierus, in docto opere de Lustrat. Gentil. Cap. 35. propter verba occurrentia apud Livium *Lectisternio tum primum in urbe Romana facto*, apud Augustinum *nova lectisternia, quod nunquam ante fecerat, exhibenda arbitratus est.* Quomodo vero in hæc tempora primam originem retulerint Livius & Augustinus, non satis compertum est, quia difficultatem facit Chronologia ludorum secularium, ne in illud tempus, de quo Livius & Augustinus, referri possit Lectisterniorum origo. Certum enim est,

 diu

diu ante illud tempus ludos ſeculares primos inſtitutos eſſe, in quibus etiam lectiſternia celebrata refert Val. Max. d. l. 2. cap. 4. Imo Lectiſternia ante primos ludos ſeculares in uſu fuerunt, apud Græcos enim & uſitata fuiſſe, optime olim, & quantum ſcio, primus obſervavit, Iſaacus Caſaubonus ad Suet. Lib. 1. cap. 76. ex Pauſaniæ Arcadicis & Phocicis, ubi & Minervæ & Æſculapio in templis ſuis κλίνη tribuitur, atque ex Pindari Scholiaſte ad Olymp. Ode 1. Athenæo & Valerio Maximo Lib. 2. cap. 10. qui de Attico & Rhodio pulvinarium Sacrorum uſu, ut ſatis apud Græcos veteres obvio, expreſſius loquuntur. V. Seldenus *de Syned. Vet. Ebræor. Lib. 2. cap. 14.*

Livium igitur & Auguſtinum male ad illa tempora retuliſſe originem Lectiſterniorum liquido ut puto probavi, eoſque intelligendos autumo, non de prima lectiſterniorum

rum origine, quæ longe antiquior, ſed de origine Lectiſternia indicendi, ut adeo illi ibidem agant de Lectiſternio (ut dixi) indicto, cum illud Poplicolæ apud Val. Max. fuerit ſtativum, quod notaſſe quoque video Doctiſſimum Petrum Taſtinum *de Anno Secul. & Lud. Sec. Cap.* 11.

Iterum lectiſternia duorum generum facit Gutherius de *Vet. Jur. Pont. Lib.* 3. *cap.* 9. ex Servio ad Virgilium 3. Georg. & 12. Æneid. unum in quo homines in templo ſedere conſueverant, alterum ad Deorum epulum, de poſteriori intellige Arnobium Lib. 7. *Lectiſternium*, ait, *Cereris erit Idibus proximis. Habent enim dii lectos, atque ut ſtratis poſſint mollioribus incubare, pulvinorum tollitur atque excitatur impreſſio.* Indeque *pulvinar* pro lectiſternio aliquando ſumitur, uti apud Horatium Lib. 1. Ode 37.

—— —— *nunc ſaliaribus*

Ornare pulvinar Deorum
Tempus erat dapibus ſodales.

Et Ciceronem orat: pro domo ſua. *Aram & Ædiculam, & pulvinar ſub ſaxo ſacro dedicavit.* Et Lectuli qui ſternebantur in templis, ſupervenientibus *Pulvinaria* dicebantur, teſte Servio ad *Virg.* 3. *Georg.* Dicebantur & *pulvinaria*, aut *lecti Deorum aut Tabulata, in quibus ſtabant Numina, ut eminentiora viderentur.* Ut notat Acron. ad Horat. *d. Lib.* 1. *Ode* 37. Cic. in Catil. 3. *Numini ſic æde excepto pulvinar aſſignatum eſt, velut lectus in quo diſcumberet, aut tabulatum ſuper quod ſe commodius reponeret.* Et qui lecti vel tabulata Græci vocant τὰς κλίνας & ἕδη Θεῶν. Pro *templo* quoque ipſo *numineve pulvinaris* nomen uſurpatum docet Livius: *Diem unum*, ait, *ſupplicatum ad omnia pulvinaria, uti & diem alterum.* Sic & Servius ad Virg. Georg. 3. *Pulvinaria pro templis ponimus*, (fatetur abuſive) *quum ſint*

proprie

Pag: 175.

proprie lectuli, qui sterni in templis supervenientibus plerisque solent.

Ego autem potius crediderim cum Gutherio de Vet. Jur. Pont. Lib. 3. cap. 9. Fuisse proprie: locum apparatum in templo in quo ea disponerentur quæ in Sacrario vel Donario inclusa erant. Quod diebus solennibus facere consueverant antiqui, in mensa, quæ ab Ædituis vocabatur *OPUS*, talis generis erat pulvinar Octaviani ad circum maximum. Cujus forma est in nummis Ænobarbi.

Curato lectisternio, talia pulvinaria in conspectu erant Deorum, ut docet Livius L. 22. unde forsitan etiam pro lectisternio sumitur. Dixi supra quibus occasionibus Lectisternia facta, nunc tamen addam adhuc aliam: In templorum quoque dedicationibus fuisse usitata, uti testatur Seldenus de *Syned. Vet. Ebræor.* 3. 14. Nam non dubitabatur quin in dedicationibus invocati illuc se conferrent, supervenirentque Dii. Unde *fana sistere* notat *lectisternia certis locis & Diis habere.* Labeo apud Festum in *sistere fana.* Fana igitur sistit, qui certa statuit, ac decernit fana, ubi supplicationis gratia lectisternia habeantur, sive Diis apparentur. Dixi supra, lectisternia ordinario facta, *pacandæ Deorum iræ*, sciendum tamen est non omnibus indistincte Diis Deabusque habita lectisternia, tamen multis, pro causarum varietate. *Apollini*, *Latonæ*, *Dianæ*, *Mercurio*,

Neptu-

Neptuno, prodit Livius Lib. 5. cap. 13. Aliis tamen præterea lectisternium Diis fuisse factum auctor est Idem Lib. 22. *Curatum*, inquit, *lectisternium & per triduum habitum Decemviris Sacrorum cubantibus. Sex pulvinaria in conspectu fuere, Jovi & Junoni unum, alterum Neptuno & Minervæ, tertium Marti & Veneri; quartum Apollini & Dianæ, quintum Vulcano & Vestæ; Sextum Mercurio & Cereri.* Lectisternium quoque *Juventæ Deæ* imperatum prodit Livius Lib. 21. *Ideæ matri.* Lib. 29. Lectisternium Cereris ridet Arnobius Lib. 7. Adversus gentes. Lectisternium *Cereris*, inquit, *erit idibus proximis: habent enim Dii lectos, atque ut possint stratis mollioribus incubare, pulvillorum tollitur atque excitatur impressio.* Aliorum insuper Deorum in templis habita lectisternia monet iterum Livius Lib. 35. *Patres priusquam de Provinciis agerent, res divinas facere majoribus hostiis jusserunt,*

in omnibus fanis, in quibus lectisternium majori parte anni fieri solet.

Obſervandum hic eſt, Deas cum diis in eodem lecto non fuiſſe collocatas, ut male meo quidem judicio, ex Gellii quodam loco, mire à ſe torto, probare contendit Ludovicus d'Orleans in novis cogitationibus ad Tacit. Ann. Lib. 15. turpe enim id habebatur apud antiquos, ſed in ſellis Diis accumbentibus aſſidebant Deæ, uti clariſſime refert Valerius Maximus Lib. 2. cap. 1. *Fœminæ cum viris cubantibus ſedentes cœnitabant, quæ conſuetudo ex hominum convictu ad divina penetravit, nam Jovis epulo ipſe in lectulum, Juno & Minerva in ſellis ad cœnam invitantur. Quod genus ſeveritatis ætas noſtra diligentius in Capitolio, quam in domibus ſuis ſervat, videlicet quia magis ad rem pertinet Dearum quam mulierum diſciplina.* V. Doctiſſimus Petrus Taffinus de Anno ſeculari Cap. 11.

Cele-

Celebrabantur plerumque lectisternia in templis Deorum, aliquando tamen & aliis in locis, ut vicis, foris. Ad morem sternendi lectisternia in *vicis* alludit Tertullianus in Apolog. eaque damnat Cap. 35. *Grande*, ait, *videlicet officium, & focos & thoros in publicum educere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu obolescere.* Stravisse & lectisternia in foris publicis testatur Livius Lib. 40. *Terra movit in foris publicis, ubi lectisternium erat, Deorum capita quæ in lectis erant, averterunt se.* V. & Josephus de Bello Jud. Lib. 7. cap. 22. Dixi quod celebrabantur in templis Deorum, non tamen in templo Herculis, sed forte quidem Herculi, alio scilicet loco, uti tradit Servius ad Virgil. Æneid. 7. ℣. 176. Causam illius reddit vetus Horatii interpres ad 1. Ode 37. quod, scilicet, quieti nunquam erat assuetus. V. Borrichius in *Ant. Urb. Rom. Tac. Cap.* 13. Et Fabric. *in*

Desc. Urb. Rom. Cap. 19

In lectisterniis assidere solitos veteres, quemadmodum in captandis auguriis, in Deorum adoratione, votis faciundis, aliisque ritibus sacris ac cæremoniis, vult Falconerius in dissert. de Pyram. C. Cestii Epulonis. Statuas tamen ac simulachra Numinum in lectisterniis reclinasse monet Chimentell. de Hon. Bisel. Cap. 31.

De apparatu quoque lectisterniorum paucis acturus monendum existimavi: Quod in iis Diis offerebantur *liba* seu *placentæ*, quibus plerumque Romani, præsertim in sacris conviviis seu coenis vesci erant soliti. Ita Bruyerinus de Re Cib. Lib. 6. cap. 7. ex Athenæo placentæ quoddam genus fuisse docet, quo solo in pervigiliis (id est cœnis sacris, nam hæ semper pervigiliis conjunctæ erant) veteres usi sunt. In solenni ejusmodi convivio, pari modo ut in reliquis sacris, adhibebant

bant & tibias & quidem longas, rationem si quæras, hanc do, quod hanc aurium voluptatem Diis suis gratam putarint. Egregie hoc illustrat Censorinus de die Natali Cap. 12. Ubi de Musica sermo est: *Nam nisi grata esset, inquit, immortalibus Diis, qui constant ex anima divina, profecto ludi scenici placandorum deorum causa instituti non essent: Nec Tibicen omnibus supplicationibus in sacris ædibus adhiberetur: nec cum Tibicine triumphus ageretur, non Apollini cithara, non Musis Tibiæ, cæteraque id genus essent attributa. Non Tibicinibus, per quos Numina placantur, esset permissum aut ludos publice facere, aut vesci in capitolio.* V. Bartholinus de Tibiis L. 2. c. 7.

Celebrabant aliquando lectisternia fœminæ solæ, ut constat ex Tacito Ann. Lib. 15. *Mox, petita, inquit, à Diis piacula, aditique Sibyllæ libri, ex quibus supplicatum Vulcano, & Cereri, Proserpinæque, ac pro-*

pitiata Juno per matronas primum in Capitolio, deinde apud proximum mare. Unde hausta aqua templum ac simulacrum deæ prospersum est, ac lectisternium ac pervigilia celebravere fœminæ, quibus mariti erant. Sic & Suidas fœminarum meminit, quæ δειπνοφόροι sunt appellatæ, id est, ut ipse interpretatur *αἱ φέρουσαι τοῖς κατακεκλίμενοις ἐν τῷ τῆς Αθηνᾶς ἱερῷ τὰ δεῖπνα: quæ cibum iis inferrent, qui in templo Minervæ epularentur.*

Aliquando ipsi sternebant lectisternia senatores, teste Livio Lib. 22. *Lectisterniumque imperatum eumque lectum senatores straverunt.* Quod tamen semper sollicite fuisse observatum rectissime idoneis testibus se non valere probare, monet Zamosc. de Sen. Rom. Cap. 15. Curare vero lectisternia proprium erat munus Epulonum, qui quales fuerint docet Festus *Epolonos*, ait, *dicebant antiqui, quos nos epulones dicimus: datum autem est his nomen, quod epu-*

las

las indicendi Jovi cæteriſque Diis poteſtatem haberent. Erant primo triumviri epulones, poſtea quinque, tandem decem, quod quomodo, lapſu temporis factum ſit, & à quo ſint aucti, altius repetere, cum proprie non ſit hujus loci, tranſeo, præſertim cum variæ hic ſint eruditorum ſententiæ, illud tamen adhuc addo, fuiſſe viros hoſce honoratos, patet ex eo quod de Plinio refert Feneſtella, eum cum orationem eſſet habiturus, & auditores futuros quaſi timeret, dixiſſe: *Stabit modo Conſularis, modo Septemvir epulonum.* Si quis forte moreretur Septemvir epulorum, initio in defunctorum locum alii à collegis ſurrogati, poſtea vero ſuffragiis populi is honor demandari cœpit. Ridet epulones Auguſtinus de Civ. Dei Lib. 6. cap. 7. Epulones etiam Deos paraſitos Jovis ad ejus menſam qui conſtituerunt, quid aliud quam mimica ſacra eſſe voluerunt, nam paraſitos

rasitos Jovis ad ejus convivium adhibitos si mimus dixisset, risum utique quæsisse videretur. Noti sunt etiam Septemviri epulones ex inscriptionibus, V. Gruterus pag. 185. 307. & 396. De Lectisterniis & epulonibus plura qui desiderat, adeat Petrum Taffinum *de Anno Secul. Cap.* 11. Lætum *de sacerdotiis Cap.* 14. Casaub. ad *Suet.* 1. *Cap.* 76. Selden. *de Syned.* 2. 14. Jacobum Boissardum *Part.* 5. *Antiq. Roman. fol.* 32. Gautruche de *Relig. Ethnc. Pag.* 299. Stuck. A. C. L. 1. C. 33. Petrum Appianum *in Collectaneis Pag.* 252. Thyf in Not. ad *Gell. Lib.* 1. *cap.* 12. Thomas. de *Donar. Vet. Cap.* 4. *Rosin. Ant. Rom.* 3. 28. Kipping. *Ant. Rom. Lib.* 1. *cap.* 12. §. 8. Saubertus *de Sacrific. Cap.* 26. *pag.* (*m.*) 616 *edit. noviss.* Et novissime Celeberr. Nicolai, in *Disquisit. de Substr. & Pign. Vest. Cap.* 2. §. 2.

DE LECTICIS VETERUM DIATRIBE.

CLARISSIMO CELEBERRIMO

VIRO

THEODORO JANSSONIO

A B

ALMELOVEEN.

S. P. D.

JOANNES ALSTORPHIUS.

Quod tibi vir Clarissime inscribam hanc de Lecticis disquisitionem Philologicam, rationes sunt & multæ & graves, inter eas autem eminentissimæ sunt duæ: Quarum altera est nunquam satis à me laudanda & admiranda comitas tua, qua me apud Vos degentem, & studiis operam navantem, exce-

excepiſti, & ad liberalium artium Studia ſtimulaſti: Altera, egregia tua & candida benevolentia, quod nihil eorum quæ de hiſce materiis binis, in adverſaria redegeras tua, me celaſti, ſed lubens communicaſti, ut adeo non pauci floſculi ex memorialium tuorum horto carpti, in uſum meum tranſtulerim, qui ſane opuſculum hocce qualecunque mirum in modum exornarunt. Hocce ergo obſequii erga te mei pignus & ſignum, amico quæſo vultu excipe benignoque ſinu fove, meque ſolita tua benevolentia & amore proſequi perge.

DIA-

DIATRIBE
DE
LECTICIS VETERUM.

CAP. I.

De Lectica, in genere.

Ectica unde nomen ferat
*Grammatici certant, &
adhuc sub judice lis est.*

Quidam *Lecticam* dictam volunt ex eo, *quod legebant unde eam facerent*, stramenta scilicet & herbas *Varro de Lingua Lat. lib. 4. pag. 39. & seqq.* pannosve ad cubandum. *Perott. in Cornucopia pag. 600. num. 50. Et pag. 755. & seqq. num. 60.*

Aliqui deducunt a Græco vocabulo λέκτρον, quod Latinis est *Lectus*.

Alii hanc nominis dant rationem, quod fatigatos ad cubandum alliciat.

Mihi

Mihi tamen verisimillima videtur sententia Varronis aliorumque qui a Græco λέκτρον, vel Latino *Lectus* Lecticam appellatam contendunt.

Quam sententiam etiam amplectuntur. Voss. *in Etymol. L. L.* Faber *in Thes. Erud. Schol.* Becmann. *in Orig. L. L. pag.* 595. aliique.

Τὸ λέκτρον autem iterum derivatur à λέγω, cubo, quomodo & ab antiquis hanc vocem acceptam ex Eusthatio & Hesychio monet Voss. *in D. Etymol.* voce *Lectus.*

Lectica erat cathedra, vel sella, qua ferebantur divites & potentes, in qua pulvinus vel lectus erat stratus.

Quando autem *Lecticam* definio *cathedram* vel *sellam*, sciendum est, me non intelligere cathedram vel sellam proprie & stricte sumptam, hanc enim illamque à Lecticis tum fuisse omnino diversam non ignoro.

Sed miror Fabrum D. Thes. Lecticam definientem *sedem*, quod verbum

bum hic minime quadrare, ſellamque rectius dici poſſe exiſtimo.

Differunt enim plurimum *ſella* & *ſedes*. *Sella* integra eſt & tota fabrica, *ſedes* vero una illa tabula, cui inſident, quamque occupant, qui ſella utuntur: *Sedile* quoque appellarunt, ut adeo rectiſſime dicat Chimentellius de *Honore Biſell. Cap.* 24. ,, Sedile proprie ea pars quam ſede ,, premimus, quomodo in actis D. ,, Marci vocatur, quæ Henr. Vale- ,, ſius profert ad *Euſebii Hiſt. Eccle-* ,, *ſiaſticam* VII. 19. *In cujus cathedræ* ,, *ſedili* &c. Planitie ſcilicet illa li- ,, gnea, omni exuta fulcrorum, pe- ,, dum, ornatu aut inſtrumento. Sicut ſedile pars ſellæ, ita & ſedes, eadem enim eſt ratio utriuſque vocabuli, niſi ſedile de viliori genere Sellæ cum quibuſdam capere velis. Ut adeo qui in ſella poſcit ſedem cum alio, non ſellam aliam in ea poſcit, verum locum in quo poſſit ſedere. Et hinc explicandus Tacitus

tus Ann. *lib.* 11. *cap.* 33. *Ac ne dum in urbem vehitur, ad pœnitentiam a L. Vitellio, P. Largo Cæcina mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit, sumitque.* Errat igitur hic Lipsius in notis, quando ait: *Apparet tamen in eodem gestamine plures sellas fuisse*, non enim plures erant *sellæ* in eodem gestamine, sed *sedes*. Ut res evadat adhuc clarior, addere fas erit hic facti occasionem: Trepidabat tunc Claudius, de amittendo tum imperio, tum vita sollicitus: non aliam spem incolumitatis affirmat Cæsari libertus, *quam si jus militum uno illo die in aliquem libertorum transferret: seque offert suscepturum* (quæ ipsa sunt Taciti verba.) Rem suam igitur agebat Narcissus, utque in ea spe, atque officio teneret Claudium, in eandem se condidit sellam, præsertim in ea trepidatione, ac discrimine, cum licent, quæ non licent. Eo pacto tepidi Jecoris, & stupendæ ἀβλεψίας principem callidus libertus

pertus aſſidua hortatione lactabat, ne propoſitis abſcederet. Ac proinde, *ne dum in urbem vehitur* (Claudius) *ad pœnitentiam à L. Vitellio, P. Largo Cœcina mutaretur; in eodem geſtamine*, (Narciſſus) *ſedem poſcit, ſumitque*.

Quid autem intelligendum ſit per *Geſtamen* in D. Taciti loco, variæ ſunt eruditorum opiniones. Schefferus de *Re Veh.* 2: 4. Accipit de *vehiculo cum rotis.* Lipſius in notis ad d. l. interpretatur, *ſellam geſtatoriam.* Chimentellius de *Hon. Biſel. Cap.* 24. an de *Rheda vel vehiculo* capiendus ſit ille locus ſuſpendit judicium, & certi quid ſe non audere ſtatuere fatetur. Illud tamen facile intelligitur, quod de lectica vix poſſit capi, ea enim ferebantur homines, in hoc autem geſtamine ſedebant.

Diximus in definitione quod in lectica *lectus erat ſtratus.* Id factum in gratiam eorum, qui ea ve-

 heban-

hebantur, ut eo commodius cubarent, vel ſederent, nemo non videt eſſe factum, quemadmodum autem in lecto reponimus nocte dormienda corpora noſtra per motus diurnos feſſa, aut ſi non dormienda, ſaltem quieſcenda, cui uſui hodie habemus lectos ſpeciales vernaculo ſermone *Ruſtbancken* dictos, quibus homines molles & delicati aliquando torporis vel animi gratia ſe dedunt. Pari modo hæ lecticæ à ditioribus plerumque adhibebantur, vel domi quæ appellabantur *Lucubratoriæ*, vel foris commoditatis aut voluptatis ergo, ne in turba luctari neceſſe haberent, uti infra latius oſtendemus.

CAP. II.

De duobus Lecticarum generibus, Aperta, & Tecta.

LEcticarum duo erant genera: *Apertæ* & *Tectæ*: quibus tertium,

tium, *Volubilem* nempe, addit Ligorius, *in Diatrib. de veh. ant. cap. ult.* Eam autem ex ingenio ſcriptoris eſſe natam, ejuſque nec volam, nec veſtigium extare apud Veteres, notat ad Ligorii locum doctiſſimus Schefferus.

Harum aliæ erant *majores*: aliæ *minores*: aliæ *instructiores*: aliæ *minus ornatæ*.

Lectica *aperta*, erat machina ſeu compages, ex tabulis quadratis longioribus facta, ſpeciem referens *lecti funebris*, pulvino inſtructa oblongo, in quo homo ſingularis porrectus jacere poterat.

Dico, *homo ſingularis*, aliquando tamen unâ eademque lectica plures fuiſſe vectos negare non auſim, propter varia quæ expreſſe id indicant ſcriptorum loca. Sic Neronem cum matre ſua eadem lectica vectum prodit Suet. *in ejus vita cap.* 9. Et Servium Cytheridem ſecum Lectica aperta portaſſe, memorat Ci-

cero *ad Att. Lib.* 10. *cap.* 12. Huc facit elegantiſſimus Ciceronis *in Epiſt. ad Famil. Lib.* 7. *Ep.* 1. *locus: Tu modo iſtam imbecillitatem valetudinis tuæ ſuſtenta & tuere, ut facis, ut noſtras villas obire, & mecum lecticula concurſare poſſis.*

Manifeſta ergo eſt differentia inter *ſellam* & *lecticam*, quod in priori ſemper unus ferebatur, in poſteriori etiam plures.

Lectica vero *tecta*, in eo ab *aperta* diſtinguebatur, quod, uti nomen indicat, contra adſpectum hominum, & injurias aëris, pulverem, ventum, ſolem, erat clauſa undique & munita, unde arcæ & arceræ (de qua Gellius lib. 20. cap. 1.) eam comparat Polletus, *in Hiſtor. Fori Rom. Lectica*, inquit, *tecta erat & munita, quaſi arca quædam veſtimentis inſtrata.* Eapropter à Plinio, Nepote dicta *Cubiculum tectum*, ab altero vero Plinio hujus avunculo, *Cubiculum viatorium* appellata. *Lib. Nat.*

Nat. Hist. 37. *cap.* 2. De tecta Lectica elegans quoque est locus apud Tertull. *de pallio Cap.* 4. *Ast nunc in semetipsos lenocinando, quo planius adeantur, & stolam, & supparum & crepidulum, & caliendrum ipsas quoque jam Lecticas, & sellas, queis in publico quoque domestice ac secrete habebantur, ejeravere.* Si ergo in Lecticis domestice & secrete habitæ mulieres, uti inquit Tertullianus, intelligo, ita vectas, quasi domi essent, & ab omni turba separatæ, quales lecticas undiquaque fuisse tectas, nullum est dubium.

Dixi quoque quod *clausa fuerit undique & munita*, velo scilicet & pellibus. Unde Martialis XI. *Epig.* 99.

Lectica nec si tuta pelle velove
Nec vendicabat sella sæpius clausa.

Atque ita omnino erant circumtectæ, nisi quod ab utroque latere haberent fenestellam, quam obducebant velo vel linteo, quod pro

vchentis voluntate poterat vel dimoveri, vel adduci, uti abunde confirmat locus Suetonii in Vespasiano: *cap.* 10. *Deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, cum inde Lectica transferretur, suspexisse dicitur, dimotis plagulis, cœlum: multumque conquestus eripi sibi vitam immerenti.* Et in Tib. cap. 64. Ubi *Obsui Lecticam* jubet Tiberius. i. e. plagulas ita arcte jungi ac connecti, ut nec intus, nec exterius aperiri posset, nisi rupta & scissa futura. Præcipue vero lecticæ cubiculares habebant valvas, quas dormituri claudebant. Ut patet ex Julio Obsequente. *c.* 177.

De his Lecticarum foraminibus vel fenestris, per quas prospectabant, controvertitur inter viros maximos, Lipsium & Schefferum. Lipsius duas fenestras fuisse credit, quod pernegat Schefferus, motus auctoritate Juvenalis. sat. III. qui unius tantum facit mentionem:

Nam-

Namque facit somnum clausa Lectica fenestra.

Ast ego subscribere non vereor sententiæ Celeberrimi Lipsii, motus in primis loco Juvenalis. Sat. 4.

— — — — — — — *amica*
Quæ vehitur clauso latis specularibus antro.

Ubi notandum eum dicere expresse in plurali, *specularia.* Quamvis videam de basterna hunc locum intelligere Schefferum *de R. V.* 2. 6. ego tamen de lectica intelligendum censeo, uti etiam eum cepisse video Vossium in Etymol. voce *Lectus.*

Præterea fenestras hasce sine vitris fuisse suspicatur Schefferus: exceptionem tamen agnoscens in Lecticis muliebribus, eas scilicet fuisse occlusas vitris, lapideve speculari, cujus contrarium statuit Lips. Elect. lib. 1. cap. 19. Fundamentum ponens in eo, quod sæpius in Lecticis sedentes vela dimoverint, ut prospectandi liberior daretur fa-

cultas. Quoniam igitur non expresse dicitur quod vela dimoverint & aperuerint fenestras, sibi persuadet Schefferus sola plerumque fuisse vela, non vero fenestras: Ast mihi, quod pace tanti viri dixerim, non videtur satisfacere hæc opinio; Nam cum vela jam essent remota, facile per fenestras prospectare potuerunt, ut satis superque quotidianus nos docet usus: Utique apertis seu depulsis tabulis i. e. fenestris uti vulgo vocantur ligneis, per vitrea facillime, quodcunque libuerit, intuemur. Videmus itaque verba illa *remoto velo*, Schefferum non juvare, quandoquidem solum visui obstat velum, non vero *vitrum.*

Vela autem, quibus hæ fenestellæ operiebantur, audiebant plagulæ: eo enim nomine veniunt apud Suet. in Tito. *cap.* 10. ubi videantur Commentatores: Meminit etiam earum Seneca Suasor. 7. Liv. lib. 39. cap. 6. *Ii primum lectos ara-*

tos

tos vestem stragulam pratiosam plagulas & alia textilia advexerunt. Idem tradit Varro de vita Pop. Rom. *Eburneis lectis & plagis sigillat.* Ex quibus colligere possumus, *plagas* seu diminutivum *plagulas* textilia illa fuisse, quibus lecti vel lecticæ operiebantur, circumtegebanturque, quam interpretationem recipiunt. Turneb. *Advers. lib.* 1. *c.* 25. Barth. *Advers.* 1. 25. & XXII. 16. Lips. *Elect. lib.* 1. *cap.* 19.

Quia autem hæ Lecticæ ejusmodi velo vel valva erant instructæ, *Valvatæ* vocantur *Lecticæ*: sic *Lecticis valvatis tam apertis quam opertis, pro Majestate Imperatoria & Consulari usi.* Lipenius in *Hist. Strenar.* §. 24.

Schefferus de re vehic. lib. 2. cap. 5. *plagulas* tamen & *plagas* diversas esse statuit: *plagulas* exponens velum illud quo operiebantur lecticarum fenestræ: *plagas* autem, sindonem qua obvelabantur lecti: Cui sententiæ etiam favere videtur Bu-

dæus in Annot. poſter. ad Pandectas, plagam, ſtragulum, & tapetia confundens. An vero apud veteres hæc differentia fuerit obſervata, haud immerito dubitatur.

Ulpianus, in *l.* 23. *ff. de Auro & Arg. Leg.* voci *plagulæ* aliam tribuit ſignificationem, eamque veſtem fuiſſe muliebrem innuit, dum eam l. 1. inter veſtimenta muliebria recenſeat. Quamobrem reprehenditur à Marcello Donato in *notis ad Liv. lib.* 39. *cap.* 6. qui *plagulam*, *velum* (vel *carbaſum* Curtio dictum *lib.* 8. *cap.* 9.) illud vult denotare, quo tegebantur feneſtræ Lecticarum, minime vero *indumentum mulieris.*

Hunc itaque locum Ulpiani juxta & in eum criſin Donati, cum ante aliquot tempus propoſuerim, *Viro Cl. Th. J. ab Almeloveen in alma Academia Gelro-Zutphanica Profeſſori Digniſſimo, olim Præceptori ad urnas venerando*: Reſpondit ſibi videri, minus

minus juſte hic Ulpianum accuſari & carpi à Donato, cum haud ſit incredibile, Veteres habuiſſe ejuſmodi veſtimentum vel tegumentum muliebre, quo uſi ſint cœlo inclementi ac tempeſtuoſo non tantum, ſed & ſereno, ne viderentur ab hominibus eos prætereuntibus, quales ſunt Belgis ex lana *Regenkleeden*, ex ſerico *Sluyers.* Et proinde, quia plagulis his fere ſimilibus occaſionibus tam ad arcendas pluvias, quam ad impediendum prætereuntium adſpectum uſi ſunt antiqui, facile per metaphoram ab hoc Lecticarum veſto deſumptam idem nomen tali veſti potuerunt indidiſſe, quæ ſolutio Viri Cl. licet ſit extemporanea, viſa tamen mihi fuit veriſimillima, & digniſſima quæ hoc loco inſeratur.

CAP. III.

De Apparatu Lecticarum.

IN structa Lectica erat pulvino, ut mollius hi Sardanapali, qui eis vehi solebant, cubarent: Hinc *ad pulvinum ascendere* scripsit Seneca Consolat. ad Marc. cap. 16. *Equestri insidens statuæ, in sacra via, celeberrimo urbis loco, Clælia, exprobrat juvenibus nostris pulvinum ascendentibus, in ea illos urbis parte sic ingredi, in qua & fœminas equis donavimus.* Hinc Juvenalis. sat. 1. ỳs. 159. Lecticam *pensilem plumam* vocavit.

Qui dedit ergo tribus patruis aconita vehatur
Pensilibus plumis.

Quin imo lautiores & delicatiores homines, ne his quidem, quas enumeravi, delitiis & commodis contenti, pulvinos hos rosis infarciebant. Quare *Cic. de Verre lib. 5. cap.* 11. ait: *Lectica octophoro vehebatur,*

in

in qua erat pulvinus pellucidus Melitensi rosa fartus. Plura vide apud Kobierzyckium *de Luxu Roman. lib.* 2. *cap.* 5.

Harum Lecticarum fundus constabat latis vinculis lineis seu loris. *Martial.* 2. *Epigr.* 57. A. Gellius. *lib.* 10. *cap.* 3. *struppos* vocat, nonnunquam ligneis tabulis, quibus commode, si quando luberet sedere, sellas minores imponebant, quemadmodum ad Martial. 4. *Epigr.* 9. tradit doctissimus interpres Ramiresius.

His tabulis ab utroque latere apponebantur asseres, quibus humeros supponentes Lecticarii Lecticam bajulabant. De his agit Martial. lib. 9. Epigr. 23. vers. 6.

Ut Canusinatus multo Syrus assere sudet

Suet. in Calig. cap. 58. *Ad primum tumultum lecticarii cum asseribus accurrerunt.* Et Juvenal. sat. 7. ℣s. 132.

—— *longo premit assere Medos.*

Eos aſſeres, ut accuratius paulo deſcribam, dico longas fuiſſe perticas, quod colligo ex Gloſſario veteri. *Aſſeres* δοκίδες ὡς Ιϰβενάλιος, σανίδες. Et in Gr. Lat. Κοντοὶ, δοκοὶ, στρωτῆρες. Κοντὸς enim *pertica*, *ſudis*. Quid? aſſeres *tigilla* dicuntur non tabulæ, Vitruvio, Juvenali, & Plinio, ut inquit Grapaldus in Onomaſtico. Belgæ vocant *Eiken ribben*, auctore Voſſio in Etymologico, in voce *Aſſeres*. Cæterum non inconcinne vocaris *Draagboomen*.

Præter hos aſſeres in lecticis gravioribus adhibuiſſe etiam *furculas*, ut facilius portarent, velle videtur Scheff. de Re Veh. 2. 5. Sed, ut verum fatear, vix id comprehendo, *furcâ* enim, à qua diminutivum *furculâ*, lectica, utpote onus nimis grave, qui portari potuerit ignorare me fateor, multo minus *furcula* id potuiſſe fieri credo, furcis enim ſive furcillis lata eſſe olim, & etiamnum ferri, ſtramenta, novi, non

non autem res magni ponderis. *Furcam* tamen & lignum plauſtri fuiſſe quo ſuſtentatur temo, invenio apud Argolium in Not. ad Panvinium de ludis Circenſibus lib. 2. cap. 2. (In *Theſ. A. R. Cl. Grævii, tom. 9. p.* 373.) Sed nec hoc in lectica locum habere potuiſſe video.

Aſſeres iſti erant exemptiles, ſic ut facile poterant eximi è lectica, itemque reponi. Hinc aſſer pro ipſa lectica occurrit in locis ſupra in teſtimonium adductis.

Fuiſſe aſſeres hos inſertos annulis, vinculis loriſve multum prominentes antrorſum retrorſumque credibile eſt. De loris idem ſentit Lipſius, idque firmat ex hiſce Gellii: *Ubi audivit, lecticam deponi juſſit: ſtuppiſque quibus lectica deligata erat, uſque adeo, verberari juſſit, dum animam efflavit.* Aſt Schefferus putat hic ſignificari funes lecticæ ſubjectos, in quibus pulvinus reponi ſolebat, aſſereſque hos vinculis è ſtup-

pa,

pa, id eſt, funibus canabinis ad lecticam religari ſolitos negat, ob eam rationem, quod putet non convenire hoc cætero lecticarum ornatui, quam tamen ego non admitto; nam non ſemper adeo cultæ erant lecticæ, ſed aliquando & rudes, ut infra dicam.

Habebat etiam lectica pedes breviores, quibus depoſita innitebatur, conquieſcebatque, numero plerumque quatuor, quamvis *Blondus in Roma Triumph. lib.* 9. Ex veteri marmore doceat, tres habuiſſe pedes ſubtus affixos. Quos licet modo dixerim breviores, aliquando tamen ſubfixos etiam altiores concedimus, ſiquidem auctore Servio ad *Virgilium Æneid.* 4. 685. gradibus eam aliquando aſcendebant, quod commode colligitur ex Seneca Conſolat: ad Marciam Cap. 16.

Pedes autem hi quamvis vulgariter eſſent ex ligno, ditiores tamen aliquando etiam inducebant argento, ad

ad majorem faſtum, quod ſatis ſuperque paret ex exemplo Athenionis Philoſophi, cui Athenæus *Lib.* 5. *c.* 10. tribuit Φορεῖον ἀργυρόπουν, id eſt, *lecticam cum pedibus argenteis*; Vocabulum enim Φορεῖον apud veteres plerumque notat lecticam. Sic Onomaſticon Argentoratenſe. *Lectica* Φορεῖον. Philoxenus ſimiliter, *Lectica*, Φορεῖον. Gloſſæ Græcolatinæ, Φόριον, *Lectica*, *feretrum*. Dixi, *plerumque*, nam Φορεῖον etiam aliquando uſurpatur de *baſterna*. Sed nondum hoc ornatu contenta eorum temporum mollities, habuit etiam pedes ex auro, teſte Athenæo. *Lib.* 5. *cap.* 5.

In Lecticis hiſce non ut in ſellis, cathedriſve, ſedebant, ſed fere reſupini ferebantur. Quam ob rem Seneca *Cubile* pro *Lectica* poſuit. *lib.* 3. *de Benef. cap.* 28. Huc facit etiam locus Ovidii lib. 1. de art. am. verſ. 487.

Interea ſive illa thoro reſupina feretur;

Le-

Lecticam domini dissimulanter adi.

Et elegans epigramma apud Pricæum in Apuleji *Apolog. p.* 173:

Porcius octophoro fertur resupinus ad ædem
Junonis Triviæ, priscaque templa Deæ
Et circum Phœbi: merito stupet inscia turba
Atque ait: an horum victima porcus erit.

Nugatur autem suaviter (inquit Pricæus d. l.) compilator Juris Lexici, *Octophorum* pro *vehiculo* capiens, *octo rotas habente.* Dixi, quod resupini ferebantur. Aliquibus tamen occasionibus & in lecticis sedisse, auctor est Mercurialis *de Arte Gymnast.* 3. vers. 11.

Lecticarum quemadmodum aliæ erant *majores:* aliæ *minores*, pro voluptate & dignitate eorum qui iis vehebantur; ita aliæ *instructiores:* aliæ *minus ornatæ*, & subinde *tumultuariæ.*

Ex

Ex majoribus ac maxime lautis erat Alexandri Magni, quam Curt. lib. 8. cap. 9. hiſce deſcribit: Aurea lectica *margaritis circumpendentibus recubabat.* Ubi per *lecticam auream*, non intelligendam exiſtimo talem, quæ ex mero conſtabat auro, ſed *auratam*, *auro obductam.* Pari modo, ut *calcei aurei*, quorum aliquando mentionem fieri videmus, (*V. Balduini Calceus Antiquus Cap.* 18.) exponendi ſunt, *auro vel gemmis obducti.* Uti teſtis mihi eſt. Ant. Bynæus, *de Calceis. Pag.* (*m*) 38. Et ex eo Joann. Nicolai, in *Diſquiſit. de Subſtrat. & Pignorat. Veſt. cap.* 4. §. 7. Sic *lecti eborati.* Apud Varronem. *Cum in eborato lecto, ac purpurei operis toro cubare videas ægrotum.* Et Plautus in *Aulul. Act.* 2. *Sc.* 2.

Clamores, imperia, eburata vehicula, pallas, purpuram
Nihil moror, quæ in ſervitutem ſumptibus redigunt viros.

Inter lecticas prætioſas quoque erat

Anto-

Antonini apud Herodianum. 5. 8. 13. quæ itidem *auro multo & pretiosissimis gemmis culta erat & ornata.* Unde de Lecticis gemmatis & auratis exponendus est Lampridius in Antonino. cap. 29. *Habuit gemmata vehicula, & armata, contemptis argentatis & eboratis & æratis.* Ita etiam Curtius. d. l. de eodem Alexandro Magno refert, *quod pellicum longus ordo lecticis auratis eum sequebatur.* Lecticæ *minus ornatæ* erant simplices, nullo auro gemmisve distinctæ, cujusmodi utebantur homines tenuioris fortunæ, ut ex Suetonio in vita Tib. conspicuum est. De *Tumultuariis* infra.

CAP. IV.

A quibus Inventæ sint Lecticæ.

TEmpus, quo usurpari cœperint, post enarratas de inventoribus diversas doctorum opiniones, verbo indicabimus. Censet vir erudi-

eruditissimus, Justus Lipsius, inventas & excogitatas esse Lecticas à Bythinis, quod colligit ex verbis hisce Catulli Epigr. 10.

At certe, tamen inquiunt, quod illic
Natum dicitur esse comparasti
Ad Lecticam homines.

Præterea sententiam suam confirmare conatur ex Ciceronis in Verrem lib. 5. (ubi ait) *Morem fuisse Bythiniæ regibus lectica octophoro ferri.* Quam opinionem Lipsianam olim fovit vetus Scholiastes Juvenalis, ad sat. 1. ℣s. 121. deceptus eodem Ciceronis loco: verba ejus sunt, *Lecticarum usum primi dicuntur invenisse Bythini, idque probatur ex illo Ciceronis: Nam una haud mos est Bythiniæ regibus vehi lectica*, i. e. octophoro. Quæ verba adversari magis videntur, quam inservire probationi hujus opinionis: prudentior tamen fuit Cl. Lipsius, qui verba hæc hoc modo legens: *Nam ut mos fuit Bythiniæ regi-*

regibus, vehi lectica. ſententiæ ſuæ adhuc aliquem quærit colorem, non tamen confirmationem: laborat enim graviſſime argumenti hujus, ut ita loquar, conſequentia: Si mos fuit Bythiniæ regibus lectica vehi, ergò à Bythiniis eſt inventa, cum & Romanis, Perſis, Indis, aliiſque gentibus hic mos fuerit receptiſſimus. Sic apud Perſas in uſu fuiſſe Lecticas, docent hæc Plutarch. in Pelopi. pag. 294. *quod Perſarum Rex Artaxerxes lectica donaverit Timagoram Athenienſem, qui illa quoque delatus eſt.* Nec Indis lecticas ignotas, quoniam iis geſtari Regem, alioſque ſummi ordinis viros, teſtantur, qui illas regiones nobis deſcripſerunt. Macedones eas uſurpaſſe, uti & Syros, ex Athæneo. lib. 5. conſtat. Verum an ideo ab iis fuerint inventæ affirmare non auſim. ſed ut aliud præſidium, quod in Catullo ponit Cl. Lipſius, ipſi adimatur, ſequemur acutiſſimum Joſephum Scalige-

ligerum in Castigat. ad Catull. longe alio modo quam quidem Cl. Lipsius, hæc epigrammatis decimi verba explicantem, quo præsidium hoc everti nemini non perspicuum erit. Hanc ob causam doctissimus Schefferus *de Re vehic. lib. 2. cap. 5.* diserte scribit: Lipsium Catullum ne quidem intellexisse: Nam hoc loco illud *Natum*, non refert Scaliger, uti Lipsius, ad *Lecticam*, sed intelligendum, monet, de pecunia per comitem consulis, negotiatione quæsita in provincia: quod uti clarius appareat, ipsissima Scaligeri verba ad hunc Catulli locum, subjiciemus. ,,diversum, ait, æs natum ,,in provincia ab eo, quod dixit, ,,quantum provincia profuissetære. ,,Comites proconsulum duplicia ,,commoda in provincia percipiebant: alterum ex negotiatione ,,sua, quod hic more Græcorum ,,argentum natum dicitur. Nam id ,,illis est Tò *γινόμενον ἀργύριον*. Alte- ,,rum

,, rum ex provincia illis obveniebat
,, opera magiſtratus ipſius, quod lu-
,, cellum vocabatur, ut alibi doce-
,, bimus ex Cicerone. Quod ergo
,, dicitur: Et quantum mihi pro-
,, fuiſſet ære, hoc eſt ecquid lucel-
,, li mihi obveniſſet ex Bythinia.
,, Hoc vero quod natum dicitur,
,, h. e. quod quæſiviſti negotiatione
,, tua. Notum ex Salluſtio in Ju-
,, gurth. quæ ſint negotiationes to-
,, gatorum, ut ipſe vocat. Sic ita-
que ex ſcaligeranis hiſce clariſſime
demonſtratum eſt, falſum hac in
parte fuiſſe Cel. Lipſium, & addu-
ctis locis ſententiam ejus minime
fulciri poſſe.

Forent nunc quidem meæ partes demonſtrare locum ubi fuerint inventæ: At doctioribus id relinquens ſuperſedebo, utpote conſcius me hac dubia in re certi quid ſtatuere non poſſe. Ab antiquiſſimis namque temporibus conſuetudo iſta apud omnes fere orientis populos obtinuit,

tinuit, translatusque est hic mos ab Indis ad Persas & Medos, ab his ad Cappadoces & Bythinos, ab iis ad Græcos, à Græcis demum ad Romanos, observatore Vossio ad Catullum.

CAP. V.

De Tempore quo in usu venerunt Lecticæ, & quales personæ iis fuerint usæ.

CIrca tempus observamus, lecticas in usum primo venisse, auctore Lipsio, post primum bellum Punicum: Asia devicta, scilicet quia Asiatici homines mollissimi audiebant.

Tectæ Lecticæ in usu fuerunt à temporibus Julianis: *operta* vero inter Romanos primus usus est Claudius. Lipsius. *Elect. lib.* 1. *cap.* 19. Ast notandum iis temporibus lecticas demum adhibitas ad ingredienda itinera, non vero ad desidiam aut voluptatem. Ante Ciceronis nam-

que ætatem nulla Lectica in urbe usurpata, frequentes è contra in agris, increscente vero deinceps luxuria ac mollitie hominum, tempore Julii Cæsaris, in urbem recepta est: Julium enim Cæsarem *lectica per urbem latum* colligimus ex Ciceron. Philipp. 2. Imperatorum exemplo ducti & quasi incitati lecticas etiam Consules usurpare cœperunt. Dio. lib. 40. *Augustus & Tiberius lecticarum usum sibi solis reservarunt, postmodum autem Claudius etiam consulibus indulsit.* Inde Mamertinus Consul Julianum Imperatorem laudat, quod *Lecticam Consularem*, intra palatii secreta introire jusserit, *in Panegyrico* ipsi dicto. pag. 68. *pene intra ipsas palatinæ domus valvas, Lecticas Consulares jussit inferri & cum honori ejus venerationique cedentes sedile illud dignitatis amplissimæ recusaremus, suis nos prope manibus impositos mixtus agmini togatorum præire cœpit pedes, gradum moderans pene*
aa

ad lictoris nutum, & viatoris imperium. Vid. Martinus Lipenius in Hist. Strenar. ætate strenarum secunda, §. 24. Et Chimentellius de Honore Bisellii. cap. 12. (In Thes. A. R. Celeberrimi Grævii, *tom.* 7. *pag.* 2064.)

Imo usque adeo increbrescere cœperunt Julii temporibus, ut nemo etiam sequioris sexus paulo potentior extiterit, qui non luxuriosis quasi abuteretur Lecticis. quid, vel ipsi Causidici, quos Cicero de oratore. *lib.* 1. *cap.* 46. *proclamatores, rabulas, præcones actionum, operarios lingua celeri,* vocat & de oratore. *lib.* 1. *cap.* 18. lecticam ambiverunt, quos idcirco acri sale perfricat Juvenalis *sat.* 1.

Causidici nova cum veniat lectica Mathonis
Plena ipso.

Hunc cum animadvertisset Julius Cæsar lecticarum abusum, modum imposuit, eas permittens solis fœ-

 minis

minis maritatis, justoque matrimo-nio sublatos liberos habentibus, cum antea indistincte iis fuissent usæ nuptæ innuptæque puellæ. In fœminis porro etiam senectutis habuit rationem, siquidem hoc privilegio non nisi annos quinquaginta quinque egressæ gaudebant: observari voluit & tempus, cum potestatem lectica vehendi non concederet nisi diebus ludorum publicorum & sacrorum. Docet hoc Suetonius in Julio cap. 43. *Usum lecticarum non nisi certis personis, ætatibus, perque dies certos concessit.* Ex quibus eo tempore licentiam lecticâ vehendi speciale jus privilegiumque fuisse discere est. De Claudio in ejus vita cap. 28. scribit idem auctor *jus lectica vehendi tribuisse Harpocrano liberto*, quo loco asserere annititur Mercurialis, libertis omnibus lectica per urbem gestari fuisse vetitum. *de arte Gymnast.* 3. 11.

Postea lectica utebantur indistin-

ſte viri ſimul ac fœminæ, imo nec
a caruere pueri ætatis necdum a-
lultæ. Ligorius *de Vehic. Antiq.*
ap. 21. De viris id probare ſuperva-
uum arbitror, cum nulli ignota
eſſe poſſint exempla, Julii Cæſaris,
Auguſti, Tiberii, Neronis. Vid.
Ciceron. *Philipp.* 2. Suet. in Augu-
ſto. *cap.* 53. & 78. In Tiberio. *cap.*
30. In Nerone. *cap.* 8. & 28. Dion.
Caſſ. *lib.* 53. *pag.* 609. Eutychianam
quoque papam, in lectica circum-
geſtari ſolitum fuiſſe, ut oſcula ſuis
libaret pedibus, ſcribit Damaſc.
Epiſc. Rom. *in vit. Papar.* referente
Wolfio *Cent.* 3. *Lect. Mem. pag.* 29.
V. Hoppingh. de *priſco & novo Ar-*
mor. & Inſign. Jure pag. 76. Sed vix
intelligo quid idem d. l. velit, cum
ait: *Ethnicos quoque Sacerdotes Roma-*
nos, in templis prope januam Lecticam
quoque habuiſſe, tanquam cuſtodes &
refugium. Cum itaque memorata
exempla abunde doceant, Cæſares,
ſummique ordinis viros lectica ge-
 ſtari

ſtari ſolitos, ſponte corruit opin
Pyrrhi Ligorii de vehic. *Antiq. ca*
21. docentis, *Octophoro apud R*
manos ſolum fuiſſe uſum Caligulam

Recordor modo me adduxiſſ
Suet. *in Aug. cap.* 53. quem de le
ctica intelligo, Schefferus licet *a*
R. V. 2. 4. de ſella exponat. Vide
tamen & Lipſ. *Elect.* 1. 19. eunden
de lectica capere, quoniam *Auguſt*
ævo, inquit, *non reperio ſellam, ſe*
lecticam. V. & Pitiſc. ad Suet. L. C
In d. autem Suetonii loco, an legendum ſella *adoperta*, an vero *adaperta* variant eruditi. *Beroaldus, Scriverius, Caſaubonus, Gruterus* & *Schefferus* legunt *Adapertam*, contra hos autem omnes, *Celeberrimus Philologus, Ultrajectinæ dum viveret decus Academiæ, Joannes Georgius Grævius* legit *Adoperta. V. & Pitiſc. L. C.*

Principum, primorumque uxores, matronas nobiles iis in publicum eſſe delatas, teſtantur innumera exempla. De matre Neronis nar-

rat

rat Suetonius in Neron. *cap.* 28. Ovid. de Remed. Amor. *lib.* 2. 663.

Forte aderam juveni, dominam lectica tenebat,
Horrebant ſævis omnia verba minis.
Jamque vadaturus, lecticâ prodeat, inquit,
Prodierat, viſa conjuge mutus erat.

Huc faciunt, Horatius. lib. 1. ſat. 2. & ibi Cruq. in Notis. Tertullianus lib. ad uxor. Et Gothofredus ad *L.* 49. *de legat.* 3. Mulieres quoque gravidas lectica vehi ſolitas prodit Bartolinus *de Puerper. Vet. pag.* 12.

Præter matronas honeſtiores ac nobiliores lecticis utebantur clientæ i. e. clientum uxores, quæ patronos in lecticis ſequebantur teſte Juvenal. *ſat.* 1.

—— —— Denſiſſima centum
Quadrantes lectica petit, ſequiturque maritum
Languida, vel prægnans, & circumducitur uxor,

Huic petit absenti, nota jam callidus arte,
Ostendens vacuam & clausam pro conjuge sellam.
Galla mea est, inquit, citius dimitte, moraris?
Profer Galla caput, noli vexare, quiescit.

Vid. Stanislaus Kobierzyckius, de Luxu Roman. *lib.* 2. *cap.* 2. Quod autem aliquando ab ipsis clientibus portata fuerit lectica, ut vult Ligor. de *Veh. Ant.* cap. 21. ignoro. Quin & honestarum mulierum specie latentes meretrices lecticam ascendere ausæ fuerunt. Apulejus in Apologetico. *Vectabatur octophoro, vidistis quam improba juvenum circumspectatrix, quam immodica sui ostentatrix.* Usque dum Domitianus Imperator, *probrosis fœminis lecticarum usum ademit.* Suetonius *in Domit. cap.* 8. Dio *lib.* 58. Apulej. 11. *Metam.*

Juxta cum viris & mulieribus, quod

quod confirmatum ſatis arbitror, lectica vehebantur pueri prætextati. Ita Domitianus *patris prodeuntis ſellam lectica ſequebatur*. Suetonius in vita Domit. *cap*. 2 Lectica ferebatur Nero ſeptem ſolummodo annos natus. Idem in Neron. *cap*. 8. Et Tacit. Hiſtor. *lib*. 3. *cap*. 6. *ſimul ferebatur lecticula parvus filius, veluti in funebrem pompam.*

Ejuſmodi autem vehiculis qui utebantur, tam principes quam alii homines, vulgo magnam circa ſe habebant comitantium turbam. De Alexandro Magno prodit Curt. *lib*. 8. *cap*. 9. *Lecticam ejus ſequutos armatos corporiſque cuſtodes*. De Cauſidico Juvenalis *ſat*. 7. verſ. 141.

Reſpicit hoc primum, qui litigat, an tibi ſervi
Octo, decem comites, an poſt te ſella, togati
Ante pedes.

Meminit illius moris Suetonius *in Jul. cap*. 71. Tiberius Imperator ta-

les è contra averſabatur comites. Suet. in ejus vita cap. 27. *Adulationes adeo averſatus eſt, ut neminem ſenatorum aut officii, aut negotii cauſa ad Lecticam ſuam admiſerit.* Quod & clarius de eo his verbis teſtatur Dion. Caſſius. *lib.* 57. *pag.* 609. *Si quando Lectica geſtaretur, comitari ſe non modo ſenatorem, ſed ne primariorum quidem ullum ſinebat.* Adde Suetonium in vita Tiber. cap. 30. narrantem *Tiberium comites à ſe removiſſe.*

Illud quoque addam, non ſolum viros comitum agminibus ſtipatos in publicum proceſſiſſe, verum & matronas ipſas ancillarum greges, ſpadonum Phalanges, morionum ac ciniflorum manipulos, ſæpenumero ductitaſſe. Omnem illum luxum nobis deſcribit Marcellinus Lib. 14. *Quo comitatu matronæ complures, opertis capitibus, & baſternis per latera civitatis cuncta diſcurrunt. Utque præliorum periti rectores, catervas denſas oppo-*

opponunt, & fortes, deinde leves armaturas, post jaculatores, ultimasque subsidiales acies, si sors adegerit, invasuras: ita præpositis familiæ suspensæ digerentibus sollicite, quos insignes faciunt virgæ dextris aptatæ, velut tessera data castrensi, juxta vehiculi frontem omne incedit textrinum; huic atratum coquinæ adjungitur ministerium; deinde totum promiscue servitium, cum otiosis plebejis de vicinitate conjunctis, postrema multitudo spadonum, à senibus in pueros desinens, coloris obluridi, distortaque lineamentorum compage deformis. Hinc Hieronimus, in Epistola ad Furiam: *Noli ad publicum subinde procedere, & spadonum exercitu præeunte, viduarum circumferri libertate.* V. Meurs. *de Luxu Rom. cap.* 6. Et Kobierzykius de Luxu *Rom. lib.* 2. *cap.* 3. Huc spectat & Plautus in *Aulularia*:

Enim mihi quidem æquum est, purpuram atque aurum dari.
Ancillas, mulos, muliones, pedissequos,

Salutigerulos, pueros, vehicula qui vehar.

Lepide & Terentius *Heaut. Act.* 2. *sc.* 3.

Minime mirum, adeo impeditæ sunt: ancillarum gregem
Ducunt secum ——

Juvenalis Satyricorum non postremus, mulieres ambitiosas notans, sic habet Sat. 6.

Ut spectet ludos conducit Ogulnia vestem,
Conducit comites, sellam, cervical, amicos,
Nutricem, & flavam, cui det mandata puellam.

Et Horatius Lyricorum princeps. lib. 1. Sat. 2.

Si interdicta petes, vallo circumdata (nam te
Hoc facit insanum) multæ tibi tum officient res:
Custodes, lectica, ciniflones, parasitæ,
Ad talos stola demissa: & circumdata palla:

Hunc

Hunc locum minus recte mihi cepisse videtur Doctissimus Dominus Eduardus à Zurck, dum ita ad eum notat: *Non intelligit* (scilicet Horatius) *lecticam portatilem, undique clausam, qua portabantur matronæ, sed interius conclave.* Vult igitur non hic intelligendam *lecticam portatilem*, quam ego omnino intelligi reor, agitur enim illic de eo more cum fœminæ lectica feruntur comitatæ à *custodibus, ciniflonibus, parasitis*, de quo modo egi. Negat etiam Zurckius intelligi *lecticam undique clausam*, cum tamen fœminarum ordinario fuerunt clausæ, ast non vult etiam præfatus Dominus Zurckius hic agi de lectica *qua portabantur matronæ*, de tali vero agi ego manifeste probari puto ex ultimo à nobis adducto Horatii versu

Ad talos stola demissa, & circumdata palla.

Ibi enim fit mentio *Stolæ* & *Pallæ*, quæ ambæ vestimenta fuerunt mu-

liebria, ergo dubio procul etiam ibi ſermo eſt de Lectica qua portabatur matrona illa, de qua ibi mentio. Poſtquam igitur quid non intelligat dixit Zurckius, pergit explicans quid hoc loco intelligat, per *lecticam conclave* ſcilicet *interius*, ſed lubens fateor me explicationem hanc non poſſe admittere, itaque hunc locum capiendum eſſe nego imo pernego, donec invenerim locum aliquem ubi tali in ſenſu ſumitur *Lectica*, quem vel vix vel nunquam reperturum me autumo, talem autem ſimul in Notis ſuis ſe produxiſſe opinatur Dominus Zurckius, ſententiam firmans ſuam, ex Suetonio in *Auguſto Cap.* 78. Aſt, pace præfati viri dixero, nunquam adhuc me vidiſſe aliquem d. Suetonii locum ita capientem, ſed quidem plures uno quaſi ore de *Lectica* uti clare Suetonius ait, *lucubratoria* textum intelligentes, quæ qualis fuerit, infra pluribus dicam, ubi ad eam Differ-

Diſſertationis meæ pervenerit filum, ubi ſimul contra Ligorium, Suetonii locum dictum de *lectica militari* accipientem probabo, *lecticam lucubratoriam* eſſe intelligendam.

CAP. VI.

De Occaſionibus in genere quibus veteres hoc vehiculum uſurparint, & in ſpecie de more portandi in iis ſimulacra Deorum, & ex iis jus dicendi.

EXpoſitis huc uſque Lecticarum veterum originibus & ſtructuris, enarrandæ ac recenſendæ nobis ſunt variæ & plurimæ occaſiones, quibus veteres hoc vehiculi genere uſi ſunt. (1.) Pagani in Lecticis portabant Deorum ſimulacra minora. (2.) Utebantur iis magiſtratus jus dicentes. (3.) Voluptatis gratia. (4.) Ingreſſuri itinera. (5.) Si parum corpore vel pedibus valerent. (6.) Sanitatis ergo, ut puta ægrotantes, qui ſe iis circumferri patiebantur,

tur, ut illarum motu leviculo pristinam recuperarent ſanitatem. (7.) Somni indigi in iis meridiabantur. (8.) Lucubrandi cauſâ (9.) Uſus eorum etiam erat in bellis. (10.) Noxii, ſi fortunæ eſſent excellentioris, iis ad ſupplicium deferebantur. (11.) Ad efferendos mortuos. De quibus ſingulis pro temporis ac inſtituti ratione nunc paulo accuratius.

Lecticis imponere ſeu vehere ſolitos veteres Deorum ſuorum ſimulacra, refert *vir Cl. Johannes Braunius, in Academia Groning-Omlandica Profeſſor, Antiquitatum indagator ſagaciſſimus*, in Selectis ſacris lib. 4. *de planctu* ob Thammuz Cap. 10. §. 145. pag. 498. *Habuerunt* (inquit) *Gentiles thenſas ſuas, vehicula & fercula argentea & eburnea, atque Lecticas, quibus & impoſuerunt, & vehere fuerunt ſoliti deorum ſimulacra minora.* Servius ad Virgil. Æneid. 6. ℣ſ. 68. Ubi de ſimulacris brevibus, quæ ξόανα dicta fuerunt: *Portabantur in lecticis*

lecticis & ab ipsis mota infundebant vaticinationem: quod fiebat apud Ægyptios & Carthaginienses. Et iterum Idem d. libro cap. 10. §. 147. p. 500. *Ejusmodi ædiculis, arculis, cistis, ferculis, Lecticis, thensis, rhedis atque curribus Moabitas & Ammonitas idololatras, simulachra Molochi etiam tulisse, ut & reliqui populi solent, non sine causa adfirmatur.*

Quod præsertim Romæ factum in annali illa pompa Circensi, qua Deorum & Dearum simulacra, in thensis, lecticis & ferculis in circo maximo circumferebantur circa metam in ludis Cereris, prid. Idus April: Ut in veteri Calendario, & iterum in ludis Romanis, qui & magni dicti, mense Septembri, prid. nonas. Fasti veteres. V. Onuph. Panvin. de *lud. Circens. lib. 2. cap. 2.*

Lecticam usurpabant Magistratus loco sedis alicujus alterius ad jus dicendum, ut monet Gothofredus in notis ad *l. 7. ff. de S. P. R. Lit. V.*

Vid.

Vid. & Polletus *in Hist. Fori Rom. lib.* 1. *cap.* 6.

CAP. VII.

De Lecticis, voluptatis gratia adhibitis, earumque usu in ingrediendis itineribus.

VOluptatis quoque gratia lectica veteres fuisse usos, abunde scriptores testantur. Sic lecticis ad officia deferebantur divites, cum è contrario tenuioribus de transitu luctandum erat cum turba. Quo alludit Juvenal. Sat. 3. vers. 239.

Si vocat officium turba cedente vehetur
Dives.

Cic. ad Famil. lib. 7. Epist. 1. *Ut nostras villas obire, & mecum simul lecticula concursare possis.* Idem ad Q. Fratrem. 2. 8. 5. *Eo die cœnavi apud Crassipidem, cœnatus in hortos ad Pompejum lectica latus sum.* Et per *vicos lectica deportabatur Augustus.* Suet. in Aug. cap. 78.

In

In gratiam eorum qui voluptatis ergo lectica vehebantur, parata erant loca peculiaria, quæ *Gestationes* dictæ fuerunt. Ita Plinius junior. *lib*. 2. *Epist*. 17. *Gestatio*. i. e. locus ubi gestabantur, *buxo, aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur.* Et Ulpianus in *l*. 13. §. 4. *ff. de Usufr. si forte voluptarium fuerit prædium, viridaria, vel gestationes, vel deambulationes arboribus infructuosis opacas atque amœnas habens.* Sic *ambulationes*. Suet. in *Aug. c*. 101. Festus. *Ambulacra, ambulationes*, loca ad ambulandum. Utitur etiam hoc sensu eodem vocabulo Columella de *Re Rust*. 1. 6. Non enim est insolens Græcis & Latinis, res quæ in aliquo loco geruntur ponere pro ipsis locis, in quibus aguntur. Ita δρόμος, locus ubi curritur, *Jus* (quod varia significare indicat *l. pen. & ult. ff. de J. & J.*) locus ubi jus dicitur, d. l. δίῳ, locus ubi histriones spectabant. Quæ singula exemplis illustrat

lustrat Celeberrimus J. G. Græviys. *Lect. Hæsiod. Cap.* 21.

Inter gestandum certus quidam passuum numerus observabatur, quem in deambulando adhibuisse Ciceronem testatur Plutarchus in Cicerone. Neque tantum sub dio gestabantur aut vectabantur, sed & sub tecto porticus alicujus. Hinc Juvenal. Sat. 7.

Balnea sexcentis & pluris porticus, in qua
Gestetur Dominus quoties pluit, anne serenum
Expectet, spargatque luto jumenta recenti?

neque hoc tantum tradunt scriptores prisci, verum & confirmant inscriptiones antiquæ, quarum has suppeditat, in vasto opere Gruterus. pag. CCI. n. 9. Prior simplicem gestationem, posterior exteriorem & interiorem indicat.

IN

IN HOC
POMARIO
GESTATIONIS
PER CIRCUITUM
ITUM ET REDITUM
QUINQIENS
EFFICIT PASSUS MILLE.

Ibid. n. 8.

GESTATIO
CIRCINI. EXTERIOR
ADIETA. APOLLINIS
AD. DIETA. EANDEM
IN CIRCUITU P. ∞ CC
LXXVII. EFF. VIII. M. P. II.
ET. P. CCXV.
E XLVII. P. M. XII. ET. P.
XVIIII.
GESTATIO. INTERIOR.
ADIETA
EAND. INCIRCUIT. P. ∞.
EFF. V.
P. ∞. Ē. LX. M. P. XIII.

Lecticam opertam, præcipue vero ruri, adhibebant iter inituri, viri æque ac fœminæ, quo tutius ſeſe

ſeſe munirent contra injuriam & inclementiam aëris. *Lectica enim in Hiſpaniam profectus Julius Cæſar* traditur, Suet. in ejus vita. cap 71. *In itineribus lectica uſus Auguſtus*. cap. 29. Item Tiberius. cap. 60. Et Caligula. cap. 43. Sic lectica octophoro iter facit Verres apud Ciceron. Verr. 5. cap. 11. *Ut mos fuit Bythiniæ regibus vehi lectica.*

CAP. VIII.

Quomodo Lecticis utebantur ægrotantes.

A Sanis & robuſtioribus tranſimus ad valetudinarios ac imbecilles, mox ad ipſos ægros deſcenſuri, quibus & continuus & aſſiduus non modo, ſed neceſſarius erat opertarum uſus. Auguſtum, Tiberium, Druſumque Libonem *pedibus*, aliiſque vitiis laborantes iis in ſenatum deductos Sueton. *in Auguſt.* 33. Tiber. 30. Tacit. Annal. II. 29. Valer. Max. II. 8. 12. auctores ſunt.
Ita

Ita & propter valetudinem lectica fertur Hannibal. Nepos *in Hannib. Cap.* 4. Idem narrat de Alexandro magno *Curt. lib.* 7. De Eumene *Polianus* & *Plutarchus*. De Cn. Scipione *Liv. lib.* 22. De procuratore insulæ Bargates. Petron. c. 56. Verum cum Libonem ægrotum ad Senatum delatum aperte scribat Seneca Ep. 30. quæri posset, num ipsum in senatum. i.e. conclave detulerint, an vero ad curiæ duntaxat fores? eruditissimum Schefferum de Re Veh. II. 5. si audias, ulterius non delatos credas, cujus tamen castra haud sequor. Sed in ipsam etiam curiam lectica aliquando illatos esse mihi persuadeo, ductus aperti Dionis, quæ vides, verbis lib. 57. ὅτω γάρ τοι κακῶς διέκειτο ὥστε ἐν σκιμποδίῳ κατεστεγίῳ ἐς τὸ συνέδριον ἐσκομισθῆναι. *Adeo male affecto corpore tum erat, ut in lectica operta in curiam illatus fuerit.* Et Suetonii *in Tiberio.* 30 *Numquam curiam nisi solus intravit lectica*

lectica quondam introlatus æger, comites à se removit. Sic Tiberium Attinum, hominem de plebe, quem in forum ad conſules, inde in curiam juſſu conſulum lectica delatum ſcribunt. Livius. 2. 36. Et Lactant. *Div. Inſt.* 1 17.

C A P. IX.

De Ægrorum Lectica duplici, Portatoria, & Fertorio.

ÆGrorum ac decumbentium lecticæ feruntur duplices. Prima ipſis medicis vocatur *Portatoria*, qua remedii loco in variis morbis ſuaviter circumgeſtabantur ad recuperandam amiſſam, firmandam vacillantem ſanitatem. De Geſtatione multa tanquam inventor, Aſclepiades poſuit in eo volumine quod communium auxiliorum præſcripſit. Ejus varios modos ſeu genera præſcribit Celſus II. 15. multiſque aliis in locis docet, quî Lethargi-

thargicis. III. 22. qui tabe laborantibus. III. 22. hydropicis pluribusque morborum generibus conveniat, quæ plenius tradunt Alexan. Trallianus, Cœl. Aurelianus, & præstantissimus in egregio de Arte Gymnast. opere. VI. 10. Hieron. Mercurialis. Elegans & notatu dignissimus de gestatione est locus Senecæ *Epist. 55. A gestatione cum maxime venio, non minus fatigatus, quam si tantum ambulassem, quantum sedi. Labor est enim & diu ferri, ac nescio, an eo major, quia contra naturam est; quæ pedes dedit ut per eos ambularemus, oculos ut per eos videremus. Debilitatem nobis indixere delitiæ, & quod diu noluimus, posse desivimus, mihi tamen necessarium erat concutere corpus, ut sive bilis insederat faucibus discuteretur: sive ipse ex aliqua causa Spiritus densior erat, extenuaret illum iactatio, quam profuisse mihi sensi.* Illud quoque non prætereundum existimavi, à medicis gestationis

 modum

modum ægrotis esse præscriptum & quidem secundum Herodotum *ut neque minus quinque stadiis, neq plus quam hujus duplum similes gesta tiones producerentur, atque ita sequen ti die observarentur; tertio vero di quinque stadia singulis diebus, usqu ad triginta stadia addebant.* V. Or bas. *Collect. Med.* 6. *Cap.* 25. Ut au tem simul intelligatur stadium quo modo hic sit capiendum, dico, in telligendum esse *Olympicum*, quo erat pedum DC. Ut & Gell. *lib.* 1 *cap.* 1. Idque ideo, quod cum cu riculum DC. pedum confecisset un spiritu Hercules (qui modus O lympici stadii fuit) substitisse di catur. Differebant enim olim stadia ideoque à Censorino *de die Nata Cap.* 13. dividuntur in tria genera *Italicum Olympicum*, & *Pythicum Italicum* vocat pedum DCXXV uti etiam Plinius *lib.* 2. *cap.* 23. Co lumella *lib.* 5. *de Re Rust. cap.* 1 Isidor. *Lib.* 15. *Orig. Cap.* 16. *Pythi cum*

cum pedum CIↃ. Sed inter *Italicum* & *Olympicum* nullum fuiſſe diſcrimen acutiſſime animadvertit Lucas Pœtus *lib.* 1. *de Menſur. & ponder. pag.* 3. Et Robertus Hueſ. *Tract. de Glob. part.* 3. *cap.* 2. Nam pes Græcus excedit pedem Romanum ſemuncia. Sexcentæ autem ſemunciæ conſtituunt pedes illos viginti quinque, quibus pes Græcus Romano pede longior eſt. Hæc itaque ad intelligentiam d. Herodoti l. ſufficiant. De diſcrimine ſtadiorum ſi quis plura deſideret, adeat Pœtum. d. l. & Pierium Hieroglyph. lib. 36 ex Petr Crinit. de *Honeſt. Diſcipl. lib.* 21. *cap.* 10. Conf. Dalechamp. ad *Plin. lib.* 2. *cap.* 33. *pag.* 81. Lindenbrogius ad Cenſoria: d. l. & Peucer. de *Dimenſ. terræ pag.* 36. 38.

Non etiam eſt ignorandum, magnopere referre cenſuiſſe veteres, quo in loco ægrotus geſtationibus utatur. Sic Aretæus *lib.* 2. *Cur. Chron. Cap.* 7. cœliacorum exercitationes

demonſtrans, eas cœteris prætu lit, quæ inter *lauros*, *myrthos*, *atqu thymum efficiebantur.*

Hæc in lecticis geſtatio erat ve mitior vel vehementior, pro mor borum varietate, de qua conſulen di Medici, præſertim veteres, u Ætius, Galenus, Trallianus, alii que. Præterea geſtabantur, ve *Sedentes*, vel *Decumbentes*. *Sedente* (ſecundum Ætium) portabantur qui in integra febrium declinatione conſiſtebant, ut & illi qui alia exercitationes obire nequibant, qu cum adhuc imbecilles eſſent, vire reficere cupiebant, qui tarde ali mentum conſumunt. Unde pruden ter ſatis Cornelius Celſus *lib*. 3. *c*. 22 *Ubi phtiſici navigare nequeunt*, *lectic eorum corpora dimovenda conſuluit*; pa ri modo Alexander Trallianus *lib*. 9 ſi quid aliud hujuſcemodi, geſtatio nes, & navi, & lectica factas, hy dropicis jurare ſcripſit. *Decumbente* in lectica ſerebantur, ut Antillus

Ætius

Ætius & Avicenna memoriæ prodiderunt, qui lethargica febri, aut semitertiana, aut quotidiana, ac phlegmatica vexantur, hydropici, secundum Tralliani sententiam *lib.* 9. *cap.* 3. apoplectici, resoluti, nephritici ac podagrici. Quibus mire hæc commoditas conveniebat, cum pedes officium suum denegent. Nolim hic disceptare, num infrequens magis fuerit apud antiquos podagra: numque ea fœminæ fuerint tentatæ, (de viris enim modo dixi) vel ipso ævo Hippocratis, qua de re Seneca *Ep.* 95. nostris temporibus potentium & divitum est ἐπιδημία, i. e. *morbus sparsus & grassans per populum.* Dicam cum eodem Seneca *Multos morbos multa fercula fecerunt*. Iterumque: *Nunc vero quam longe processerunt mala valetudinis? Has usuras voluptatum pendimus ultra modum; fasque concupitarum.* Nil igitur mirum, si multæ ad podagricorum levamen sellæ quotide compingantur; laxiores

 illæ,

illæ, & molli undecunque fartæ, ut distorti artus, & carnifices pedes inoffensi conquiescant. Quæ apposito suppedaneo, subjunctisque rotulis in quantamcunque partem versatiles, ab ipso manibus pedibusque capto sessore, quasi αὐτομάτως facile impellantur. Sed bonum factum; quod sellæ operosioris sumptus, proletarios atque inopes non tam facile & crebro afficiat; sed in domibus versetur plerumque, quas purpura & aurum operit, ubi lues hæc crapulæ filia, atque otii alumna, succrescit, circa Podagram quondam lepide ita se lusisse dicit Chimentellius de *Hon. Bis. Cap.* 26.

Dira lues, tortor, gladius, crux fusa per artus
Immane est quantum sæcula nostra notet!
Sæpe illa petens lectos, sellasque potentum,
Quos gula supplantat, debilitatque Venus.

Non

Non palcam, lanam, pultem sub pauper tigno,
Siccus ubi squalor, lar brevis, arca vacans.

Inspici hic meretur ingeniosa, de *Aranea* & *Podagra* Nicolai Gerbelii fabula, quam exhibet nobis Camerarius in *Enarrationibus Æsopicis pag.* 215. Ubi jocose traditur ratio ob quam Podagra magis divites afficiat quam pauperes.

Lectica alterâ, singulari nomine dicta *Fertorium*, solum utebantur in deferendis ad Medicos decumbentibus, *si non etiam in templis Deorum, publico, qui mos Ægyptiis, exponendis.* Vid. Clarissimi Celeberrimi viri, Fautoris mei honoratissimi, T. J. ab Almeloveen Inventa Nov. antiqua Sect. 10 pag. 107. 108. 109. Dixi *singulari nomine dicta Fertorium*, nisi cum Chimentellio d. l. *Fertorium* nomen generis intelligere velis, a qua sententia nec ego alienus sum. Dixi quod *Ægyptiis hic mos fuerit*

etiam tamen *Assyriis*, ut me docui Strabo. *L.* 3. *&* 16. De hoc more exponendi ægros adi Suet. in *Tib. II. Jussi sunt omnes ægri in publicam porticum deferri, & per valetudinum genera curari*, id est, *Podagrici uno loco simul collocabantur: Febricitantes in alio. Phtisici in alio.* Teste nobis Beroaldo ad d. l. *Suetonii. Il.* dixi, de *Ægyptiis* & *Assyriis*: Babiloniorum quoque hunc morem fuisse docet *Herod.* 1. *pag.* 91. Et addit: *Fas non fuisse cuiquam ægrotantes præterire silentio, nec antequam exploraverit, quonam morbo laborent.* V. Tomas. de *Donariis Cap.* 35. Et Pitisc. ad *Suet. l. d.*

Hi ægrotantes, ita publico omnium aspectui oblati, *Desperati* dicti. Isidor. Etymol. *L.* 10. *Lit. D.* Rationem quare ita in publico disposuerint ægros, reddit Plutarchus in libello, *An recte dictum latenter esse vivendum. At vero*, inquit, *prisci ægrotos suos in publicum proponebant, ut prætereuntium quivis, si quid ipsis*

eodem

eodem morbo conflictatis, vel similiter laborantibus aliis opitulatus esset, id ægrotanti significarent, ajuntque artem hoc modo experientia adjuvante crevisse. Non infelix forsan etiam conjectura erit, si hanc demus rationem, ideo hoc esse factum, ut prætereuntes commoverent ad misericordiam, & ex elemosynis quas accipiebant, facilius possent sustentari, & curari ægrotantes.

Moris quoque olim erat, ut in templo Æsculapii ac Isidis dormirent ægrotantes, ut vel ab oraculo curarentur, aut per insomnia acciperent monita de morborum curatione, vel in templis solummodo decumbebant ægri, & clamare solebant *ἰὴ παιὰν. Medere Pæan.* V. Celb. Almelovenius in *Inventis Nov-antiquis. p.* 107. *& seqq.* Hinc quoad prius, fuit in agri Bellunensis vico Sebatione saxum.

ASCLEPIO.
P. AELIUS. POLLIO.

VISU. MONITUS.
POSUIT.

Et in marmore olim apud Rhamusios patavio, postea Ateste in amoenissimo illustrissimi Georgii Contareni omnis elegantiæ studiosissimi horto variis Antiquitatum monumentis splendido.

ISIDI.
SACRUM.
EX. MONIT.
EJUS. D. D.
L. VALERIUS.
MEMOR.
VI. VIR. AUG.
L. D. P.

Simili modo magnæ auctoritatis Medicus Galenus, de *Cur. per Sang. Miss.* *Cap.* 23. *Monitus per quadam insomnia, quorum Duo perspicue mihi visa sunt, accessit ad dextræ manus arteriam.* Et reliqua Mox. *Minister Dei Pergami diutino lateris cruciatu laborans liberatus est arteria in summa manu incisa, aggressus & ipse illud insomnii monitu.*

Nota-

Notatu digniſſimam hanc in rem hiſtoriam narrat. Plin. *lib.* 25. *cap.* 11. *Inſanabilis*, ait, *ad hoſce annos fuit rabidi canis morſus, pavorem aquæ, potuſque omnis adferens odium. Nuper cujuſdam militantis in prætorio mater vidit in quiete, ut radicem ſilveſtris roſæ, quam Cynorrhodon vocant, blanditam ſibi adſpectu pridie in fruteto mitteret filio ſuo bibendam. In Luſitania res gerebatur, Hiſpaniæ proxima parte: caſuque accidit, ut milite a morſu canis incipiente aquas expaveſcere, ſuperveniret epiſtola orantis, ut pareret religioni. Servatuſque eſt ex inſperato, & poſtea quiſquis auxilium ſimile tentavit.* Quas inſcriptiones & loca adducta debeo Doctiſſimo Thomaſino de *Donar. Vet. Cap.* 35. Videri tamen etiam poteſt Laurent. de Provid. Cap. 7. & Joh. Baptiſtæ pii Annot. poſter. cap. 10. In Face Artium Gruteri tom. 1. pag. 404. Sufficiant hæc ad illuſtrandum huncritum, & redeamus in viam a qua paululum

elegantia ejus deflexeramus, utque res postulare videtur, conemur amplius adhuc confirmare, & ostendere, vocabula *Portatoria* & *Fertorium* (de quibus modo dicebamus) eo sensu quo a nobis sunt usurpata, occurrere apud scriptores antiquos. Cælius Aurelianus inter veteres medicos apprime doctus, elegansque, eorum haud semel meminit. Ita *Tardar. Passion. lib.* 1. *cap.* 1. Scripsit Cælius (si tamen is est auctor, & non J. Cælius Arrianus) *Ante cibum præterea erit adhibenda gestatio, portatoria scilicet sella, sine vehementi motu:* Et ibid. *Adhibenda igitur vectatio, pro viribus ægrotantis, Fertorio, vel sella procurata.* aliisque in locis. Idem videtur esse *Fertorium*, & *sella Fertoria*, uti inferius vocat. *Cap.* 5. *Sella* autem *procurata* quomodo. h. l. interpretanda sit, acris inter eruditos est contentio.

Barthius *Advers. lib.* 41. *cap.* 25. intelligit, *ad id commode instructam,*

&

& necessariis omnibus curatam. Quam explicationem quamvis non abnuat Chimentellius de *Hon. Bisel. Cap.* 24. magis tamen amat exponere, *promptam, provisam, curatam.* In quibus duabus opinionibus magis deprehendo logomachiam, & verborum variationem quam differentiam, revera enim eodem redit, re bene inspecta.

Maxime horum explicationem juvare video Plaut: in *Stycho Act.* 1. *Sc.* 2.

——Asside hic pater.

ANT. *Non sedeo isthic, vos sedete: ego sedero in subsellio.*

PIN. *Mane pulvinum.* ANT. *bene procuras, satis sic fultum est mihi.*

Tó *procuras* enim ibi eodem sensu usurpatur. Schefferus *de Re Veh.* 2. 4. sellam nullam unquam *procuratam* „ contendit: Nam, ait, apud Au- „ relianum illud *procurata* non ad „ *sellam* puto referendum, verum „ longius præcedentem *vectationem.*

„ Dicitur *vectatio procurata fertorio*
„ *vel sella*, quæ hoc genere vecta-
„ buli instituitur. Quomodo *somnia*
„ *procurata mola salsa* Tibull. *lib*.
„ 1. *Eleg*. 5. sensu licet alio usurpa-
„ vit. Nam *Procurare* hic compo-
„ situm pro simplici *curare*. Jam
„ vero usitatum *curare corpus cibo*,
„ *curare corpus somno*. Possumus i-
„ gitur pari ratione dicere, *procu-*
„ *rare vectationem fertorio*, quod hic
„ cogitasse viri docti non videntur.

Ego autem non video rationes ob quas non commodius ad *sellam* referatur τὸ *procurata*, utpote modo tantum antecedens, imo conjunctum cum *sella*, quam ad longius præcedens *vectationem*: Deinde explicationem ejus, quod *vectatio procurata fertorio vel sella* velit significare, *quæ hoc genere vectabuli instituitur*, minime probo, nam verum quidem est, quod dicit: *curare corpus cibo*, *curare corpus somno*, recte & latine dici, sed non *procurare* vel *curare* *vecta-*

vectationem fertorio, illa enim latitas mihi nimis videtur dura: Producit autem Tibullum *Lib.* 1. *Eleg.* 5. aſt nec illum huc facere video, *procurare* enim ibi ſumitur in alio ſenſu, pro *expiare*, Hinc & Cicero *Procurare* & *Expiare* conjungit. 2. *De Divinat. Cap.* 63. Idem *Lib.* 1. *C.* 2. *de Divinat: Magna vis eſt in monſtris interpretandis, & procurandis* (i.e. expiandis) *in Aruſpicum diſciplina.* ſic & Suet: *fulgur procurare*, inquit, *in Galba Cap.* 4 i.e. *ſacrificium*, *quo averteret ejus minas facere.* Ita & Phœd. 3 4. 11.

Si procurare vis oſtentum, ruſtice
Uxores, inquit, da tuis paſtoribus

Procurationes & *Expiationes* conjungit etiam Seneca *N. Q.* 2. 35. *&* 3. 6.

Jam puto, ſatis oſtenſum, ſententiam Schefferi ſuper. h. l. minime eſſe amplectendam.

Mihi res ſatis clara eſſe videtur, ſi pro *procurata*, parva mutatione ſcriptum fuiſſe credamus *percurata. Percurare*

curare enim eſt *perfecte curare.* ſic Liv: *lib.* 21. *cap.* 56. *Vix dum ſatis, percurato vulnere.* Et Seneca. *lib.* 3. *Q. Nat. cap.* 1. *Inveterata, & deſperata a medicis vitia percurant.* Dum *lecticam* hic intelligo per *portatoriam*, notandæ mihi videntur ſimul differentiæ, quæ alias ſunt inter *lecticam* & *ſellam.* Diverſitas hæc (1.) conſiſtebat in eo, quod in ſella ſederent, uti indicat ipſum vocabulum, in lectica vero cubarent. Uti ex Lipſio notat *Scheff. de R. v.* 11.4. quod intelligendum eſt de more ordinario, Extraordinariis enim occaſionibus, etiam in lecticis ſedebant. Teſte Mercuriali *de Arte Gymn.* 3. 11. (2) quod ſella eſſet altior, lectica longior, idque omnino erat neceſſarium, quia in ſella aliquis poſſe debebat ſedere, in lectica vero jacere cubareve. Quo reſpexiſſe videtur *Juven. Sat.* III. ỷ. 135. ita canens:

Cum tibi veſtiti facies ſcorti placet, hæres,

Et

Et dubitas alta Chionem deducere sella.

(3) Lecticas ſellis digniores fuiſſe docet *Lipſ.* 1. *Elect.cap.* 19. *Sellas*, ait, *poſtquam recepta in uſum, dignior habita lectica.* idque probari contendit ex modo adducto loco Suet. in Domit. c. 2. Quod jure merito aſpernatur magnus Caſaubonus, non enim hic agitur de ſella qualibet qua geſtabantur ſed de Curuli. Quam ſententiam etiam fovet Scheff. *de R. V.* 11. 5. Unde mirari liceat eundem Cl. virum, duobus ſequentibus capitibus ſibi contrarium: hic enim in d. Suetonii loco vult intelligi ſellam Curulem, ubi in præcedenti Cap. 4. eundem capit de ſella ordinaria, quod ut magis pateſcat, en ipſiſſima d. cap. 4. verba: ,, Erat autem non eadem ,, (ſc. ſella) cum lectica, quod Savaro cenſuit, ſed plurimum diverſa. Diſtinxerunt veteres clariſſime. Suet. *in Domit. c.* 2. qui ſolus ſufficit. *Habitabat cum patre una,*

ſellam-

„*ſellamque ejus ac fratris, quotiens* „*prodirent, lectica ſequebatur.* Redeo ad lecticas ægrorum, easque iterum duplicis fuiſſe generis dico, primum *in quo jacebant*: Alterum *in quo ſedebant*. Teſte Ætio Amideno *lib.* 3. *c.* 6.

CAP. X.

De Lecticis Dormitoriis, & Lucubratoriis.

NOnnunquam parciores ſomni, aut qui tota nocte oculis ſomnum non viderant, in Lecticis commode compoſiti, modica concuſſione blando ſomno obruebantur. De Auguſto ſcribit Sueton. c. 78. *Eum ſæpius, dum per vicos deportaretur, depoſita Lectica, inter aliquot moras condormiviſſe.* Id quoniam ipſi admodum erat familiare, caſtra ejus occupantes inimici, rati ipſum in lectica torpidum jacere, eam inanem tamen pilis & ſagittis trajecerunt.

cap.

cap 91. Adde, Atiam ne festorum quidem tempore in ipso Apollinis templo se potuisse a somno continere. Audi Tranquillum cap. 94. *In Asclepiadis*, ait, *Mendetis* Θεολογȣμένων *libris lego, Atiam cum ad solenne Apollinis sacrum media nocte (nam tunc olim vulgo sacra faciebant) venisset, posita in templo lectica, dum cæteræ matronæ dormirent* (vel, uti magnus J. G. Grævius legendum censet *domum irent*,) *obdormivisse.*

Lecticis annumerantur *Lucubratoriæ*, quas *Domesticas* appellavere. In hisce, fixæ utique erant, tam Græci quam Romani, recubantes, lectioni, meditationi, aut scriptioni operam dabant. Vide Hildebrand. *in Compend. Ant. Rom. V. Lectica.* Augustum sane, more sæculi sui, a *cœna in lecticam lucubratoriam se recepisse*, auctor est in ejus vita Suetonius cap. 78. Quem locum, licet de lectica militari agere contendat, ac ex eo lectica in bellis usum Augustum

gustum probare conetur Ligorius *in Diatr. de Veh. Ant.* 21. de lucubratoria accipere minime veremur, quamvis inficias non eamus, Augustum aliosque Imperatores, ea in bellis usos. Verum id ex l. c. probari non ita facile concedimus. Loquitur utique scriptor manifestissime de *Lectica lucubratoria*, quæ a militari omnino erat diversa. Ejusmodi lucubratorias lecticas *Scimpodia Græciensia*, vocat Gell. lib. XIX. 10. Quum vero illæ lecticæ eædem fere essent quæ lecti, nonnunquam lecti audiebant. Plin. V. Ep. 5. *Cajus quidam Fannius, quod accidit, multo ante præsensit. Visus est per nocturnam quietem jacere in lectulo suo, compositus in habitum studentis, habere ante se scrinium, ita ut solebat: mox imaginatus est venisse Neronem, in thoro resedisse, prompsisse primum librum, quem de sceleribus ejus ediderat.* Ov. Trist. I:10.37.

Non hæc in nostris, ut quondam, scribimus hortis.

Nec

Nec consuete meum lectule corpus habes.

Juvenal. Sat. 7.

Est genus ignavum quod Lecto gaudet & umbra.

Persius.

Non quicquid denique lectis
Scribitur in citreis.

Cicero de Oratore *lib.* 3. *Cum dedita opera quiescentibus aliis, in eam exhedram venisset, in qua Crassus lectulo posito recubuisset, cumque eum in cogitatione defixum esse sensisset, statim recessisse.* V. Laurentius de prand. c. 21.

Nec est quod miremur, studiis vacantibus lecticas familiares, cum tradant scriptores, in quorundam Philosophorum Scholis discipulos e lecticis præceptores docentes, alios sæpe recitantes, intellexisse. Cas. ad Suet. A. 78. Vocabatur etiam hæc lectica recitantium, *Scimpodium*, & Σκίμπες, item δίφρος, & *Cathedra.* Hisque etiam in professione publica literarum usos antiquos, notat Chimentell.

mentell. de *Hon. Bisel. cap.* 23.

Notanda simul hic meretur, veterum in studiis mira assiduitas, quod ne quidem tempus, quo iter faciebant, eripi sibi vellent, secuti vetus dictum:

Nulla dies abeat, quin linea ducta supersit.

Hinc Plinius junior *lib.* 3. *Ep.* 5. *In itinere quasi solutus cæteris curis, huic uni,* (studio littrarum) *vacabat. Ad latus notarius cum pugillaribus & libro, cujus manus hieme manicis muniebantur, ut ne cœli quidem asperitas, ullum studii tempus eriperet: qua ex causa Romæ quoque sella veheretur.* Et Seneca de *Brev. vitæ cap.* 12. *Nec illos quidem inter otiosos numeraveris, qui sella se, & lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationum suarum, quasi deserere illas non licet, horas occurrunt.*

CAP. XI.

De Lecticis Militaribus, & iis quibus noxii ad supplicium deferebantur.

Militares lecticæ nomen acceperunt, quod in bellis forent frequentes. Narrat Curtius VII. 6. Lectica militari latum Alexandrum Magnum. Eleganter Festus, *Cubam Sabini vocant eam quam militares lecticam*, qua de vide *Ligor. de Veh. Ant. cap.* 10. Illæ autem quod rudes & inornatæ prorsus essent, *tumultuariæ* sæpe appellantur: Schefferus autem in Notis ad Ligor. d. l. negat *Combum* significare *lecticam*, *Combamque* alio nomine *Cumbam* & *Cymbam* significare navigium, uti latius ostendere conatur, in doctissimo ipsius de Militia Navali, opusculo. Et tamen utriusque sententiæ subscribo, licet primo intuitu hæc prioris contrarium alicui videri possent. En, itaque mentem nostram, per

per *Combam*, *Cumbam*, *Cymbam*, navigium intelligi Scheffero assentimur, per *Cubam* (de qua Festus & Ligorius) negamus, interque eas maximam agnoscimus differentiam. *Cubam* vero recte dici *lecticam militarem*, quales Græcis vocantur χαμεύναδες, & χαμεύναι, cum politissimo ad D. Festi locum Dacerio adstruimus, ex eo, quod *Cuba* dicta sit a cubando, in lecticis autem hisce militaribus cubabant duces graviter vulnerati, iisque aliquando in aciem iterum se deferri curabant, ut augerent animum militum ad præliandum, & servandum ordinem bonum. *Combatum* autem significare *Carrum lectica instructum*, quod persuadere nobis conetur Ligorius, *d. cap.* 10. vix credo, vellemque eum produxisse, nobisque exhibuisse, antiqua illa marmora, in quibus id se scriptum invenisse refert.

CAP. XII.

De Lecticis, quibus efferebantur Mortui.

COmmunis maxime & frequens fuit uſus in efferendis mortuis, veluti conſtat ex Quenſtedt. de *Sepult. Vet. Cap.* 6. Kirchmann. de *Funer. lib.* 2. *cap.* 9. Moreſtell. de Pompa Ferali *lib.* 2. *cap.* 10. Nicolai de *Luctu Græcorum cap.* 7. *pag.* 94. De Julio Cæſare, adi Sueton. cap. 82. de Attico ſcribit Nepos in vita ejus cap. 22. *Elatus eſt in Lecticula, ut ipſe præceperat, ſine ulla pompa funeris.* De Marcio Dioniſ. Halic. *Ant. Rom.* 8. 59. quod *Imperatorio cultu ornatus, lecticæ impoſitus ſit a juvenibus quibuſdam bellicis facinoribus clariſſimis, qui humeris ſuis eum extulerunt.* ſic & *lectica elata Lucretia.* Dioniſ. Halic. *A. R.* 4. 81. Et Ascon. in Ciceronem. *Cadaver Clodii in via relictum ſex: Tedius ſenator, qui forte tunc in urbem revertebatur, ſu-*

M *ſtulit,*

ſtulit, & lectica Romam ferri juſſi. Ita quoque *Virginiam virginem inter fectam lecticæ impoſitam eſſe* teſtatu Dion. Halic. lib. 2. Huc facit & Gell. *lib.* 10. *cap.* 3. *Quanta libido quantaque intemperantia hominum a doleſcentium, unum exemplum vobi oſtendam: His annis paucis ex Aſi miſſus eſt, qui per id tempus magiſtra tum non ceperat, homo adoleſcens, pr legato; Is in lectica ferebatur, ei ob viam bubulcus, de plebe Venuſina ad venit, & per jocum, cum ignoraret qu ferretur, rogavit, num mortuum fer rent? ubi id audivit, lecticam juſſit de poni: ſtruppis quibus lectica deligata era uſque adeo verberari juſſit, dum ani mam efflarit.*

Lectica hæc funebris, ſcriptoribu quoque *torum* ſimpliciter audire vi deo. Sic Tacitus *Ann.* 3. *Ubi illa ve terum inſtituta? præpoſitam toro effigiem Meditata ad memoriam virtutis carmi na & laudationes & lacrymas.* Et Ovid lib. 6. *Met. Fab.* 3.

— *Sta*

ıibe.,

---- Stabant cum veſtibus atris
Ante toros fratrum dimiſſo crine ſorores.

Propertius *lib.* 2.

Nec mihi tum fulcro ſternatur lectus eburno
Nec ſit in Attalico mors mea nixa toro.

Verum non poſſum non hac occaſione paucis aperire duplex genus lecticarum, quibus in efferendis mortuis antiqui fuere uſi: *Aperta*, ſcilicet & *Tecta*: Illorum, qui ſua morte obierant, vel facie non erant plane deformes, cadavera, honeſtiſſimis veſtibus induta, & lectis ſplendidiſſime ornatis impoſita, palam *aperta lectica* efferebantur, quo unicuique defuncti faciem videndi facultas daretur. Qui mos hodie adhuc obtinet in Italia & Gallia Narbonenſi. Apertæ ſpeciem ex monumento M. Antonii Antii Lupi invenio apud Schefferum de Re Vihic. II. 5. ex eoque ſimul hic exhibeo.

Tectis e contra efferebantur Lecticis cadavera tabe vel diuturno morbo emaciata, vel ædium ruina deformata, vel alio quo casu mutilata, quæ licet vitia præpositis larvis tecta sæpe velo, aut vestibus involuta legamus, tum funera dicebantur larvata. Vel etiam aliquando larvas fuisse lecticis impositas, quæ faciem defunctorum repræsentabant, hæcque etiam dicta fuisse *funera larvata*, monet Quenstedt. *de Sep. Vet. cap.* 6. *pag.* 115.

Prioris generis tale larvatum erat funus Scipionis Æmiliani, de quo Plinius scribit. *Obvoluto capite esse elatum, ne livor aut tumor in ore appareret.* Huc facit etiam nefandum & impium facinus Neronis, qui metuens, ne mater Agrippa, quæ astutissima erat fœmina, Britannicum, Claudii Imperatoris ex Valeria Messalina filium naturalem & legitimum, & Octaviæ fratrem, qui ju-

re

re hæreditario patri in imperio ſuccedere debuiſſet, ad imperium proveheret, eum veneno ſuſtulit, annum agentem XIV. Cujus corpus ut vidit ex veneno livore decoloratum, gypſo oblinendum, & poſtero die raptim larvato funere efferendum curavit, cumque per forum funus efferretur, maximo imbri de cœlo, omne gypſum, quod adhuc molle erat & tenerum, ſublatum eſt, quo nefarium atque abominandum ſcelus nude omnium oculis eſt expoſitum; Auctore Dione in vita Neronis, ut & Zonara: à quibus tamen diſſentit Tacitus Ann. XIII. 17. *Nox*, ait, *eadem Britannici necem & rogum conjunxit.* Tacitum in notis ſequitur Lipſius. Mentio fit etiam funeris larvati, in eleganti epitaphio quodam duorum conjugum, in thoro conjugali oppreſſorum, quod quoniam in Grutero ac Reineſio non extat, unde dubitari poſſet de vetuſtate, huc ex Ca-

merario Medit. Hist. lib. 1. cap. 96. adscribam.

ASPICE VIATOR. Q. SER. TULLI. ET DULCICULÆ SPON. MEÆ RANCILIÆ VIRG. SIMUL AC POST INDE. QUID FACIAT LICENTIOSA SORS LEGITO. IN IPSA FLORIDA ÆTATE CUM ACRIOR VIS AMORIS INGRUER. MUTUO CAPT. TAND. SOCERO. E. ET. M. SOCR. ANNUENTIBUS SOLENNI HYMEN. NUPT. COPULAMUR. SED O FATUM INFELIX NOCTE PRI. CUM IMPORT. VOLUPTATIS EX LI. FAC. EXTINGUERE. ET D. MU. VOTA COGEREMUR REDD. HEU. IPSO IN ACTU DOM. MARITALIS CORRUENS AMB. JAM EXIRE CUM DULCITUDINE LÆTISS. PUTA NON

ERAT

ERAT IN FATIS TUM NOSTRA LONGIOR HORA CARI PARENTES LUCTU NEC LACHRYMIS MISERA AC LARVATA NOSTRA DEFLEATIS FUNERA. NE REDDATIS INFELICIORA. AD VOS NOSTROS DIUTURNIORES VIVITE ANNOS, OPTIME LECTOR, AC VIVE TUOS.

Celeber. vero C. Barthius Adver. XXIII. 17. larvata funera interpretatur palantia, i. e. per bufticeta oberrantia, diebus vitæ non ad naturalem ordinem fummamque perductis, quo fenfu exponit mox recitatum epitaphium. Citat ad teftimonium Euft. Swart Anal. III. 11.

Cadavera tamen maxime honeftiorum ad rogum lecticis opertis, id eft, tectis elata, abunde probat Ramirez. ad *Martial.* 2. *Ep.* 8. Qui quidem eo loco aperte fcribit fuiffe octophoros, fiquidem illæ lecticæ erant

 laxiffi-

laxissimæ, quibus fastuosi utebantur.

Ex dictis cum abunde constet, duplici lectica funera fuisse elata, vix a me impetrare possum, ut subscribam sententiæ Schefferi, putantis nulla omnino funera tectis lecticis fuisse elata. De Re Veh. *lib*. 2. *cap*. 5. *in f*.

Non tamen omnes sine personarum discrimine lectica efferebantur: verum soli honestiores, nobiliores, ditioresque. Et quidem lectica octophoro. Tenuiores vero & infimæ sortis homines *Sandapila*, quatuor tantum viris portari solita. V. Daniel. Clasenius in Theol. Gentil. lib. 1. cap. 10. §. 24. (In Thes. Ant. Græc. Celeb. Gron. Tom. 7. p. 56.) Vocatur alio nomine generali *feretrum* Latinis, Græcis φέρτρον & φέρετρον. φέρετρον autem dicitur ἀπὸ τοῦ φέρειν, i. e. a ferendo. V. Salmas. in Exercit. Plini. pag. 859. Isidorus Orig. XX. 11.

Ut adeo merito ſit ridendum Iſidori in hac etymologia inveſtiganda acre judicium, *l.* 18. *Orig. c.* 9. *Pharetra*, inquit, *ſagittarum theca a ferendo jacula dicta, ſicut & pheretrum, ubi funus ducitur: quæ ideo Etymologiam communem habent, quia pharetra mortem, pheretrum mortuum portat. Pheretrum* autem latine *Laturam* dixeris. Sic Gloſſar. Græcolatinum: *Latura*, φέρετρον. Quod jam notatum video a Kirchmanno *de Fun. Rom. cap.* 9.

Dixi quod feretro efferebantur inferioris notæ homines. Conſtantinopoli tamen, quæ pons ac porta veluti utriuſque Orbis, tria cæteris prætioſiora erant ejuſmodi feretra, quorum uſus in honoratiorum funeribus, *ſtudii* nempe, *Stephani*, & *Majoris eccleſiæ*, quod erat auro intertextum, de quibus Juſtinianus *Novella* 59. *c.* 6. V. Quenſtedt. de ſepult. Vet. cap. 6. (In Theſ. Ant. Græc. Celeberrimi Gronovii Tom. 11. pag. 1244.) Feretrum de quo

loquimur, *ſupremi funeris inſtrumentum*, vocat S. Ambroſius in cap. 7. Lucæ.

Alio nomine *feretrum* Latinis dicitur, *Capulus*, unde autem hoc nomen ſortiatur, haud conſtat inter eruditos: Iſidorus *Orig. lib.* 20. *c.* 11. ex eo accepiſſe putat, *quod ſupra capita hominum feratur.* Melius autem ſenſiſſe Domin. Nicolai, de Luctu Græcorum *cap.* 7. *p.* 90. Videntur gloſſarum veterum conſarcinatores, qui *Kapulum*, in quo mortui deferuntur cum Kappa ſcribunt, ut diſtinguatur a *Capulo enſis*, qui a *capiendo* dictus eſt, quod capiatur. *Capulum* autem *moriturum* ex Græco Κάπυλος quæ præſepe & φάτνην dictum putant. Servius *in II. Æneid.* deducit, *ab eo quod corpus capiat.* Cujus ſententiæ ſubſcribit Nonius Marcellus *de propriet. ſerm. cap.* 1. §. 13. *Capulum*, ait, *dicitur quod aliquam rem capiat: Nam* ſarcophagum, *id eſt, ſepulchrum capulum veteres dici volunt*,

volunt, quod corpus capiat: Quam ſententiam licet etiam diſplicere videam Salmaſio *Exerc. Plin. Fol.* (*m*) 848. Mihi tamen ex hiſce tribus maxime arridet. Quod etiam voluiſſe videtur Feſtus, cum ita habet: *Capulum & manubrium gladii vocatur, & id quo mortui efferuntur, utrumque a capiendo dictum.* Quidquid ſit illud conſtat a *capulo* deſcendere vocem *Capularis.* Et exinde Plaut. Mil. Glor. III. 1. 33.

— *Itan' ego tibi videor oppido Acheronticus*
Tam capularis?

id eſt, capulo vicinus, jamjam in Proſerpinæ peculio connumerandus. Apud eundem Aſin. v. 2. ℣ſ. 42. Artemona anus maritum ſuum Demænetum vocat *capuli decus.* De Capulo vide quæ docte notavit, *Muſarum illud decus inclytum*, Ampliſſimus, Gisbertus Cuperus *Obſerv. lib.* 2. *cap.* 9. Proprie autem feretra illa, quibus plebejorum cadavera de-

 porta-

portabantur *ſandapilæ* dicuntur. Fulgentius in libello de priſco ſermone ad Chalcidium Grammaticum. *Sandapilæ antiqui dici voluerunt, feretrum mortuorum i. e. loculum, in quo non nobilium corpora, ſed plebejorum atque damnatorum cadavera portabantur.* Salmaſ. in Exerc. Plin. pag. 848. Sandapila eſt feretrum quo mortuorum pauperum cadavera ad ſepeliendum ejiciuntur, ſine ditiori apparatu, dicta *ſandapila*, quaſi *ſine dapila*. Erat Sandapila ſimplex tantum arca ex tabulis & aſſeribus compacta, quare *vilis arca* Horat. I. Sat. 8. Et Lucan. lib. 8. de Pompejo.

Da vilem magno plebeji funeris arcam
Quæ lacerum corpus ſiccos effundat in ignes.

Et iterum Horat. lib. 1. Sat. 8.

Huc prius anguſtis ejecta cadavera cellis
Conſervus vili portanda locabat in arca.

Eandem ſandapilam *orcinianam ſpondam*

dam nominat Martialis *lib.* 10. *Epigr.* 5. *Orciniana qui feruntur in Sponda.* *Sponda* autem hæc dicta *Orciniana*, quod ea efferebantur *Orcini liberti* (i. e. *qui testamento manumissi, & libertate donati*) *feralem lectum sui domini præcedebant pileati, aut alba lana capitibus velatis*, *uti* obſervavit Alex. ab Alex. Gen. dier. *lib.* 3. *cap.* 7. V. Meurſ. de *Fun. cap.* 20. & Quenſt. *de Sep. Vet. cap.* 6. *p.* 133. Feretrorum autem talem diſcrimen, (ut mox dixi) etiam apud Maſilienſes fuiſſe obſervatum prodit Val. Max. *lib.* 2. *cap.* 6. *duæ etiam ante portas eorum arcæ jacent: altera qua libertorum, altera qua ſervorum corpora ad ſepulturam plauſtro devehuntur.*
Poſteriore ævo ſandapila ſive arca etiam *Bacca* dici cœpit. Gloſſæ Iſidori, *Bacca, Capulus in quo mortui deferuntur.* Meurſ. de Funere cap. 20.

Qui has ſandapilas ferebant (forſan & qui compingebant) *Sandapilarii* dicti. Ita eos qui geſtabant vo-

cat Sidonius *lib.* 2. *epist.* 8. dicebantur & *Sandapelones*, ut in Glossar. *Sandapelo* νεκροθάπτης. Appellarunt etiam *Barginnas*: Glossarium vetus, *Barginna* νεκροφόρος Βάρβαρος, προσφώνησις Βαρβάρε.

Feretrorum autem potissimum duo erant genera: *Lectica* & *Sandapila.* Uti scitissime monet Kirchm. de Fun. II. 9.

Demonstravi hactenus lecticis elatos mortuos, sciendum tamen etiam est, honestiores & opulentiores amicos suos equis vel lecticis fuisse prosecutos, ut monet Meurs. de Fun. c. 9.

CAP. XIII.

De Lecticariis, seu Lecticarum Bajulis.

SI quidem diximus ante, quod lectica hac resupini ferebantur, videamus nunc qui gestatio hæc fieri solebat. Is qui vehebatur, succollobatur à pueris huic operi propriis,

priis, (mulieribus namque geſtari nefas habebatur. Novarinus Schediaſm. XII. 20.) Hinc ſellam geſtatoriam eam vocat. Suet. in Neron. Et Curt. 7. 6. *ſubire Lecticam* id eſt humeris portare. v. Sertorius Urſatus de Not. Rom. in voce *Lectic.*

Probatur id præterea ex Seneca *Epiſt.* 81. *Item de omnibus iſtis dicas, quos ſupra capita hominum, ſupraque turbam, delicatos, lectica ſuſpendit.* Et Juvenal. *Sat.* 6.

Quam quæ longorum vehitur cervice Syrorum.

Ad quem locum ita Scholiaſtes: *vehitur*, id eſt, *lectica.* Falſum igitur fuiſſe patet Gonſalium ad Petronium *p.* 103. putantem, *lora a collo pendentia ponderi minori, cum labore ſublevando interdum ſuperaddita.* Minime enim id probat locus Martialis *lib.* 2. *Epigr. In fictum divitem.*

Quem grex togatus ſequitur & capillatus,
Recenſque ſella, linteiſque, loriſque.

Primo

Primo enim notandum monet Scheff. de Re Veh. 2. 5. non hic agi de *lectica*, sed *sella*. Secundo, lora illa non dicuntur facere ad gestationem, sed spectare ad sellam, propter ipsa linteaque; sella nominatur recens, ut adeo ille locus ad probandum hoc non valeat.

Servi illi vel pueri a lectica quam gestabant dicebantur lecticarii. Horum frequentissima fit mentio apud Scriptores: Cicero in Epist. ad Famil. 4. 12. *Coactus sum in eadem lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem deferre*. Suet. in Calig. 58. *Ad primum tumultum lecticarii cum asseribus accurrerunt*. Hi lecticarii vocantur *Geruli* Senecæ de Benef. III. 28. *Quo tandem raperis ab istis gerulis, cubile istud tuum*, id est, lecticam in qua cubas, *circumferentibus*. Meminit quoque eorum Seneca de Constant. 14. *Quid refert, quantum habeat, quot lecticarios, quam oneratas aures, quam laxam sellam.*

Idem

Idem *lib.* 4. *Epist.* 29. *Non turba servorum lecticam tuam per itinera urbana & peregrina portantium.* Et Tacitus cum Galbæ Cæsaris mortem describit: *Omnes ait, diffugerant, præter unum centurionem, nomine Sempronium, qui nullo privatim beneficio, sed honestati, majestatique Imperatoriæ opem ferens solus stet ante lecticam: sublataque voce centurali, jubebant milites irruentes parcere Imperatori, & cum diu repugnasset, tandem corruit. Tunc Galba trepidatione lecticariorum projectus e sella. Noti sunt lecticarii ex inscriptionibus vetustis.* Reinesius XI. 104.

O S S A
T E R E N T I Æ H I R E
S A L V I Æ
A. T E R E N T I V S. A. L.
S E L E V C. L E C T I C A R.

Alias duas habet Spon. in *Miscell. Erud. Ant. pag.* 223. prima ita habet.

F E L I X L E C T I C A R I V S
R E G I L L I.

Altera

Altera

M. VLPIVS AVG. L. ERASTVS EX N. DECVRIONIS LECTICARIORVM FECIT EX PERMISSO DECRETI IRI POSTEA JANVARIVS ET SATVRIO SCRIBÆ LECTICARIORVM EX PERMISSV PONTIFICIORVM FECERVNT SIBI ET SVIS EX DECRETO PONTIFICVM ITEM SATVRIO COJVGI SVÆ AVRELIÆ SEBERÆ BENE FECISSE JANVARIVS AVRELIO FORTVNATO ET VICTORINO FILIIS BENE FECIT SATVRIO FELICI ALVMNO BENE FECISSE POSTERISQVE EORVM.

Et Gruterus pag. MCXI. n. 4.

DIOGENES. POMP. LECTIC.
JOLE. POMP. TONTR.

Ubi licet *Lecticariam* intelligat Illustrissimus Scaliger, pace tanti viri dixero, lego *Lecticarius*, quia Diogenes nomen viri est.

Imo

Imo *corporis Lecticariorum* mentio ſit apud Gruterum DXCIX. n. 11.

DIS. M. TI. CLAUDIO. AUG.
LIB. TIGRANO.
EX. CORPORE. LECTICARIO-
RUM. CÆSARIS. VIX.
ANNIS. LXXXV. M. LICINIUS.
ATIMETUS.
ET. SEXTIA. FELIX. BENE.
MERENTI. POSUERUNT.

Tigranus hic libertus eſt, & tamen ex Lecticariorum corpore, qui Cæſari miniſtrabant. Quamobrem ſe neſcire, ait Scheff. de Re Veh. I. 10. qua ratione Lipſius ex hoc lapide probare conatus ſit, lecticariorum miniſteria inter ſervilia fuiſſe, licet enim ita obtinuerit apud privatos, tamen aliter publice ſe res habuit.

Quod autem dicitur in hac inſcriptione, fuiſſe illum Claudium ex corpore lecticariorum Cæſaris, anceps me dubitatio torquet, an ſpectet eo, ut conſtet Cæſarem ejuſmodi

modi habuisse corpus in usus suos privatos, an vero potius id corpus Cæsaris, Cæsaris auctoritate fuisse constitutum in usus publicos & communes. Huic enim & similibus corporibus Cæsares suam olim dabant auctoritatem. Inde Marcianus in. *L.* 3. *ff. de Collegiis. Nisi ex Senatusconsulti auctoritate vel Cæsaris collegium, vel quodcunque tale corpus coierit, contra Senatusconsultum & mandata & constitutiones, collegium celebrant.* Video tamen Popmam de *Operis Servorum pag.* 47. hanc inscriptionem intelligere de *Servis fabricatoribus lecticarum*, quod tamen ego non probo, quoad illic autem simul ab eo adductam *L.* 65. §. 2 *ff. de leg.* 3. concedo. Notatu quoque dignum puto eos qui erant in ejusmodi corporibus, uno nomine *Corporatos* dictos. Ut in *L.* 4. *C. de SS. Eccles.*

Ejusmodi Cæsarianorum lecticariorum adeo grande fuit agmen, ut nominibus & præpositis distingue-

guerenrentur, Pign. de Serv. pag. 275.

JCti cum sæpissime lecticariorum faciant mentionem, ex sexcentis locis pauca hæc seligam. Vide *l.* 8. §. 2. *de leg.* 1. *l.* 49. *pr. de leg.* 3. *l.* 13. *de Aur. & arg. leg. l.* 29. *de V. O. l.* 99. §. 4. *de leg.* 4.

Aliquando præter hos servos etiam alios amicitiæ officiique causa ministerium hoc subiisse, docemur ex veterum monumentis. Suetonius in Claud. 10. *Ab his (militibus) impositus lecticæ, & quia servi diffugerant, vicissim succollantibus in castra delatus est.*

Hos lecticarios *ad lecticam homines* vocat Catul. Epigr. 10. Meminit etiam eorum Casalius, de Rit. Sacr. & Prof. pag. 144 plura vide apud Pignor. de Serv. pag. 130. & 208. Et Popmam de Oper. Serv. pag. 43. Græcis *Lecticarii* vocantur φοριόφοροι: Unde Glossæ veteres Lat. Græc.

Lecti-

Lecticarius φοριοφόρος, κλινοφόρος.

Præter lecticarios servos, quos honoratissimus quisque alebat, alii quoque abjectæ conditionis fuere publici, qui mercede conducti iis eandem præstabant operam, quibus ea non erat servorum copia. *Quod genus hominum cum esset vilissimum & sordidissimum, oculis naribusque molestum, trans Tiberim fuisse remotum* Panvinius censet ex Nov. 43. Cui etiam suffragatur Artemidorus. lib. 1. cap. 53. *Corianiam exercere malum omnibus, corpora enim mortua abjectat cerdo, ideoque ab urbe secluditur.* Imo lecticarios forsan de cerdonibus accipiendos esse, putat Famianus Nardinus in Roma Vet. VII. 11.

Erant plerumque hi lecticarii homines robusti quadrati ac proceri. Unde formosos calones eos vocat Seneca. Epist. 111. *Quoties mihi occurrit domus splendida, cohors culta servorum, lectica formosis imposita caloni-*

lonibus. Tales habebantur, Liburni, Cappadoces, Syri, Medi., Germani, Martialis de Syris lib. 9.

Octo Syris suffulta datur lectica puellis.

Et Juvenalis Sat. 7. de Medis.

——— *longo premit assere Medos.*

Iterum Martialis de Syris,

Canusinatus nostro Syrus assere sudet.

Et Juvenalis *Sat.* 6.

Quam quæ longorum vehitur cervice Syrorum.

Cl. tamen Lipsius Elect. *lib.* 1. *cap.* 19. Duas tantum nationes memorat: primo, *Germanos*, quod probat ex hisce Tertulliani lib. *de Virg. Vel. Non vestium tædia, non Gallicos vultus, non Germanicos bajulos, quæ nuptiarum gloriam accendunt.* Et Clæmentis Alex. pædag. *lib.* 3. *cap.* 4. *Qui lecticas mulierum in altum tollant, & cum impetu bajulent Germani multi.* Adde Tacitum Hist. *L.* 5. *cap.* 15. *Germanos fluminibus suetos levitas armorum & proceritas corporum attol-*

attollit: Secundo *Liburnos*, teſtem producens Juvenalem *Sat.* 6.

——*turba cedente vehetur*
Dives, & *ingenti curret ſuper ora*
Liburno.

Adde & idem alibi:

——*primus clamante Liburno*
Currite.

Dubius quidem eſt Lubinus ad priorem Juvenalis locum an de *lectica ipſa*, an vero de *lecticariis* ſit intelligendus locus, & *Liburnum lecticam* dictam putat, deceptus procul dubio eſt a Scholiaſte vetere qui ad d. l. ita habet: *Liburno*, *a lectica magna Liburnatos*, & *Gerulos Liburnos*, quæ verba *a lectica magna* procul dubio ita intellexit *Lubinus*, acſi τὸ *Liburno* explicarent, ideoque *Liburnum* dixit *magnam* lecticam. Verum enimvero non hæc Scholiaſtæ mens fuiſſe videtur, quaſi a *Liburno* id eſt, *lectica magna* (ſecundum Lubinum) diceretur *Liburnati*, ſeu *Liburni*, verum e contrario *Liburnos* eſſe

esse dixit *a lectica*. Ubi a *Lectica Liburni* sunt *qui eam gestant*, pari modo ut *a manu*, *a pedibus*, *a janua*, *ab epistolis*, *a libellis*, *a frumento*, *ab atrio*, & similibus istius generis, pro *ministris servisve*, *qui talia curant*, apud probatos auctores, & in inscriptionibus antiquis occurrunt sæpissimè. Indeque *Liburnata lectica* dixit Scholiastes Juvenalis non quod *esset e Liburnia*, sed quod *a servis Liburnis gestaretur*. De Capadocibus firmat id Fragmentum Petronii Tragurianum *pag.* 34. *Habebamus tunc hominem Cappadocem, longum, valde audaculum.* Et Martialis *lib.* 6. *Epigr.* 77. quando Afrum quendam & pauperem deridet, quod lectica gestari vellet.

Cum sis tam pauper quam nec miserabilis Irus;
Tam Juvenis, quam nec Parthenopæus erat;
Tam fortis quam nec cum vinceret Artemidorus;

Quid te Cappadocum sex onus esse juvat?
Rideris, multo magis traduceris, Afer,
Quam nudus medio si spatiere foro,
Non aliter monstratur Atlas cum compare mulo,
Quæque vehit similem bellua nigra Lybin,
Invidiosa tibi quam sit lectica, requiris?
Non debes ferri mortuus hexaphoro.

At Stanislaus Lobierzyckius, de luxu Rom. lib. 1. cap. 5. plurium nationum facit mentionem, & superioribus duobus a Lipsio productis, quos jam indicavimus, addit *Medos* & *Syros* item *Mæsos* eodem auctore Juvenale.

——— Et duo fortes
De grege Mæsorum qui me cervice locata
Securum jubeant clamoso insistere circo.

Intelligit igitur de *lecticariis*, id est *lecti-*

lecticarum bajulis hunc locum Kobierzyckius, ut & Lubinus Gonsaliusque, sed Cl. Schefferus de *R. V.* 2. 4. secutus Lipsium, accipit de *sellarum bajulis*, quod ut clarius appareat, en ipsissima Lipsii verba: *Nam sellis*, ait, *deferebantur in circum sive theatrum, & in iis etiam persedebant.* Idque adstruit auctoritate Suetonii. Ego vero nullam video rationem, quo minus accipiamus de *lectica*, nam minime est incredibile, lecticis eos vectos fuisse, cum jucunditatis quoque gratia (ut ante dixi) iis fuerunt usi, quod autem ad circum vel theatrum se deferri jubebant, omnino factum est animi gratia. Aliam præterea rationem pro se militare existimat Schefferus nempe, *nullas lecticas a duobus fuisse portatas*, hic autem mentionem fieri *duorum gerulorum*, cujus contrarium, quoad veteres, patet ex Petronio *cap.* 56. (de quo loco mox plura) ubi procurator insulæ Bargates fer-

tur *a duobus*; quoad noſtram ætatem res eſt exploratiſſima, videmus enim etiamnum adhuc Hagæ Comitis, aliiſque in locis, homines in lecticis a duobus portari, quod nec de priſcis temporibus eſt minus veroſimile.

Verum redeamus ad lecticarios noſtros, quos diximus fuiſſe *longos*, *quadratos*, *robuſtos*, & *ἐν παρόδῳ* addamus, quod ne his quidem contenta veterum (præcipue fœminarum) molities, voluerit *formoſos*, ſed quorſum hi *formoſi Calones* (ut cum Seneca loquar) ad explendam ineffabilem veterum libidinem, ſed quis enarrare poſſet illorum temporum intemperantiam & laſciviam? quis tetra & horrenda illorum ſeculorum adulteria? non tantum enim cum formoſis lecticariis ſe commiſcebant fœminæ, ſed & gladiatorum amoribus ardebant. Eorum enim gratia, ſi quos firmo & valenti corpore conſpexiſſent, deſiderio accenſæ, conjugia relinquebant, & cupi-

cupidine ſtimulante, vix non ex arena ipſa ad genialem lectum pertrahebant (de hac libidine & pluribus intollerandis extat Juven. Sat. 6.) Atque ut etiam antiqua illa, recentiorum exemplorum commemoratione condiamus, cum promptus ſit præſertim & facile in omnem libidinem efferveſcens animus muliebris, referre lubet quædam ex Jovio in *Elog. l.* 3. de libidine mulierum Jnſubrarum, tempore Galeatii Sfortiæ. *Ea tum erat*, inquit, *ex multo otio luxuriantis ſæculi conditio, in ipſis præcipue nobilioribus matronis, ut totum pudicitiæ decus ab humanitate aulæ alienum prorſus & ſubagreſte putaretur.* Auxerat hoc malum principis libido: *Erat enim tunc vulgatum inter fœminas, nullam ex principis concubitu fieri impudicam, earumque maritos, qui ineptis hirci videri poſſint, ita excellere aureis cornibus, ut dignitate cunctos anteirent.* Acute ſatis & Conſtantinopolitanæ urbis im-

pudicos cives, & libidini deditos, perſtrinxit Andronicus Imperator, qui cornua cervorum inſignia in porticibus fori ſuſpendi juſſit, non ob ſpeciem oſtendandæ magnitudinis, ſed potius, ut fœminarum, quas ipſe corrumpebat, & civitatis mores notaret; ſed ut ad rem redeamus, contemplabimur nunc veſtes noſtrorum lecticariorum.

Veſtiti erant hi ſervi pœnula, colore tincta rufo, cum quia illa arceret pluviam, tum quod promiſcue ea viatores uterentur, ut notat Pignorius de Servis. pag. 262. quapropter Seneca de Benefic. lib. 3. cap. 28. *Quo te penulati iſti, in militum, & quidem non vulgarem cultum ſubornati?* Ubi per *penulatos* iſtos Seneca intelligit *ſervos ad Lecticam, ac militarem in modum veſtitos*, pœnula ſcilicet (quæ rufa veſtis erat militum.) Hanc pœnulam tunicæ, quæ alias ſolennis ſervorum erat veſtis, ſuperinjiciebant. Huc reſpicit Martialis

tialis in Lemmate Canusinæ Rufæ.

Romæ magis fuscis, vestitur Gallia rubris
Et placet hic pueris militibusque color.

Tunicam autem alias servorum solennem fuisse vestem patet ex Prisc. *lib. 5. Vos quibus cordi est intra tunicam manus læva, dextra intra penum herile.* Ex Plaut. in *Amphitr. Act. 1. Sc. 1.*

Advenisti audaciæ columen, consuetis dolis.
SO. *Imo quidem tunicis consutis huc advenio, non dolis.*

Phœd. lib. 2. Fabular. de Atriense.

Qui tunica ab humeris linteo pelusio
Erat destricta ——

Juven. *Sat.* 6. ỷ. 475.

—— *ponunt*
Cosmetæ tunicas. ——

Et idem *Sat.* 1. ỷ. 93.

—— *Simplexne furor sestertia centum*
Perdere, & horrenti tunicam non reddere servo.

Sic & Gellius *lib. 1. cap. ult.*

Plutarchus, servo suo, nequam homini & contumaci, sed libris disputationibusque philosophiæ aures imbutas habenti, tunica detrahi, ob nescio quod delictum, cædique eum loro jussit.

Aperte *Syros* a pœnula Canusinâ, nomen a Canusino oppido, ubi contexebantur, *Salm. ad Tertull. de Pall. pag.* 8. referente, *canusinatos* appellat hoc versu.

Ut canusinatus nostro Syrus assere sudet.

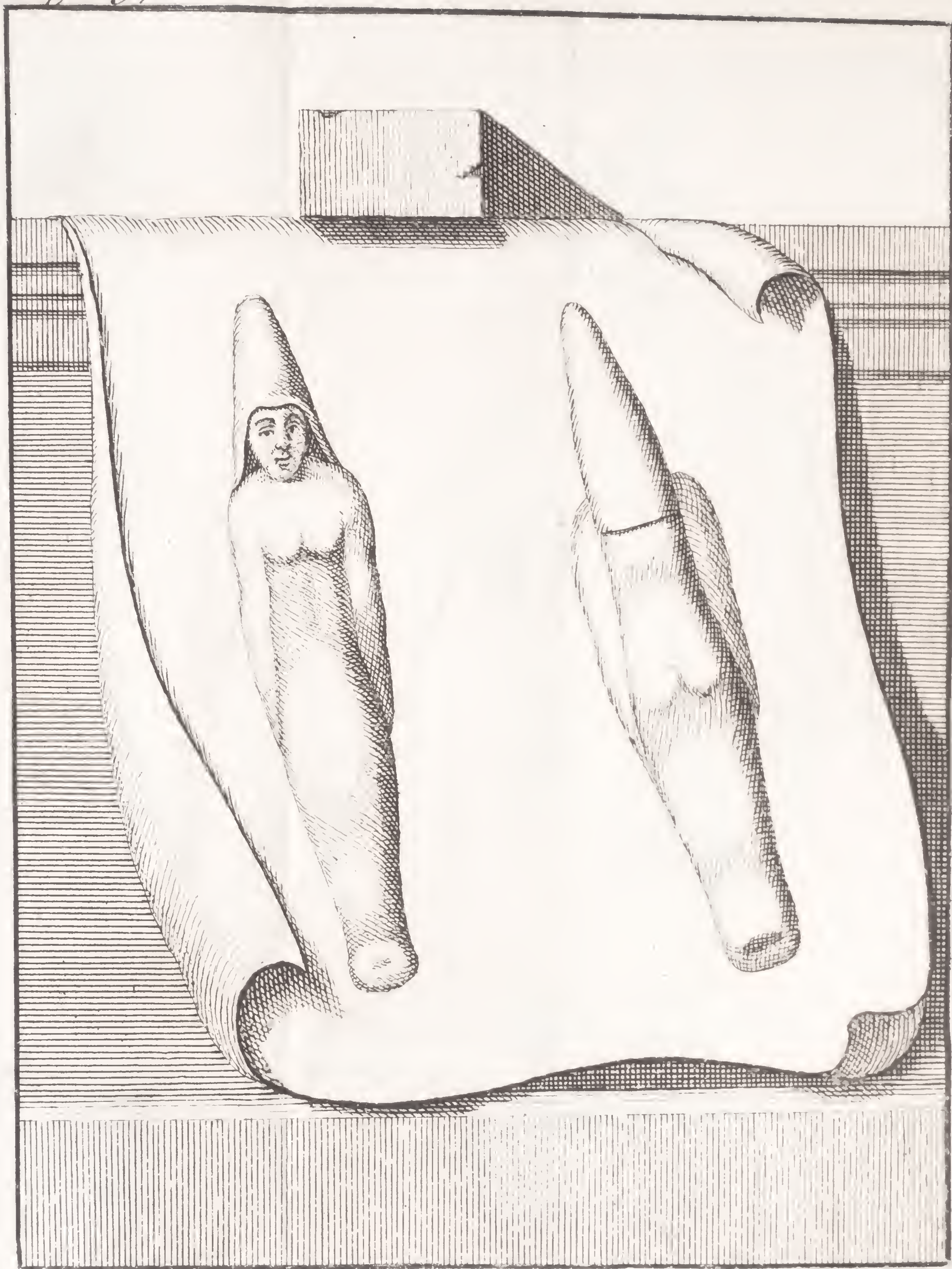
Alii autem a lana Canusina Canusinatos appellatos contendunt, & sive dicamus *Canusina* sive *pœnula* idem esse dicunt. plura vide apud Bartolini. de *pœnula cap.* 5. *&* 8. & Rubenium, Elect. lib. 2. cap. 12. Lipsium in not. ad d. Senecæ locum. Ferrarium, de Re Vest. p. 2. lib. 2. cap. 8. Et in Analect. cap. 7. Oiselium, in notis ad Gell. lib. 13 cap. 21. aliosque viros præclaros.

Sed ut magis de pœnula constet haud

haud gravabor figuram ejus hic apponere. En itaque pœnulæ puerilis effigiem, quam exhibet duplex marmor Patavinum, editum a Cl. Equite Sertorio Orfato, nobisque etiam ob oculos positum ab Octavio Ferrario de Re Vest. *part.* 2. *lib.* 2. *cap.* 8. Sed invenio hic duas pœnulas sine, alteram cum cuculla, patet igitur bini fuisse generis pœnulam, Cucullus etiam pœnulæ appensus apparet & quidem acuminatus, in subjecta icuncula, procul dubio Ægyptiaca, quam beneficio Equitis Joannis de Larzara, se habuisse refert Ferrar. *d. l. cap.* 7. Ex quo & nos hic visui tuo sistimus, lector. Veram quoque & justam pœnulæ (licet elavatæ) formam, ex Bosii *Roma subterranea* ostentat. Ruberius de Re Vest. *lib.* 1. *cap.* 6. Ex eoque nos hic. Quod si quis plures pœnularum figuras videre aveat, adeat scriptores de *Re Vestiaria*, mox adductos.

Poſtquam diximus de habitu Gerulorum, verbo numerum, quo uſi ſint veteres in lecticaria hac geſtatione, ut ſubjiciamus, res ipſa poſtulat. V. Manutius. ad Ciceron. Epiſt. ad Famil. 4. Epiſt. 12. Beatiores *ſex* vel *octo* adhibebant: Tenuioris fortunæ homines *binis* tantum erant contenti. Aliquando & quatuor adhibebant, ita colligas ex lectica, qua philologia ſubvecta eſt in cœlos apud Marcianum l. 2. cui hos adſcribit quatuor: *Laborem*, *Amorem*, *Epimeliam*, & *Agrypniam*, nec aliter virginem decebat, ſtudioſam videlicet, minimeque delicatam.

Ligorius *de Veh. Ant. cap.* 21. ut & Gonſalius ad *Petronium c.* 56. tenuioris fortunæ homines duobus fuiſſe contentos affirmant. Primus hanc ſuam ſententiam firmat ex quodam (ut putat) Suetonii loco, in his verbis: *Martis æde lectica per publicum ſimul vectus eſt; ei ſuccollabant deni duodenive ſervi, quibus longo in itine-*

re

re vicarium in laborem allii succedebant conficiebantque eo vectationis modo, & longa simul & inquieta, & quam libuisset, accelerata itinera. Verum enimvero locus hic minime, saltem mea opinione, pro eo facere videtur, præterquam enim quod Schefferus, in not. ad Ligor. 21. Suetonii hæc esse verba vere negat, responderi Ligorio posset, si vel maxime concedamus hunc locum esse Suetonii, quibus, quæso, è verbis elicitur fuisse ejusmodi lecticas, quæ a duobus portabantur hominibus, verba enim expresse habent: *Ei succollabant deni, duodenive servi*, non vero *succollabant duo*, quapropter de tali lectica, a duobus gestari solita, nequaquam potest exponi, & ultra octo lecticariis raro fuere olim usi, nisi in supinis delitiis, hic autem memorantur *deni, duodenive.* Hinc Suetonius, de Caligula 43. testatur, quod *interdum adeo segniter & delicate incesserit, ut*
 octo-

octophoro veheretur, atque appropinquanti in urbem, verri sibi vias & conspergi propter pulverem, exigeret. Quærenda est ergo melior auctoritas qua hoc confirmetur.

Secundus opinionem suam adstruit, recte meo judicio & vere, ex Petronio. *cap.* 56. qui sic habet: *Procurator insulæ Bargates a cœna excitatus, a duobus lecticariis in mediam viam perfertur, nam erat etiam pedibus æger.* Ad quæ ita Gonsalius: *Tenuiorum olim lecticæ parvæ erant, ut commode a duobus servis possent perferri.* Sed carpit super hac explicatione, quamvis sine ratione, Gonsalium, Scheff. de *R. V.* II. 5. Aliterque locum explicat, quando ita „ ait: Hoc modo & procurator il„ le succollatus esse potuit a duobus „ lecticariis, non ad lecticas ferendas, sed lectos in triclinio curandos, constitutis, cum præsertim „ excitatus a cœna dicatur. Neque „ enim fieri omnino poterit, ut le„ ctica

,, ctica etiam minima, & in ea cu-
,, bans adultæ ætatis homo a duo-
,, bus tantum recte gestaretur. Intelligendum igitur locum existimat de ministris tricliniorum, (quod & putasse video Barthium Advers. *lib.* 12. *cap.* 1.) eumque in finem adducit Petronii locum quendam qui ita habet, inquit: *Insecutusque est lecticarius, argentumque inter reliqua purgamenta scopis cœpit verrere.* Sunt forsan editiones in quibus ita habetur, sed tum ego corruptum locum censeo, proque *lecticarius*, *suppellecticarius* legendum puto, sed aliæ sunt etiam editiones, quæ habent *suppellecticarius*, ita expresse etiam in illa quæ impressa est Lugduni, anno cIↃ IↃ CXVIII. p. 64. itaque legendumque omnino *lecticarius* monent, notæ variorum quæ post hanc editionem habentur, pag. 421. ,, *Lectica-*
,, *rius*. Inter tot res convivii electiss.
,, lecticario quis locus? scribend. *In-*
,, *secutusque est suppellecticarius*, id est,

 ,, qui

,, qui ſuppellectilem curet, quæ
,, vox in pandect. & Gloſſ. D. pari
modo Janus Duſa in præcidaneis,
,, D. edit. pag. 493. *Inſecutuſque eſt*
,, *lecticarius, argentumque inter reli-*
,, *qua purgamenta ſcopis cœpit verrere.*
,, Inter tot res convivii multo ele-
,, ctiſſimas *Lecticario* quis locus? &
,, certe, ut, quod res eſt, fabuler.
Poterat cœna eſſe ſine illo.
,, Sed deformatus haud dubie locus,
,, & quem in decorem priſtinum non
,, aliter ſane reponi poſſe arbitror,
,, quam ſi in *lecticarii* vicem *ſuppel-*
,, *lecticarius* ſuccedat, eum dico iſtiuſ-
,, modi ſuppellectilem qui curet,
,, quique provinciæ adeo mundulæ
,, præfectus jure optimo, ſuoque
,, ipſius meritiſſimo cluat, ne vide-
,, licet abs Eucolpio & cæteris in-
,, juria, laudatus ob elegantias Do-
,, minus exiſtimetur, lecticarium
,, argento admovere auſus, ὄνον (quod
,, dicitur) πρὸς λύραν. quo quid ab-
,, ſurdius? Reſcribatur proinde: *In-*
,, *ſecu-*

„*secutusque est suppellecticarius.* Quam „vocem pandectæ veteres pro Ro-„mana identidem agnoscunt, asse-„ritque præter probæ & antiquæ fi-„dei, monetæque Glossarium de „serv. illud multo elegantissimum, „quod rei nostræ literariæ, in com-„mune, præsertim, Antiquariæ, „gratificatus est non ita pridem in-„dustriosissimus Typographorum „Henricus Stephanus. Similiterque hanc lectionem admittit Erhardus in Symbolis, d. editionis *pag.* 818. testem producens Raderum ad Martialem *lib.* 14. *Epigr.* 72.

Sponte igitur corruit præsidium quod in hoc loco posuerat Scheff. d. l. Secundum ejus quod attinet argumentum, dum putet impossibile esse ut adultæ ætatis homo a duobus lecticariis vehatur, quam sit fragile jam ante me ostendisse puto, sed ut occurram alicui nondum forsan hac correctione contento, paulo accuratius demonstraturus ero, ita legi omnino

omnino debere, quia quod hic dicitur servorum ſuppellecticariorum erat officium vel etiam ſcopariorum; Lecticariorum autem pro miniſtro triclinii nec in Pignorio de ſervis, nec in Popma de operis ſervorum, invenio, qui procul dubio hoc non ignoraſſent, & involviſſent ſilentii peplo, ſuppellecticarii vero apud Pignorium ſunt noti *p.* 208. ſuntque iidem qui in Inſcriptionibus dicuntur *a ſuppellectile*: Ejuſmodi generis duas exhibet nobis Pignorius, quæ Romæ inventæ ſunt, quas hic proferre fas eſſe diximus. Prima ita habet.

NESTORI
L. CÆSARIS. SER.
GERMANICIANUS
A. SUPELLECTI. VIX. A. XL.

Secunda.

EUMOLPUS CÆSARIS
A. SUPPELLECTILE.

At, inquit Pignorius, in palatio fuit & SUPPELLECTICARIUS CASTRENSIS, & DO-

DOMUS ∕ AURIF. ut indicant veteres cippi ſepulchrales.

Hi vero *ſuppellecticarii* veſtes non curabant, ſed ſuppellectilem, quibus veſtes non adnumerantur ut monet Pomponius in L. 1. *ff. de ſupell. leg. ſuppellex eſt domeſticum patrisfamilias inſtrumentum, quod neque argento, aurove facto, vel veſti adnumeratur*; quæ tamen magis dicta monet Pigronius ad regulam ſæculi ſeverioris, quam ad recentioris luxum. Veſtibus autem præerant peculiares ſervi, dicti VESTIARII. quos *domo cum omni jure ſuo, ſicut adſtructa eſt menſa legata, cedere legato* ſcripſit Julius Paulus *lib.* 3. *ſent. tit* 7. Inque inſcriptionibus vocantur *A Veſte*, & *ad Veſtem* pari modo ut *ſuppellecticarii* a *ſuppellectili*. ſic in his quos exhibet Pign. d. l.

T. STATILIUS
MALCHIO
AD VESTEM.

Et

Et

BYRÆ. CANACIANÆ. LIVIÆ AUG. SER. A. VESTE. MA GN. &c.

Item.

ARION. CÆSARIS. N. A. VES TE. MATUTINA.

OSSA

VIBIÆ. SUCCESSÆ. LIVIÆ AUG. SER. AB. ARGENTO. PO TORIO. ITEM. A. VESTE. I VIBIUS.

Sed redeamus ad medicinam cor rupto Petronii loco adhibitam, & ei aliquid addamus ut ſit fortior, & majoris effectus.

Quos hic lecticarios miniſtros tri cliniorum appellat, non niſi ſul nomine plane alio, LECTI STERNIATORIS nobis oc currere memini. ut oſtenſum in Diſſert. de *Lectis*.

Accedit & alia ratio ob quam re ctiſſime ita capi poteſt d. Petroni c.56. locus, quæ elicitur ex his ver bis

bis, *a cœna excitatus a duobus lecticariis in mediam viam perfertur, nam erat pedibus æger.* Tres hic deprehendo rationes ob quas de lectica commode intelligitur, prima eſt in verbis: *a cœna*, quo tempore lectica vehi ſe patiebantur veteres, ut patet ex Diſſert. de lecticis. Secunda eſt, quod quod forſan hoc fecerit, ut occurreret morbis, & cibus melius in ventriculo concoqueretur, ope iſtius motus leviuſculi, quæ geſtatio cauſabatur. V. D. Diſſertat. Tertia erat, quod *æger eſſet pedibus*, quales lecticis uſos, dixi in eadem Diſſertat. Hæc impræſentiarum ſufficiant ad intellectum hujus loci, revertimus igitur ad numerum lecticariorum, dicimuſque plerumque adhibuiſſe ſex. Unde Græci ἑξάφορον *lectica* dicitur: Et modo *Hexaphoros*, modo *Octophoros*, pro portantium numero vocatur. Martialis lib: 1.

Cum tibi non eſſent ſex millia Cæciliane.

In-

Ingenti late vectus es hexaphoro.

Et idem lib. 6.

— *non debes mortuus ferri hexaphoro.*

Rursus idem alio loco.

Octophoro, sanus portatur, Avite, Philippus
Hunc tu si sanum credis, Avite, furis.

Superiora itaque abunde satis quum affirment, vehiculum hocce ab hominibus fuisse portatum, non possum non, quin tollam errorem Joannis Corasii *Misc. Jur. Civ. lib.* 3. *cap.* 20. Et Pyrrhi Ligorii, docentium lecticas octo habuisse rotas, simulque notem Ligorium in tam breviter invicem sequentibus verbis sibi contrarium. In principio enim *Capitis* 21. *de Vehic. Ant.* ita habet: ,, Octophoron vel Octophorum erat ,, currus cum rotis octo, unde Octo- ,, phorarius dicebatur, qui & quo- ,, piam merces conducebat. A quo- ,, vis latere rotas habebat quatuor, ,, quali

,, quali apud Romanos ſolus uſus eſt
,, Caligula: *Paulo poſt addit*: de hoc
,, loquitur Suetonius in rebus Caji,
,, *habebatque lecticam geſtatam a ſervis*
,, *octo*, unde dicta fuit Octophora.
,, Geſtata fuit humeris &c. Quæſo quomodo hæc conveniunt, an non ipſe deſtruit in ſequentibus quod in prioribus dixerat: Inſuper loquitur de *Octophorario*, quæ ficta ab ipſo, barbaraque vox, ſcriptoribus prorſus ignota. Dicit quoque quod hoc vehiculum *eas habuerit commoditates, ut vector ubique potuerit ſtare, & in quamlibet ſpectare partem*, Unde hoc colligat neſcio, ego ſane lubens fateor me hactenus nullibi hoc reperiſſe: Affirmat porro *a mulis fuiſſe portatam lecticam*, aſt nullis auctoritatibus probat, nec tales producere potuiſſe credo, fallitur enim (ut credo) iterum Ligorius, de *Baſterna* forſan hoc legit, & ad *lecticam* tranſtulit: Baſternam enim a Burdonibus, qui latinis vetuſtioribus, ſunt

ſunt muli, fuiſſe portatam novi. Sic enim in carmine veteri de baſterna. *Hanc geminus portat, duplici ſub robore burdo.* Non vero lecticam. Id enim indicare videtur Voſſius in Etymologico, quando ait: *Baſterna in eo a lectica veterum differebat, quod illa ferretur a ſervis, hæc traheretur a burdonibus.* Aſt non ſatis caute etiam dicit Voſſius, *quod traheretur a Burdonibus*, ab iis namque fuiſſe *portatam*, abunde demonſtrant verba Salmaſii ad Lampridii Heliogabalum *cap.* 25. *Quicquid ferendo eſt* Βαςὸν *eſt dictum. Unde verbum* Βαςάζειν. *A baſto igitur baſterna*, h. e. φορεῖον.

Videmus igitur differentiam inter *lecticam* & baſternam primam, quod illa portaretur ab hominibus: Hæc a jumentis. Secunda eſt, quod illa eſſet vel clauſa, vel aperta: Hæc ſemper clauſa, Baſternarum enim ubicunque fit mentio ſemper clauſa eſt intelligenda. Unde in Epigrammate veteri. *An-*

Aurea matronas claudit basterna pudicas;

Addam & tertiam: quod basternæ ad solas pertinuerint mulieres: lecticæ vero & ad viros, & ad fœminas.

Illud tamen simul notandum hic est, quod ubicunque invenimus mentionem fieri lecticæ *Mannalis*, intelligenda omnino sit *Basterna.*

Dixi modo quod *a burdonibus gestata Basterna*, ἐν παρόδῳ igitur ostendam crassum Accursii errorem, in *l.* 49. *ff. de leg.* 3. *Burdones* explicans, *baculos quibus effertur domina: eosve qui dominam portabant.*

Dixi modo quod Ligorius existimet *a mulis fuisse portatam lecticam*, idque de basterna intelligendum monui, quibus tamen hoc addo, quod si concederem a mulis fuisse portatam lecticam (quod hactenus non legi) existimem vero proximum, id non nisi in longissimis itineribus fuisse factum. Ab Elephantis tamen lecticas

lecticas portatas obſervo ex Plinio *lib. 8. cap. 2. Poſtea & per funes inceſſere* (Elephanti) *lecticas etiam ferentes, quaterni ſingulas.* Vel ut habent alii, *lecticis etiam ferentes.* Ubi numerus quaternarius, homines quatuor exprimere debet, quia minimum quatuor in lectica fuere (ſcilicet tali, ab Elephantis portata,) ita enim mentem eſſe Schefferi *de R. V.* 2. 5. credo. Illud autem præterea animadvertendum eſt, fuiſſe eam lecticam, non ordinarii vel recepti generis, verum admirationis & ſpectaculi cauſa ſic adornatam.

Demonſtravimus ſupra lecticarios appellatos, qui ferendis ac bajulandis lecticis inſerviebant, nunc ſubjungimus eodem verbo ſæpe & eos appellatos, qui ſellas portarent. Docet hoc dilucide Suetonius in Oth. 6. *Tunc abditus propere muliebri ſella, in caſtra contendit, ac deficientibus lecticariis, cum deſcendiſſet, curſumque cepiſſet, laxato calceo reſtitit,*

donec

donec omissa mora succollatus, & a præsente comitatu IMPERATOR consalutatus, inter faustas acclamationes, strictosque gladios ad principia devenit. V. Chimentell, de *Hon. Bisell. cap.* 9. & Lips. *Elect.* 1.19.

Lecticam autem (quod non prætereundum existimavi) in significatione plane extraordinaria pro *prædio ad quod lectica pervenitur*, invenio apud Anastasium Bibl. in S. Had. pag. III. *Monasterium*, ait, *B. Laurentii.*

> --- *Simulque & lecticariam quæ vocatur Asprula.*

Argutissimus & festivissimus Martialis. 12.58.

Lecticariolas vocavit meretrices quæ cum lecticariis solebant consuescere.

> *Ancillariolum tua te vocat uxor, & ipsa*
> *Lecticariola est: estis, Alauda, pares.*

Quæ verba interpretatur Galliæ decus Adrianus Turnebus Adversar

30. 26. *Lecticariola quæ se prostituit servis lecticam succollantibus, quæ sordidissima libido est.* V. Gruterus in tom. 1. Thes. Critico pag. 601. Ubi dictus Martialis locus egregie illustratur.

CAP. XIV.

De Lecticariis, seu bajulis funerum.

HÆc de Lecticariis quibus res erat cum vivis, superest ut jam de illis agamus, qui mortuos curabant. Vocabantur illi modo *Vespæ* modo *vespillones*, eo quod vespertino tempore mortuos efferrent, seu ut alii volunt, veste spoliarent qui propter inopiam funebri pompa duci non poterant. vid. Festus in voce *Vespa.* Vossius in Etymologico Ling. Lat. Kippingius *Ant. Rom. lib.* 4. *cap.* 6.

Dixi de *Vespillonibus*, qua occasione de varia hujus vocis scriptione

quæ

quædam addere fas erit. Alii enim cum ſimplici liquida ſcribunt: Ut Iſidorus in Gloſſis: *Veſpilones foſſarii, qui mortuos ſepeliunt.* Nonnulli vero Veſpillo, ut Lexicon Græcolatinum vetus: νεκροθάπτης *Veſpillo, libitinarius.* Sunt etiam qui Biſpellones vel Biſpelliones νεκροθάπται, κοπιαταί, Biſpello, νεκροφόρος. In qua ſcriptione diverſam originem putat eruditiſſimus Fr. Iunius ad Tertull. de *Pall. cap.* 4. nempe a binis palliis, quod ſcilicet lugubres veſtes ſuis ſuperinducerent. Quamobrem rectiſſime carpitur a politiſſimo Kirchmanno de *Fun.* 2. 8. quod ignoraverit literarum B. & V. vicinitatem, & ſæpe, imo ſemper unam pro altera uſurpari. Stante ſententia noſtra ita eſſe dictos veſpillones (qui aliquibus etiam audiunt Veſperones) quod veſperi cadavera efferrent. Elegans de Diaulo Chirurgo Medico Veſpillone jocus eſt apud Martialem Lib. 1. Epigr. 31.

Chirurgus fuerat , nunc eſt veſpillo Diaulus:
Cœpit, quo poterat, clinicus eſſe modo.

Diaulus enim primum chirurgus, cum inter Clinicos *lectularios* quos vocat Pign. de Serv. pag. 74. (qui præſtantiores chirurgis) numerari vellet, nec propter ingenii ſtuporem ad artem adſpirare poſſet, quæſivit aliam viam qua Clinicus fieret, factus eſt Veſpillo. Itaque circum lectos & cum lectis habuit quod ageret, uti medici Clinici qui lecto affixos decumbentes curant, a Græco κλίνη, quæ vox *lectum* valet: factus eſt ergo Veſpillo idemque fecit quod fecerat Chirurgus. Et idem Lib. 1. Epigr. 48.

Nuper erat Medicus , nunc eſt Veſpillo Diaulus,
Quod Veſpillo facit, fecerat & Medicus.

Id eſt, antea enim vivos occidit, nunc occiſos effert: ſemper illi cura

non

non vivorum ſed mortuorum. Videmus itaque ſatis (ut puto) clare, hoſce veſpillones minoris notæ fuiſſe homines, non tamen infimæ adhuc ſortis, teſte nobis Sidonio lib. 1. *Ep. II. Solus*, inquit, *Curio meus cum adveſperaſceret, per cathedrarios ſervos veſpillonibus tetriores, domum raptus ac reportatus eſt.* Cum igitur *veſpillonibus tetriores* eos dicat Sidonius, indicat, illorum inter ſe quoad ſtatum differentiam, veſpillones nempe iis fuiſſe cultiores. Hi veſpillones mortuos e plebe in lecto efferebant ad ſepulturam, ut lecticarii in lectica. Teſte Fulgentio *de priſc. ſerm.* ex fœce fuiſſe plebis apparet ex eo, quod furto maxime dicantur fuiſſe obnoxii, quare ſi quis ſtipulatus ſpondeat furem non eſſe, veſpillonem non eſſe, utilis eſt ſtipulatio. *L. 31. ff. de Eviction.* Et ſi pollinctor mortuum ſpoliaverit, datur in Libitinarium inſtitoria actio & furti & injuriarum. *L. 5. §. 8. ff. de Inſtit.*

Act. Imo adeo odioſum erat veſpillonis nomen, ut ſi quis teſtamento heres inſtitutus, juſſus ſit veſpillonis teſtatoris nomen ferre, dignitatis rationem habendam reſponſum ſit, & conditionem remitti. Quam vile fuerit ergo *Cathedrariorum ſervorum* munus, tibi lector judicandum relinquo.

Diverſi erant *Veſpillones* a *pollinctoribus*, quanquam & pollinctorem pro veſpillone, & hunc pro illo poſitum invenias. Auctore Reinero Verwei de *variis Unct. gen. Cap.* 3. (*In Synt. Diſſ. Phil.* 2. *p.* 422.) quod negare tamen video Meurſium de Funere Cap. 16. Cui & ego aſſentior. De veſpillonibus loquitur Sidonii locus *lib.* 3. *Ep.* 13. *Moxque ſidente ſtrue torrem devolutum reddere pyræ faſtidioſus pollinctor exhorret.* Nam proprie veſpillonum munus erat, cum pollinctores cadavera lavaſſent, unxiſſent, & coronaſſent, illa efferre, incendere, ac ſepelire, unde & *Uſtores*

Ustores vocat Catull. *Ep.* 60. *de Rufa & Rufulo.*

Ab semiraso tunderetur ustore.

Et Martialis *lib.* 3. *Ep.* 93. in Vetustillam.

Ustorque tedas præferat novæ nuptæ.

Turnebus *lib.* 14. *Adv. cap.* 3. scribit, in antiquo lexico se reperisse: *Vespillonem esse sepulcrorum violatorem, quem Græci τυμβωρύχον vocant. Quod intelligitur per antiphrasin, quasi non sepeliat, sed nudet, & in latino Græco Lexico, vispellionem, & vespillonem. Ubi etiam exponitur ille νεκροθάπτης, hic νεκροφόρος. Ita ut ille funerator sit, hic cadavera portet.* Pollinctor autem erat servus Libitinariorum, teste Ulpiano in d. l. 5. §. 8. *ff. de Instit. act. Si Libitinarius, quos Græci νεκροθάπτης vocant, servum pollinctorem habuerit, isque mortuum spoliaverit.* Sed redeo ad lecticarios, qui inventi primo memorantur a Constantino pio principe, ut gratuitam exportandis defunctis præstarent operam, eamque

ob causam majori Ecclesiæ Constantinopolis DCCCCL. ergasteria donavit, alia CL. Anastasius cum quibusdam reditibus addidit, quæ numerum MC. ergasteriorum efficiebant, ex quorum pensionibus sumptus funerum fiebant. *Novell.* 59. *c.* 1. *Nov. Leonis* 12. Eorum numerus cum in immensum excrevisset, statutum est a Theodosio Juniore, *l.* 4. *C. de sacros. Eccles.* ne DCCCCL. excederent, postea ad MC. excreverunt, & Justinianus in *Nov.* 43. *in pr. de Nov.* 59 DCCC. pauciores non esse statuit. Hi ferebant cadaver, sepulcrum extruebant, & singula quæquæ curabant, unde κοπιάται id est, *laborantes* vocantur in *Nov.* 59. in Gloss. Lat. Gr. *Bispelliones* νεκροθάπται, κοπιάται. & *Bispello* νεκροφόρος in l. 15. Cod. Theodos. L. XVI. Tit. II. *Clerici vero, vel hi, quos copiatas recens usus instituit nuncupari.* Creabantur a præfecto urbis Constantinopoli. Nullus ipsis

certus

certus locus ſuit deſtinatus, ut tamen facile inveniri poſſent, veriſimile eſt eos conſtitutum conventus locum & forte tempus habuiſſe. Vide plura apud Kirchmann. *de Funer. Rom.* 11. 8. Quenſtedt. de ſepult. Vet. 6. pag. 133. Moreſtell. in Pompa Ferali. 11. 8. §. 4.

Exemplo Conſtantinopolitanorum lecticarii etiam Romæ introducti ſunt, quos Conſtantinopolitanis pauciores non fuiſſe affirmandum videtur; primo enim DCCCCL, deinde MC. fuerunt. Cum vero in tantum eorum excreviſſet numerus, ut ubivis fere proſtarent, certus illis deſignatus fuit locus, ſeu vicus, exinde *Caſtra Lecticariorum* appellatus. Vid. Panciroll. *in deſcript. urb. Rom. in regione*, 14. *Nardinus in Roma vet. lib.* 7. *cap.* 11.

Ad horum lecticariorum exemplum Romæ, & multis aliis in urbibus inſtitutæ ſunt *ſodalitates mortis*, quibus mortuis ſepeliendis præcipua

 cura,

cura, referente Baronio: Tom. 3. Anno CCCXXXVI. *Hanc*, inquit, *ſibi curam ſumebant ſodalitates mortis, ut nemo mortuus ſupremo funeris & ſepulchri honore careret.* Vid. *Quenſtedt. de ſepult. Vet. cap.* 6.

Deſcriptos mox lecticarios a quibuſdam *Decanos* appellatos invenio, ut in Nov. 43. verum quinam proprie hoc nomine deſignati fuerint non convenit inter eruditos: quibuſdam volentibus *Decanum* fuiſſe, inter lecticarios ſervos primum i. e. antiquiorem: quibuſdam eum, qui decem lecticariis præerat. Utraque probabilis videatur licet opinio, poſteriorem tamen amplectimur. Decanatus enim, ut habet *Gloſſa in Rubric. tit. C. de Decanis*, *erat decem virorum ſocietas, & Decanus qui præerat.* Teſte Sertorio Urſato de notis Rom. in vocibus, *Dec. Lecticar.* in Theſ. Ant. Rom. Cl. Grævii. Tom. 11. pag. 668. horum decanorum quoque fit mentio in *L. 4. C. de Sacroſ. Eccleſ.*

Eccles. Et in veteri inſcriptione apud Pign. *de Serv. pag.* 275.

TI. CLAUDIUS.
AUG. L. QUADRATUS.
DEC. LECTICARIORUM.
BRITANNICI.

Quamvis autem horum Lecticariorum munus erat, defunctorum corpora efferre, ſæpe tamen *honoratiſſimi quique pietate, & vitæ ſanctimonia celebres, ſacerdotum propinquorumque manibus excepti perpetuis ſedibus illati ſunt*, ut loquitur Sidonius Apollinaris. lib. 2. Epiſt. 8. Sic Romualdi Abbatis S. Emmerani, qui Ratiſbonæ mortuus eſt anno domini 1007. feretro Henricus Germanorum Rex, & poſtea Imperator, proprium ſuppoſuit humerum, ut illud ad ſepulturam deferret, uti ex Arnolfo Comite refert Baronius Nazianz. in orat. de funere Baſilii. Et Epiphanius, lib. 3. tom. 1. Hæreſ. 71. ſcribunt, *mortuos in Lecticis vel lecticulis ad locum ſepulturæ mani-*

bus sanctorum exportatos. D. Hieronym. de Paulæ matris funere. *Exhinc non ululatus, non planctus, ut inter seculi homines fieri solet, sed Psalmorum linguis diversis examina concrepabant. Translata est Episcoporum manibus, & cervicem feretro subjicientibus, cum alii pontifices lampades cereosque præferrent, alii Choros Psallentium ducerent.* Sic cadaver B. Fulgentii per sacerdotes deportatum legitur in ejus vita: *Mane vero postquam multitudo maxima populorum de locis finitimis ad exequias venit, sacerdotum manibus ad ecclesiam civitatis deportatus, sortitus est honorabile monumentum.*

Aliquando & a filiis lectus funebris portabatur: Metellus inter felicitatis humanæ rara exempla numeratur quod præter honores amplissimos, & principale in Republica fastigium, *quatuor filii, unus Consularis & Censorius, alter Consularis, tertius Consul, quartus Candidatus consulatus.* Vell. Pat. 1. 2. 7. Vel ut Plinianis utar

utar verbis. *lib. 7. cap. 47. quatuor filiis illatus rogo, uno Prætore, tribus Conſularibus, duobus Triumphalibus, uno Cenſorio.* Hoc enim magis eſt feliciter de vita migrare, quam mori. Tale quidem funus Metellum decuit, qui acres innocenteſque pro Republica, Africano mortuo contentiones remiſit, cum ſuis ipſe filiis imperaſſet. *Ite filii, celebrate exequias, nunquam civis majoris funus videbitis. Sic Pauli quoque Æmilii funebri lectulo ſe ſponte ſua Macedonum legati ſubjecerunt: cum lectuli illius frons Macedonicis Triumphis eſſet adornata* (unde ſimul colligimus mortui res geſtas frontem repræſentaſſe lecti) V. Val. Max. *lib. 2. cap. 10.* Si vir conſularis eſſet referebat Togam prætextam, ſi Cenſorius purpuram, ſi Triumphalis Purpuram, ut vult Daniel Claſenius in Theol. Gent. lib. 1. cap. 10. §. 24. (In Theſ. Ant. Græc. Celeb. Gronovii Tom. 7. p. (58.) Illud etiam ſilentii peplo involve-

volvere nequeo, lactentium puerorum cadavera, ipsas matres manibus suis, loco feretri, sub uberibus efferre fuisse solitas. Ut tradit Meurs. *de Fun. cap.* 21.

Idem primum ac supremum officium, olim ab hæredibus præstitum, Lyricæ festivitatis Antesignano, Romanorumque Pindaro, Horatio auctore accepimus, lib. II. Sat. 5.

——— Cadaver
Unctum oleo largo nudis humeris tulit hæres.

Silentio sane alto transeundi nequaquam sunt gratissimi, ac maximum beneficium i. e. summum persolutum pretium in memoria habentes *manumissi* servi, qui dominorum suorum cadavera propriis humeris in pyram detulerunt. Persius. Sat. III. 105.

——— at illum
Hesterni capite induto subiere Quirites.

Quem locum erudite, ut solet,

maxi-

maximus Casaubonus exponens, hæc inter alia adjicit de nobilibus. *Interdum viri nobilissimi, etiam alieno lecto funebri humeros subjiciebant, ut in ea historia, quam refert Val. Max. lib.* IV. *cap.* 1. *de Scipionis Africani funere.* Q. Metellus Macedonicus, *filios suos monuit ut funebri ejus lecto humeros subjicerent, atque huic exequiarum, illum honorem vocis adjecit, non fore, ut postea id officium ab illis viro majori præstari posset.* Plin. VII. 44.

Tandem ipse populus, propenso in defunctos amore & observantia, eos propriis humeris efferebant. De Trebio, qui in ædilitate assibus populo frumentum præstitit, reliquit Plinius. Hist. Nat. XVIII. 3. præter dicatas ei in capitolio ac palatio statuas, *ipsum supremo die populi humeris portatum in rogum.*

Hunc quoque morem humeris efferendi mortuos, non Romanis tantum sed & Judæis in usu fuisse, disco

ex Schikardo de *Jure Regio Hebræorum Cap.6. pag. 160. Regum funera, fuerunt in humeris etiam longissimam sæpe viam exportata: qui honor ne malis quidem regibus & odio habitis publice fuit denegatus. Cujus humanitatis notabile specimen ediderunt Pharisæi post fata Jannai.* Elatum sic esse Herodem, per ducenta stadia, itinere sesquitriduano, post pauca ex Josepho de Bello *lib. 1. C. ult. refert* inquiens, *Herodem Magnates Israel ferebant suis humeris, tarde ac graviter incedentes, quod nulli alii regum ita factum.* Hinc quoque Βαςαζόντων mentio fit. *Luc.7. 14.*

CAP. XV.

De Lecticarum Confectoribus seu Fabricatoribus, aliisque ad hanc materiam pertinentibus.

POstremo, plura licet deesse non diffitear, coronidis loco adjicere fuit

fuit visum, (1.) Lecticarum hactenus prolixe descriptarum confectores quo veniant nomine. Isidoro, quem pleraque vetustissimis exscripsisse constat, in Glossario minime contemnendo, (dignum enim viri clarissimi Johan. Lud. de Lacerda, Bon. Vulcanius olim, nuperrime vero Cl. Grævius aliique plures censuerunt, in quod bonas horas collocarent) audit *Lecticalis*, qui lectulos facit. Glossatori Cyrillo optimo, *lectarius κλινόποιος*. Imperator vero Constantinus *Lecticarios* appellare maluit: *l. 1. C. de Excusat. Artif. Architecti, medici, pictores, statuarii, marmorarii, lecticarii seu arcarii.* Et Marcianus JCtus in *L. 65. §. 1. & 2. ff. de leg. 3. Si ex officio quis ad artificium transierit, quidam recte putant, legatum extingui: quia officium artificio mutatur, non idem e contrario, cum lecticarius cocus postea factus est. §. 2. Si unus servus plura artificia sciat, & alii coci legati fuerunt, alii*

alii textores, alii lecticarii, ei cedere servum sciendum est, cui legati sunt, in quo artificio plerumque versabatur.

(2.) Id quod in præcedentibus monere oblitus eram, aliquando per vocem *cathedram* intelligi debere *lecticam*, ut in illo Juvenalis Sat. 1. ℣.64.

— Cum jam sexta cervice feratur
Hinc atque inde patens, ac nuda poenè cathedra
Signator, ----

Patet quam clarissime ex hoc loco, per *Cathedram* hic debere intelligi *Lecticam*, uti etiam id explicat Scholiastes vetus, quando ita ait. *Sexta cervice; lectica, faciente luxuria, a sex hominibus portabatur.* Quoniam vero magna est differentia inter vocabula *Cathedra* & *Lectica*, ut & inter ipsa vehicula proprie sumpta, quidam eruditi difficultatem faciunt in dicta Scholiastis explicatione, quia cathedra dicta a κάτημαι, sedeo, quorum sententiam si quis sequi amet,

amet, ſciat omnino tum intelligendum eſſe *Cathedram Muliebrem.* In dicto enim Juvenalis loco ſermo eſt de falſario, qui ut luxum & mollitiem, cui deditus erat, alere poſſet, per ſubſignationem adulterini teſtamenti hæreditatem alienam involavit, quapropter minime fuit inconveniens, quod Cathedram ei attribuat poëta: Molliores enim, tunc temporis, viri, uti muliebribus ſellis haud verebantur, teſtis hujus rei nobis eſt Suetonius in Otth. cap. 6. *Tunc abditus propere muliebri ſella, in caſtra contendit.* Quam hic *ſellam muliebrem* vocat Suetonius, eam apud Juvenalem audire cathedram, exiſtimo. Eſt igitur *mollis cathedra* eidem Juvenali, qui fuit molliter pro deliciis & mollitie fœminarum parata. Ejus enim verba de Hippia Mœcha famoſiſſima, Sat. 6. ℣. 90. ſic habent.

– - *Famam contempſerat olim*

Cujus

Cujus apud molles, minima est jactura cathedras.

Alias cathedra ubique de solis usurpatur fœminis, nisi ubi respicitur ad mollitiem muliebrem. Sic apud Phædrum Lib. III. cap. 9.

Hi speculum (in cathedra matris appositum fuit.)
Pueriliter ludentes forte inspexerant.

Ita enim hic legendum monet Schefferus, alii aliter. Hinc etiam quod *Fœminea Cathedra* dicatur Martiali Lib. XII. Epigr. ad Candidum ubi agit de homine molli. Et idem lib. V. ep. in Cotilum.

Inter femineas tota qui leve cathedras
Desidet, atque alia semper in aure sonat.

V. Scheff. *de R. V.* 11. 4. Et Pitisc. ad *Suet. in Otth. cap.* 6. (3.) Religionem ac superstitionem circa feretra, & olim & nostris temporibus usu receptam ac frequentem. Religiosi enim sæculis superioribus feretra ad efferenda sanctorum emortuo-

tuorum cadavera adhibita, haud aliter ac pagani in templis donaria, in ecclesiis publice colenda exponebant. Testes satis idoneos ac locupletes profert in Lexico Mediæ & Infimæ Latinitatis, diligentissimus Ducangius pag. Edit. FFurt. 237. tom. 2. Helgaudus in Roberto Rege Fr. *Lecticam ipsius S. Aniani a fronte auro bono & optimo & lapidibus pretiosis praeoccupavit.* Hariulfus lib. 3. c. 24. *Fecerat Arnulfus Comes beatissimis Confessoribus lecticas argenteas, ubi cum honore corpora eorum sancta condiderat.* Sugerius in Ludovico VI. pag. 313. *Sacras enim venerabiles sacratissimorum corporum lecticas argenteas, quæ altari principali impositæ.* Adde eundem de consecratione ecclesiæ. S. Dionisii librum Miracul. S. Mauri Abb. c. 19. Nostra vero memoria viguit apud Trajectinos Batavorum, nisi brevi abrogatus aut antiquatus, mos, quo nobiles, primores, divitiisque præpollentes jubeant nova confici feretra,

retra, incisis elatorum nominibus, adinstar monumentorum, in templis spectantium ac prætereuntium oculis exponenda.

Atque hæc sunt, quæ in evolvendis Scriptoribus antiquis de *Lectis*, & *Lecticis* veterum nobis occurrerunt, quæque in adversariis nostris notata, nunc, quantum fieri potuit in ordinem redacta Tibi, Benevole Lector, exhibere voluimus. Gratias agentes maximas Deo Ter Optimo Maximo, pro viribus nobis tam in hoc opusculo ad finem perducendo, benigne & largiter concessis, suppliciterque orantes, ut cœptis nostris porro adspiret.

FINIS.

ADDENDA

In Dissertatione de Lectis.

Ag. 10. lin. 19 add. Castell. *de Fest. pag.* 171. Meurs: *Græc. Fer. p.* 159.

Pag. 12. post illa verba *Matten* appellamus. Adde, de Matta vid. Savaro ad Sidonium *Lib.* 4. *Epist.* 34.

Pag. 17. in fine capitis secundi. adde: Grapaldus in Onomastico *Lib.* 2. *cap.* 6. *pap.* 278.

Pag. 24. in pr. post illa verba. Almelov. Amoen. Theolog. Philolog. pag. 208. adde. Vulgari quoque apud Græcos & Romanos artificio fulcra lectorum & sellarum in sphingium & Gryphum speciem deformari solebant. Callixenus Rhodius apud Athenæum Lib. 5. Ἔκειντο δὲ καὶ κλῖναι χρυσαὶ σφιγγύποδες, ἐν ταῖς δυσὶ πλευραῖς ἑκατόν. V. Alberti Rubeni Dis-

P sserta-

ſertatio de Gemma Tiberiana. In Theſ. Ant. Rom. Celeb. p. m. Græ- vii Tom. 11. pag. 1334. & ſeqq.

Pag. 28. lin. 9. poſt illa verba, *cul- citra plumea:* Adde: inſpici tamen et- iam meretur elegans locus Macrobii in Saturnalibus de dicteriis Auguſti: *Relata ad ſe magnitudine æris alieni, quam quidam Eques Roman. dum vixit, excedentem ducenteis celaverat, culci- tram emi cubicularem in ejus auctione ſibi juſſit, & præceptum mirantibus hanc ra- tionem reddidit. Habenda eſt ad ſomnum culcitra, in qua ille cum tantum debe- res, dormire potuit.* Plura vide apud Grapaldum in Onomaſtico Lib. 2. cap. 6. pag. 279.

Pag. 35. lin. 14. poſt illa verba Græca ſunt periſtromata & peripe- taſmata. Adde: Quia autem hæc pe- riſtromata aliquando erant verſico- laria & picta, notandum eſt id quod apud Plutarchum legimus: Regi Perſarum Themiſtoclem reſpondiſ- ſe, ſermones hominum periſtroma- ti

tis versicoloribus persimiles esse, etenim ut in illis cum extenduntur, ita & in his, formas figurasque apparere: contractis vero abscondi easdem atque corrumpi, quare sibi tempore opus esse.

Pag 42 In fine capitis noni, adde: Dum de cortinis toralibusve hic ago, haud inconveniens existimo fore, si de conopœo quoque paucis hic disseruero: quod genus erat tentorii linei, lanei, vel bombycini, quod ad evitandos culices & muscas, si cortinas non haberent, circa lectos apertos explicare consueverant. Usus eorum frequentissimus apud Alexandrinos fuit, qui ob Nili paludes, & vicinum mare, culicibus præ cæteris, infestabantur. Ut auctor est Herodotus & Plinius l. 9. c. 7. Κώνωψ enim Græce, latine culex, hinc κωνωπεῖον, velum excludendis culicibus aptum, quo lecti obtendebantur. Inde est quod dicit Strabo Geographici Operis XIII. p. 613. Edit Paris.

 ann.

ann. 1621. *Conopœum Herculem Oëteos colere*, quoniam eos a culicibus quos κώνωπας vocabant, liberaverat.

Dixi quod conopoeum conſtabat ex lino, lanave, ſunt qui rete fuiſſe contendunt, id tamen haud rarum fuiſſe oportet, cum alias facile muſcis & culicibus aditus ad cubantes concederetur. Inter eos qui rete fuiſſe aſſerunt eſt Commentator vetus ad Horat. Epod. 9. v. 16. *Conopoeum*, inquit, *genus eſt retis, ad muſcas & culices abigendos.* Et Scholiaſtes ad Juvenalem Sat. 6. verſ. 80.

Ut teſtudineo tibi Lentule Conopeio. Hoc eſt linum tenuiſſimis maculis nau-ctum (pro quo alii legunt diſtinctum) *quia Latini Conopoeum* CULICARE *dicunt.* Conopoei meminit & Horatius Epod. Ode 9. verſ. 16.

Interque ſigna, turpe, militaria
Sol adſpicit conopeum.

Indignatur hic in caſtris Antonii & Cleopatræ etiam conopoeum, ut molle & Romanæ diſciplinæ parum deco-

decorum inveniri, thalamis utpote quam castris magis aptum. Et Propertius Lib. 3. Eleg. 10. ℣. 45.

Foedaque Tarpejo conopea tendere saxo.

Ad quem locum vide Scaligeri castigationes pag. 207. Ubi tamen male hæc Plinii Lib. 9. cap. 47. *Adeoque, nihil non gignitur in mari, ut coponarum æstiva, animalia, pernici molesta saltu, aut quæ capillus maxime celat, existant.* Emendare conatus est: pro *coponarum æstiva animalia* restituens *conopeorum* Plinii enim verba exigunt, ut non culices, sed pulices potius pediculosque coponarum incolas intelligamus. Uti acutissime animadvertit Doctissimus Torrentius ad Horat. Epod. Ode 9. ℣. 16. Vid. etiam Grapald. in Onomast. *Lib. 2. c. 6. p. 285.* Et Becmann. in Orig. voce *Culex.*

Pag. 64. lin. 3. in fine capitis duodecimi adde: quibus adjungi potest qui fuse & eleganter de his cubiculariis agit Laurentius ad Phædrum Lib. 4. Fab. 5. pag. 242.

Pag. 73. lin. 12. post illa verba. In Thes Ant. Græc. Celeb Gronovii Tom. 5. Pag. 1812. & 1813. adde: Apud Athenienses duo lecti nuptiales sternebantur, alter major. alter minor. Meurs. Lect. Att. L. 2. C. 9. pag. 1813.

Pag. 74. lin. 11. post illa verba. *Degere more feræ*, adde; Quia autem ille lectus in quo vir & uxor dormiebant ordinario, vocabatur thalamus ἐπιθαλάμιον dicebatur facer hymnus in nuptiis, quale Apollo primus cecinit, cum Thetis Peleo nupsit.

Pag. 77. post illa verba. V. Alciatus in tit. de Verb. Signif. adde. Laurentius ad Phædrum p. 241. Et Torrent. ad Horat. Epod. Ode. 9. p. 15.

Pag. 83. Post illa verba: Claudius in Diatrib. de Nutric. & pædag Cap. 4. adde. Idem circa recens natos infantes observarunt fœminæ Laconicæ, quia nihil magis quam eorum fortitudinem curabant. Audiamus super hac re Thucididis Scholiasten l 2.

εὐθὺς

ἐυθὺς ὡς ἐτίκτετο τὸ παιδίον ἐν ἀσπίδι ἐτίθεσαν ἀυτὸ, καὶ δόρυ πλησίον καὶ ἐπεβοῶν, ἢ τὰν ἐπὶ τάν. i. e. (Lacedæmonii) *confestim simul natus esset puer, in clypeo eum collocabant, & hastam juxta, tum acclamabant:* ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τάν. Ubi notandus omnino ille acclamandi mos.

Pag. 27. lin. 3. post verbum *transegit*. Adde. Dixi quod infans in terra statuebatur, ut auspicaretur vitalis ac rectus esse, addam tamen quas alii dant rationes valde probabiles: ut vocem terræ contactu acciperet infans, de qua Macrobius Lib. 1. Saturn. C. 12. Ubi terram asserit dictam *Opem quod ipsius auxilio vita constet: Fatuam, quod infantes partu editi, non prius vocem edant, quam attigerint terram.* Vel ut opem seu Matrem communem salutaret, quod persuadet Macrobius lib. 1. c. 10. *Huic* (Terræ *Deæ Opi*) inquit, *sedentes vota concipiunt, terramque de industria tangunt, demonstrantes ipsam Matrem esse mortalibus appetendam.* V.

Bartolin. de puerp. Vet. Pag. 71.

Pag 139. in fine capitis decimi sexti, adde: Videri tamen etiam potest Grapaldus in Onomastico lib. 2. pag. 208. qui elegantissime notat, opus hoc peregisse structores cum fuscinula vel furcilla e ferro argentove, quam manu sinistra tenere ut scinderent elegantius, receptum fuisse asserit ex hisce Martialis.

Et quæ non egeant ferro structores ofellæ
Sed nec structor erit, cui cedere debeat omnis
Pergula discipulus Tripheri Doctoris.

Pag 162. post locum Propertii. Adde. Plura vide apud Geierum de Luctu Hebr. pag. 329 pag. 184. post illa verba. Saubertum de sacrificiis c. 26. pag (m) 116. Edit. noviss. adde: Sardum de Moribus & Ritibus gentium. Cap. 20 & 26. (In Miscell. Ital. Erud. Tom. 2. Giraldum de vario sepeliendi Ritu. Laurentium de Conviv. Cap. 4.

ADDENDA

In Diatriba de Lecticis.

PAg. 231. in fine capitis quinti, adde: dixi *nunquam me vidisse aliquem istum Suetonii locum ita capientem.* Postea tamen deprehendi Torrentium ad Horatium Lib. 1. Sat 2. & ad Suetonium Cap. 78. in Augusto. ante Clarissimum Zurckium, eundem errasse errorem.

Pag 264. in fine capitis undecimi. Adde; Noxii quoque si fortunæ essent excellentiores lecticis ad supplicium deferebantur. Tacitus Lib. 3. Ann. Cap. 14. de Pisone, parricidii insimulato. *Igitur inditus lecticæ, & a tribuno prætoriæ cohortis deductus est, vario rumoro custos salutis an mortis exactor sequeretur.* V. Scheff. de Re Veh. Lib 2. cap. 5.

Pag. 307. lin. 8. post illa verba, ut patet ex Disserratione de Lecticis: Adde: Cap. 10. ibid. lin. 13. V. D. Dissertat. adde: Cap. 9. Et lin. 16. Dissertat. adde: Cap. 8.

INDEX
RERUM & VERBORUM.

A.

Ba-

D.

E.

F.

INDEX.

H.

I.

L.

quæ.

Libur-

M.

N.

O.

INDEX.

P.

Pul-

Siti-

T.

Torus.

FINIS.

CORRIGENDA

In Dissertatione de Lectis.

Prior numerus *Paginam*, posterior *Lineam* denotat

PAg. 12. lin. 19. Modo, semel deleatur. 13. 5. *perviligant*. l. *pervigilant*. 15. 2. altissimas. l. altissimos. 15. 22. prosus, l. prorsus. 34. l. pen. lecto, semel deleatur. 51. l. pen. veteros. l. veteres. 71. l. pen. atiam. l. etiam. 78. 1. Koblierzyck. l. Kobierzyck. 81. 9. diel. l. dies. 86. 10. vetum. l. verum. 89. in inscriptione capitis, Triclinaribus l. Tricliniaribus. 92. lampridius. l. Lampridius. 202. 20. mirot l. miror. 103. 15. corrunt. l. corruunt. 104. 8. *pallium*. l. *pœnula*. 109. 8. dicitut. l. dicitur. 109. 9. *incubuiste*. l. *incubuisse*. 114. 13. *quæ* l. *qui*. 117. 6. dignissimum. l. dignissimus. 128. l. pen. Unicui. l. unicuique. 137. 10. triclinum. l. triclinium. 156. 21. nominia. l. nomina. 161. 9. secuti. l. secutæ. 183. 16. epulorum l. epulonum. 184. 13. Ethnc. l. Ethnic. 184. 19. Saubertus. l. Saubertum.

In

In Diatriba de Lecticis.

PAg. 198. 13. futura. l. futura. 211. 20. Act. 2. sc. 2. l. Act. 2. sc. 1. 222. 17. adapertam. l. adaperta. 226. 18. ciniflorum. l. ciniflonum. 243. 19. Censoria. l. Censorinum. 244. l. pen. jurare. l. juvare. 249. 18. Celb. l. Celeb. 250. Patavio. l. Patavii. 251. 20. provid. l. prand. 271. 8: AD. l. AT. 272. 20. του. l. τȣ͂. 273. 12. de Fun. 9. l. Lib. 2. Cap. 9. 274. 10. deleatur punctum. ibid. 16. moriturum. l. mortuorum. 275. 16. Artemona. l. Artemoria. 281. 10. centurali. l. centuriali. 285. 1. distinguerenrentur. l. distinguerentur. 286. 13. corianiam. l. coriariam. 295. 2. Romæ. l. Roma. 296. 16. Bartholini. l. Bartholinum. 297. 19. elevatæ. l. clavatæ. ibid. 21. Ruberius. l. Rubenius. 301. 20. legendumque. l. legendum. 304. 4. lecticariorum. l. lecticarium. 305. 11. pigronius. l. pignorius. pag. ult. lin. 12. tum, deleatur.

2 —

[illegible]

